

MAGYAR SORSKÉRDÉSEK

ELŐADÁSOK, PRÉDIKÁCIÓK, SZENTÍRÁSHÁGYÁRÁZÁTOK

1938

S Z A B Ó I M R E
BUDAPEST-FASORI LELKIPÁSZTOR,
BUDAPESTI ESPERES

B U D A P E S T , 1938

Előszó.

Egy évi igehirdetésemből és előadásaimból gyűlt egybe egy kötetre való: 1937. adventtől 1938. adventig. Talán egy esztendő sem volt eddig eltöltött lelkipásztori szolgálatomban — amelyben a rendes gyülekezeti igehirdetésen kívül olyan nagy és rendkívüli alkalmak nyíltak a *bizonyágtételre*, mint az 1938-ik esztendőben. *Magyar sorskérdésekre kellett feleletet adni ebben az esztendőben a református szószékeken.* Nagy világesemények rázták meg a magyar lelkeket *ebben az esztendőben.* Sokszor láttuk az Isten kezét a történelemben *ebben az esztendőben.* A léleknek ezeket a megrendüléseit, Isten kezének ezeket a megisméltlódó látomásait, s a világ eseményeinek az Isten igéjével való értelmezését találja e sorokban a figyelmes olvasó. A bizonyágtételekre néha hetekig medítálva készültem, néha csak egy éjszakai idő jutott a készülésre a gyorsan rohanó eseményekben. Mindenütt a felfokozott figyelem forró légkörében hangoztak el beszédeim. Valamennyi közül leg-hálásabban emlékezem 500 lelkészársamnak a debreceni konferencián előadásom iránt tanúsított figyelmére. *A református kereszténység és a magyar nacionalizmus egymáshoz való viszonyában kellett megtalálni a helyes választ.* Úgy érzem, hogy ezt a választ a Szentírás alapján sikerült egyszer-kétszer helyesen kifejezésre juttatnom. — Ezért adom ki *ebben az esztendőben* megtett, erőnk felett való útnak nyomait és emlékeit. Ösztönöz egy másik nagy érzés is ennek a könyvnek még *ebben az esztendőben* kiadására. Húsz esztendő óta nem lehettem otthon azon a földön, amely a szülőföldem, ahol gyermekségem, ifjúságom ideje eltelt, ahol legelső szárnypróbákat tettem az igehirdetésben. A somorjai, negyedi, szilasi, laki, apácaszakállasi, perbetei és öregkomáromi parókiák és szószékek ezek. Ezzel a könyvvel, melyet szülőföldemnek ajánlok, köszöntöm református magyar testvéreinket, akiknek oly nehéz volt húsz évig magyar reformátusokként kitartani — de kitartottak.

Atyafiúi szíves köszöntéssel,

Budapest, 1938 november 5-én.

Szabó Imre
esperes.

E L Ő A D Á S O K

Arccal a falu felé.

Református feladatok a falukutatásban.

Aki a falukutatás kérdéséhez hozzá akar szólni, fel kell mutatni igazolványát, hogy joga van erre a területre lépni, mert *köze van a faluhoz*. Én is előbb igazolványom bemutatásával kezdem, mert épen 20 éve, 1918. január 2-án szakadtam el a falutól és lettem városi ember, épen abban az esztendőben, amikor a magyar falu ezredéves arculatán elkezdődött a nagy elváltozás s amikor a magyar falu primitív világába hazaáramlott a világlátott s minden poklot és szenvedést megjárt magyar katonák százezreinek óriásivá szélesedett világ, sors és ember-ismerete. A belépési igazolványom pedig ez: 11 éves koromig színmagyar faluban töltöttem gyermekégem idejét, benne élve, látva, érezve annak minden életmegnyilvánulását. Diákkoromban mint kis legátus 2.500 falusi házban voltam bent és szívtam magamba annak a környezetnek benyomásait. Ötven faluban jártam mint nagy legátus. Félévig falun voltam pap is, tanító is egy személyben. És mióta Pesten vagyok, az Országos Presbiteri Szövetség útján állandó lelki érintkezésem van a faluval. Mégis magam is aggodalommal kérdezem, hogy szabad-e hozzászólanom húsz év távlatából ehhez a kérdéshez, mikor kézzelfoghatóan kimutatható, hogy épen *az elmúlt húsz esztendőben többet változott a falu lelke és gondolatvilága, mint az elmúlt ötszáz esztendő alatt*.

Válságos évtizedek.

Nem játszunk a szavakkal, mikor a húsz évet az ötszáz esztendővel állítjuk szembe. Épen ez a húsz év az, amelyben egyszerre zuhogott bele a magyar falu kicsi, zárt egyszerű, félig idillikus, félig őstermészeti világába a *technika vívmányai által mobillá tett, úgynevezett magasabb kultúra, valamennyi hatása*. Már a vasút is megmozgatta a múlt század második felében a falu ezeréves, kollektív egységét. De a vonat füstjétől még a falu zöme zavartalanul élte a maga külsőleg egyhangú, az évszakok változásai megszabta csendes ritmusú életét. Az épülő világváros és az ipari centrumok már kezdték elszívni a falu lakosságát. De Magyarország falui még ezt a vérvesztést sem igen érezték meg. A milleniumi évek ide-

jén az amerikai kivándorlás láza itt-ott megérintette a magyar falvakat. Ez a tengerentúli világ igézete *már komoly jel volt*, hogy baj van a magyar falvakban, mert a magyar ember el tudott szakadni belőle. Itt-ott felütötte fejét a háború előtt a nazarénizmus és a baptizmus is, ez is vészjel volt, hogy az egyház életében is baj van. De a magyar falu zavartalanul élte ezredéves életét tovább. Nem volt szebb hely számára a kerek világon falujánál, szántott, vetett és aratott, a mezőn aratódalt dalolt, a templomban zsoltárt énekelt, szüret után házasodott, télen disznótorozott, asszonyai szültek, öregjei csendesen elmentek rendre a temetőbe, — *a millenniumi esztendőig átöröklött népviseletét még sehol sem vezette le*. A háború után a frontokról és a fogolytáborokból hazaözönlő millió lerongyolódott magyar katona hazament a *lerongyolódott magyar faluba*. Meg sem pihenhetett, máris átszáguldott rajta a vörös számum, majd a nagy, az utolsó életmentő mozdulatot megtette, leseperte magáról a proletárdiktatúrát és talpra állt. Ekkor ébredt rá a valóra, hogy épen kétharmada veszett el az országnak, nem a harctéren, hanem Trianonban. Megérezte ezt azon, hogy a krajcárhoz szokott magyar ezres-bankóért vett egy pakli dohányt és tízezret kapott egy napi napszámba. Már ennyi magában is elég lett volna, hogy a falu arculata és lelke megváltozzék. De ehhez járult még, hogy egyre sűrűbben jelent meg a politikai napilap a nádfedeles házak alatt, átszáguldottak utcáin az autók, feje felett a repülőgépek, kifeszültek a házak és tanyák felett a rádióantennák drótjai, megjelentek a kereskedelmi utazók, a politikai agitátorok, terménybegyűjtő központok létesültek, a föld *egyre tűzesebb lett annak lába alatt is, akinek volt, még inkább, akinek nem volt* s a gazdakörökben a gabona árát a csikágói gabona-börze áraitól kezdték leolvasni. A magyar falu egyszerre, hirtelen, előkészületlenül az egész magyar élet szellemi, kulturális és gazdasági hatásai alá került. Ennyi új hatás befogadására és feldolgozására a magyar falu nem volt felkészülve. *Ébredt az ezeréves, néhol még ázsiai kultúrát rejtető magyar falu, de ebben a fűlsiketítő hangzavarban nem tudta magát tájékozni*. S mikor a vérevett magyar kezdett önmaga regenerálására ösztönösen odafordulni, ahol léte őserőinek tartalékait sejtette: *a népi lélekhez, a falu felé*, rettenve vette észre, amint annak *Milotay István* publicistánk adott a legtalálóbban kifejtést az *Ismeretlen Magyarország* c. cikksorozatában, hogy a *magyar intelligencia nem ismeri a falut*. A cserkészmozgalomból kiindult falukutató munkákból még riadtabb szemmel szemlélte, hogy a magyar megújhodást ígérő erők ősforrása, a falu, *mostoha kézre került*. Az egymásután következő kormányzatok részéről elhanyagoltatott, magára hagyva beszenyenyződött, megbetegedett, *hamupipőke sorsára ítéltetett*, két másik puccos testvérével, a városi kultúrát fejlesztő intelligenciával és az ipari munkásság jogaiért küzdő szakszervezeti mozgalmakkal szemben. Csak a mostani kormányzat fordult határozottan arccal a falu felé.

— A magyar lélek — amint azt a magyar irodalom tükrözi

— a múltban egyetlen egyszer fordult oda egész határozottan a magyar falu felé és megtermékenyült tőle: a Petőfi-Arany-Tompa-Jókai népies, nemzeti irányában. A „rút szibarita váz” magyar harminc esztendő alatt meggyógyult ettől az önmaga népi lelkével való találkozástól és összeölelkezéstől.

Ismerkedések a faluval.

— Most ismét, mintha odafordulás indult volna meg a magyar falu felé. Ez az érdeklődés nem romantikus költői érdeklődés, hanem elsősorban a falu szociális élete iránt érdeklődő társadalomtudósok orvosi, aggódó érdeklődése. Az elmúlt öt év alatt ezen a téren jelent meg a legtöbb irodalmi feldolgozás és a falukutatás valóságos módszeres tudománnyá fejlődött. Míg egyfelől megjelent Budapest utcáin és színpadjain a gyöngyös-bokréta, benne feljött a fővárosba a falu, ugyanakkor Pestről az egyetemekről, az öregcserkészek táboraiból, közgazdasági egyetemekről, a református theológiáról és a pesti lapok redakcióiból, kisebb csoportok vagy egyes riporterek indulnak le a faluba, hogy megnézzék, mi van a gyöngyös-bokréta mögött,

— Az egyik hetekig ott tartózkodik és megnézi a birtokelosztást, rendre vizsgálja évtizedekre a születések és halálozások számát, tudakozódik a föld megművelési módja, a föld hozadéka, annak piaca, értékesítési módja iránt. Vizsgálja a lakás, tisztálkodás és egészségi viszonyokat, a nép iskoláztatási, művelődési és erkölcsi életét, szokásait, szórakozásait, étkezési rendjét, étele tápértékét, életmódja higiéniját, itt-ott egyik-másik a vallási tudattartalmát, lelkületét, vagy vallásos gyakorlatát is. S míg ezeket vizsgálja, az apró mozaikkövekből egyre riasztóbb falusi kép rakódik össze a szociografusok kutatásai nyomán: a magyar falu kulturális, szellemi, erkölcsi, gazdasági és fizikai elkorcsosodása, lefelé zuhanása, hárommillió mezítlábas, földnélküli, két kezének munkájából élő magyar élet, akik vérlázító igazságtalanságnak és kizsákmányolásnak vannak kitéve s minderre vészes fenyegetésül hangzik, hogy a jómódú kiscgazda családjába beléesett a szű, a féreg, — az egyke.

— Amivel kis birtokát akarta védeni, az lett a romlása. Ráadásul jött a büntetés, az egykező családok lelki megátkozottsága: a megkövesedés, érzéketlenség minden szent, nagy magyar jövőendő szerelme és reménysége iránt és az Isten félelme és szolgálata iránt.

— Nincs azok között a falukutató munkák között egyetlenegy sem, amely biztató, vigasztaló, reményt keltő helyzetképet tudna adni. Hol van Magyarországon, van-e Magyarországon egyetlenegy egészséges, ép, például szolgáló, a magyar őserőt ígérő falu, — mutassatok ti, sötéttükrű falukutatók csak egyet, egyetlenegy, mert könyveitekből csak a haldokló falu képe, a halálraítélt falu képe bontakozik ki. Nem azért kiáltjuk ezt felétek, mintha nem bírnánk a nyomor, a baj, a bűn, a hazugság és a vérbefagyva hagyott utas látását és azt kívánnánk: hazudjatok, ha nincs, szebb világot és

szebb falut. Igenis, meg kell tanulnia ebben a nemzedékben mindenkinek, hogy mit vétett a múlt és mit vét a jelen a magyar falu és magyar paraszt ellen.

— A szociális tükörképek egyébként nem szoktak esztétikai gyönyörűséget szerezni, mint az orvosi bonctan sem a gyönyörködésre, hanem a gyógyításra szolgál. Nem is a diagnózis meghamisítására akarunk senkit kapacitálni, hanem először annak a megrajzolására, hogy milyen az egészséges magyar falu, másodsor, hogy a falu szociográfiájának összeállításánál necsak a felfedezett beteges, romlott, tarthatatlan és korcs jelenségeiből konstruálják meg kizárólag a falu képét, mert akkor az egész falukutatás, *ez a gyógyulási folyamat, ez a szent kezdet* holtpontra fog jutni, sem az ország közvéleménye, sem maga a megrajzolt falu nem néz ebbe a tükörbe bele, mert nem egészen igaz, nem a való — csak a valóságnak egy része, ha még a véres és nyers valóság is.

Szükséges és egészséges kritika.

— Örömmel látjuk, hogy a szakszerű falukutatás maga gyakorol egészséges és szükséges kritikát az eddig össze-vissza való falukutatók munkája és elj arasa felett és utálattal tagadja meg a közösséget a redakciókból irányított, kiküldött és finanszírozott falukutatókkal — akik azt a megbízást kapják, hogy „menjenek ki és fedezzék fel a falut, mintha Kamcsatkába mennének”. A szenzációs riportokat készítő falukutatók korszakának legyen vége, akik egy-egy paraszti szekszuális stimulációért, egy-egy falusi bére család étlapjáért, egy-egy gyöngyös-bokréta hangulatáért leutaznak a faluba, ott körülszaglászhatnak és visszatérve, megvan a nagy riport. Ezt a kártékony „gyógymódot” úgy belföldi, mint külföldi vonatkozásban úgy a magyar falunak, mint a komoly falukutatással foglalkozó szakférfiaknak le kell seperni a magyar élet beteg testéről és lelkéről. A tudományos és erkölcsi hitele forog kockán miattuk ennek a munkának.

— De ennél még fontosabb számunkra a falukutató munka, mert a magyar református egyház négyszáz éven keresztül szinte kizárólag falunevelő, vezető, tanító és a falu lelkét formáló, őriző, a falu lelkével összeforrott egyház volt, jobban, mint bármi más tényező ezer esztendő alatt ebben a nemzetben. Nem mondom azt, hogy a magyar paraszt egyháza a magyar református egyház, mert 27 középiskolánk százados tanúbizonyosság arra, hogy a magyar birtokos-középosztály gyermekeit is kollégiumainkon át küldte a magyar közéletbe. De a 27 kollégium lenyúlt az ős, paraszt televénybe is és félhozta az őserőket. Ennek az országnak sem Csokonaija, sem Petőfije, sem Jókaija, sem Arany Jánosa, hogy csak a költőket említsem, nincs a kollégiumok nélkül. *Azért, amit a magyar faluról írnak s ami a magyar faluban történik, az minket existenciálisan érdekel s ami érte és érdekében történik, annak nálunk nélkül, a református egyház papjai és tanítói segítsége és támogatása nélkül nem szabad történnie.*

Mit tanuljunk a falukutatóktól?

— Előadásom további részében arról fogok szólni, hogy református egyházunk minden hivatalosának *mit kell megtanulnia és megszívlelnie a falukutatók munkájából* s miben kell azoknak segítségükre lenni s a maga eredményesebb munkája számára miben hasznosíthatja módszereiket s *mit kell megszívlelni a falukutatóknak*, mint tanácsokat és követelményeket a református egyháztól.

— Az igazi falukutatás olyan ismereteket ad a faluról, amilyen eddig még nem élt a köztudatban. Szemeinket olyan tények megfigyelésére nyitja meg, amelyek mellett eddig érzéketlenül és vakon mentünk el, még ha évtizedekig benne is éltünk a faluban. A kor szociális röntgenszeme a falura irányozva a falukutatás. Ez az előnye is, de ebben van a hátránya, illetve a veszélye is, ha általánosítják. Ez a röntgenkép sem nem festmény, sem nem fotográfia, hanem a falu gazdasági, egészségügyi, vallásos, erkölcsi, művelődési, művészi, testi-lelki világának feltárása és megismertetése. Az igazi falukutatóknak legalább annyi időt kell eltölteni a jegyzői irodában, a kataszteri hivatalban, az adóhivatalban, az orvosnál, az anyakönyvek mellett és a falu múltjának kikutatásánál, mint személyes beszélgetésekben, vagy esküvői, temetési, népnüppélyi és templomi összejöveteleken, vagy a kocsmákban. S csak hosszas együttéléssel lehet megérezni egyszer-egyszer, hogy mi a falu lelke, hogy mi a falusi kollektív lélek, ez a személytelen, törvényhozó és bírói hatalom, a szokások őre és szokások szülőanyja. De éppen azért, mert a falu élete a magyar lélek százados és évezredes hajlamainak, képességeinek, művészi, kulturális, erkölcsi, jogi, politikai életnyilvánulásainak gyökere, — *ha a gyökereknél baj jelentkezik, akkor a nemzet léte forog veszélyben. Egy nemzet színe-virága eleshetik Mohácsnál*, azért az a nép nem hal meg, mert *a paraszt tőkéről és a gyökérből újból kihajt és ha két-három emberöltő múlva is, az alsó, erős, egészséges rétegeiből Mohi után, Mohács után és Rákóczi le-tört zászlója után is regenerálódik. Ha más nációra nem áll is, de a magyarra mindig áll, hogy míg a falu él, addig a magyar is él és a jövődjének ajtaja nyitva van. Csak a magyar falu elsorvadásával fordítják befelé idegen népek a magyar nemzet címerét.*

— Ha a falukutatók társadalomtudományi módszereikkel azt mutatják ki, hogy a magyar falu és a magyar nép a modern ipari nagykapitalizmus és a nagy latifundiumos gazdasági berendezkedések miatt jutottak veszélybe, akkor nekünk, református egyháznak ezt a vészjelet meg kell hallanunk még akkor is, ha ez a falukutató munka kinyomozza, hogy népünk vallásos és erkölcsi életében olyan elhanyagolások vannak, amelyekért az egyház legelső sorban felelős. Aki nem vállalja a bűnbánatot, sem a mulasztásokért a felelősséget, annak csak egy büntetése van, az, hogy nem léphet a megújulás útjára. Azért az igazi falukutatóknak a lelkipásztor legyen a segítségére, még akkor is, ha maga is a röntgenszem alá kerül. Járuljon hozzá a maga alapos faluismeretével, hogy amiben ő a szakember, a vallásos és erkölcsös és lelki élet meglátására és meg-

hallására sokszor egészen színvak vagy egészen vak, vagy süket és érzéketlen falukutatónak felnyissa szeretettel a szemét. Sokkal többet tesz azonban annál, ha a tanítóval, a jegyzővel, az orvossal nekifogva, csendben nekiáll a falumunkának.

Falusi belmissziói munkánk, ifjúsági-, legény-, leány- és aszszonyköreink végezhetik a legeredményesebb falukutató munkát és egyházépítő munkát is. A falukutatók munkájából mint elmulaszt-hatatlan követelmény és feladat vár reánk, hogy egy évtized alatt a dunamelléki kerületben, de az ország minden református egyház-községében is el kell készíteni a gyülekezet szociográfiáját, úgy, ahogy azt a falukutatóktól eltanulják, viszont a falukutatóknak el kell tanulni azt, ami iránt nincs, vagy egy-két kivételtől eltekintve nem volt érzékük, hogy a nép vallásos ható tényezőit ne hallgassák el, ne kicsinyeljék le a falu életében, mint ahogy arra Kiss Géza ká-kicsi lelkész olyan fényes példát szolgáltatott az Ormányság című, éppen az év elején megjelent könyvében.

Tanuljanak a falukutatók!

Mert a falukutatóknak is *meg kell tanulniok és meg kell szív-lelniök a ref. egyháznak azokat a tanácsait és szempontjait, amelyek az ő munkájukhoz nélkülözhetetlenek és elengedhetetlenek.* A falut csak az érti és ismeri igazán, aki benne él és benne lakik. Másként látja a falut az, aki benne lakik és sorsa oda köti, mint az, aki Pestről, villanyvilágításos, aszfaltos utcáról, W. C.-vel és higiénikus fürdőszobával ellátott lakásból és a divathoz igazodó öltözetben, úgy őszi vagy tavaszi esős időben megérkezik az állomásra s akinek itt ebben a minden kényelemre berendezett kultúrvilágban már nem volt sem ideje, sem kedve, sem a templomba eljárni, sem a Szent-írást olvasni, sem semminemű vallásos közösséggel a kapcsolatot fenntartani. Akármilyen nagy és lobogó is a fajszeretet az ilyen falukutatóban, vagy a szociális és kulturális érzék, ami a falu lelkét legerősebben formálta, a Krisztus és egyháza és az *egyháztagsági tudat meglátására nincs érzéke és vagy nem is szól róla, vagy taga-dásba veszi, hogy ilyen erők valaha is formáló erővel voltak a ma-gyar faluban és magyar falura.* A falukutató pillanat-fényképeiben legtöbbször a jelenben meglévő és élő erőket keresi, így vallásos éle-tében is. Pedig a falu életében ma különösen a régmúlt idők vallá-sos erői és kialakított életformái szabják meg az életet. A múlt ezen a megfoghatatlan szálon kormányozza és tartja a jelent.

A falu népe kereszteltet — halottait vallásosán temetteti, egyházilag esküszik, a falu népe zsoltárt énekel, iskoláit nagy ál-dozattal maga tartja el, papját választja, és presbitereit is maga közül választja. A *templomba járás ha megcsappant is, de ott él a szívében.* Az egyházi nagy ünnepek még mindig odavonzzák Krisz-tushoz a falu népét. Hajlékaiban még kinyílik a Biblia és vannak bibliás emberek, sőt az egyházi lapok egész serege jár népünknek. Csak három évtizedre kell visszamennünk és megtaláljuk az egyház-figyelem kemény keze által formált gyülekezeteket. Hogy a háború

sok mindent kifűjt a faluból, ami annak lelki életére tisztító hatással volt, azt mindnyájan tudjuk. De ez a nép még visszavezethető erre az útra. Ez a nép még az egyház népe és nem tagadta meg egyházát. 700 presbiterrel nézhettünk szembe az 1937-ik évben a különböző egyházmegyékben és ahol az evangélium friss erővel felhangzik, ott megtelnek még hétköznapon is a templomok. *Szomjúhozik ez a nép* és még nem volt elég ideje eltájékozódni ebben a reá zúduló rettentő 2 évtizedben, amelyhez hasonló ezer év alatt csak kétszer volt az életében. És ha meghomályosodtak az egyház szemei is a falu szociális nyomorúságainak megismerésére, de a nép nagy elerőtlenedésének és a kiáltó nagy vétkeinek orvoslására ott voltak *hűtlen pásztorai mellett hű pásztorai és őrállói is, akiknek ajkán 30 esztendő óta Szász Károly, Baksay Sándor, Jánossy Zoltán, Nagy Károly, Baltazár Dezső és sok más névtelen pásztor ajkán felhangzott a prófétai figyelmeztetés a nagy szociális nyomorúság miatt, amelytől pusztul a nép és üszkösödik a faj. De olyan országban, amelyben, mint az egyik publicista mondotta, előbb lehetne háborúba vinni az országot, mint egy egészséges szociális reformba, ott a haldokló vallásosságát ne vérvádként emeljék fel ellenünk.*

Nem istenítjük mi a magyar falu népét, tudjuk rettentő bűneit, iszákosságát, paráznaságát, káromló száját, szívtelen könyörtelenséget, szellemi tunyaságra hajló voltát, néha az állatot felülmúló testi teljesítményei mellett. *De ezt a népet igazán már régen szerette úgy valaki, hogy le is hajolt volna hozzá, hogy felemelje. Oh, bár ez a falukutatás ilyen nagy szeretetből fakadó hozzáhajolás lehetne a magyar faluhoz és a mi egyházunk is újból ilyen Isten szerelmének hozzáhajolása lenne a magyar néphez.*

A megtartó erő!

De a legfontosabb, amit az egyház a falukutatásnak a szívére szeretne kötni, az, hogy *nem minden megújító, gyógygyító és regeneráló erő fakad alulról a népből, a szociális, higiénikus, igazságos népeletből és néplélekből.* Az ősi, nagy és eredendő bűnök is onnan törnek fel. Egy nép nagy megpróbáltatásaiban, a teljes tehetetlenség és útszélre dobottság állapotában tapasztalhatja meg, hogy *onnan felülről* is vannak megtartó erők. Bár láttuk és tudjuk, hogy Isten keze a belsőleg korhadt népeket összemorzsolta és kiejtette a kezéből, — de azt is láttuk, hogy *erőtleneket felemelt és balkezeiből jobbkezeibe vett át.* A népek élete legvégső soron nem a saját erejükben van biztosítva, hanem a népek Istene örök végzésében.

Nem akarunk Európa beteg emberei lenni és ha akár akarjuk, akár nem, nekünk a *trianoni határokon belül kell gyógygyulnunk és a falunak kell gyógygyulni,* a falu pedig már addig nem gyógyulhat meg, míg a modern kapitalizmus formálta világban a társadalmi osztályok viszonya meg nem gyógyul. Ezért létkérdés a falu, magyar létkérdés, hogy a Hamupipőke kilépjen a háttérbeszorítottságból, de megmaradjon műveltségben, egészségben, kereseti lehetőségben, néha állati színvonalról emberi színvonalra emel-

kedett életű magyar falusi *parasztnak, földművesnek, gazdának és ne hagyja el a falut a városért, s ne kezdje a faluban majmolni a várost.* Az egész magyarság, intelligencia és munkásság létkérdése, hogy a *magyar falu legyen és magyar legyen és egészséges legyen* — az pedig az egyház nagy feladata, hogy a falunak újra *lelke legyen, keresztyén lelkiismerete legyen.*

Azért magyar kormányzat, arccal a falu felé, magyar műveit osztály, arccal a falu felé, magyar református egyházam, arccal a falu felé.

Van még a magyarnak Istene!

A budapesti református theológus ifjúság március 15-i ünnepélyén.

Vannak idők és események, mikor az ifjúnak ináról-holnapra férfiúvá kell lenni, szakítva álmokkal, illúziókkal, búcsút mondva mindannak, ami lenni szeretett volna, az élet kemény és vaskos valóságaiba ütközik bele s *magának kell felvenni a sorsát*. A mai 1938. március 15-én olyan napra virradt fel a magyar, amelyen rá kellett ébrednie, hogy világtörténelmi erők formálják a sorsát s nem ő maga formálja jövődjét úgy, ahogy szeretné, vagy ahogy megálmodta. A két március között, a 90 esztendővel ezelőtt felvirradt március és a mai között *ez a nagy különbség*. Akkor a magyar lélek azt hitte, hogy maga intézheti sorsát úgy, ahogy szerette volna, vagy ahogy megálmodta.

Kicsoda vonhatná ki magát ma a nagy világesemények hatása alól, amelyben egyszerre egy ország tűnik el a földről s úgy hull bele a másikba, mint az égő napba visszahull a fáradt meteor. Az az ország, amely 400 esztendőn keresztül magyar nemzetünk életével oly tragikusan ellentétes, szükségszerű és kényszerű állambizonyosságban élt, amely megszabta helyzetünket s amely szülte anynyi tenger keservünket, annyiszor lemetszette növekvő szárnyainkat, amely soha-soha nem értett meg, amelyet sohasem értettünk meg és mégis lovagiasan hűek voltunk hozzá: *Ausztria nincs többé*. Schönbrunnja nem ragyog, Burgja nem ijeszt. A kétféjű sas behullott a tüzes horogkeresztbe. És mi mégis olyan tanácstalanul állunk. *A magyar sorskérdés nagy kérdőjele újból lángbetűkkel van írva az éjszakába*. Azért nekünk oda kell menni ezen a napon március 15-ikéhez tanúsággal és biztatással, mert akkor is, — mint a 100 évenként egyszer visszatérő üstökös — ugyanúgy fel volt írva a Kárpátok ölen élő magyar nép egére a magyar sors nagy kérdőjele. *Oh ez a kérdőjel!* Hányszor tüzesedett ki már a magyar ég boltozatán. Mikor beborult felette, mindig ezt a kérdőjelet látta a magyar: *Van-e még a magyarnak Istene, van-e itt a magyarnak létjogosultsága?* Ezt látta I. István király, amikor Róma vagy Bizánc között kellett választania. Ezt látta IV. Béla, amikor a dalmát partokról nézett vissza köröskörül tatár tüzeiktől felvörösülő hazájába. Ezt a kérdőjelet látta Fráter György, mikor Buda várába a török

rakott fészket. Ezt látta Zrínyi a szigetvári várfokon s ezt látta Rákóczi a Márványtenger partjairól. Ezt látta Széchenyi István a döblingi tébolyda vasrácsos ablakaiból. Tíz évszázad alatt tizedszer tér vissza ugyanez a kérdőjel. Néha három nemzedék sem látja, de a negyedik nemzedék életében biztosan visszatér. S mikor ez a jel, *ez a magyar apokaliptikus kérdőjel megjelenik*, akkor máról-holnapra a magyar ifjak egyszerre férfiakká lesznek, akiknek álmaik megtagadásával a sorsukkal szembe kell nézni s fel kell azt venni.

Valahányszor ezt a kérdőjelet a magyar meglátta, *mindig ugyanaz a nagy kísértés*, ugyanaz a végzet fenyegette, hogy önmagával meghasonolva, *a lelke kettéhasadjon s a nemzet egyik fele ide, a másik fele oda húzzon s ez a kétfelé húzás szétszakadással fenyegette a nemzetet*. Csak ritkán történt, hogy önlelkét a nagy kísértésben a maga erejéből győzze le. A kivezető utat, a jobbik utat, a helyesebbik választást mindig valami felsőbb beavatkozás, a *kegyelem útján kapta meg*, mert legjobbjai vezette úton sohasem akart elindulni. *A feladott kérdőjelre mindig két feleletet adott a nemzet jobb jövőt kereső lelke. Esze és szíve, álmai és érdekei mindig ellentétes irányba sodorták erőit*. Oh de ritkán találkoztak össze .1 magyar ész és a magyar szív, a magyar álmom és a magyar érdek, legtöbbször csak sírni találkoztak össze az üszkös romokon.

íme itt van a március 15-i szabadság ünnepe. Ma már jól látjuk, hogy a márciusi ifjúság lobogó lángjai mögött a magyar történelem felelős elméi, Széchenyi és Kossuth voltak. — Mind a kettő a nagy kérdőjelre keresve feleletet — kettőjükben játszódtott le a magyar lélek tragikuma, a *kettéhasadás*. *Az 1848 nagy és félelmetes tanúsága, hogy a magyar lélek akkor is kettévált*. Míg a fórumon, Pest utcáin, az emberek összeölelkeznek, a háttérben a politikai, gazdasági, nemzetiségi kérdésekben a magyarság e kivételesen nagy szellemei *nem találták meg egymást*, sőt egymásban a haza legnagyobb ellenségeit érezték. *Ki tudná azért ma megtagadni Kossuthért Széchenyit, vagy Széchenyiért Kossuthot?* Magyar lelkünk *kettéhasadásának* vészes végzeteire figyelmeztessen e napon március 15-e. *Mind a kettő a magyar lélek inkarnációja, az egyik az ősi, örök szabadság szer elmét, a másik fajtánk tisztább, mélyebb, megnemesedett létformára felemelkedésének olthatatlan szomjúságát ábrázolja*.

*

Találkozhatik-e ez a kettő az eljövendő magyar nemzedékben: Kossuth és Széchenyi lelke harmonikus egységben, egymást kiegészítve, egymással kiengesztelődve, vagy a lét és nemlét nagy kérdőjelei feltűnésekor *ez a magyarban lakó két lélek* egymás ellen törve önnön vésztere tör s önnön sírját ássa meg?

Nézzétek a meghasadt lelkű nemzetek végzetét. Ausztria lelke kettéhasadt s attól a pillanattól kezdve nem, volt erő, mely önálló nemzeti létét biztosíthatta volna s a mai napon örömujjongva temette el önmagát.

Pedig Széchenyi és Kossuth lelkének a rettentő tanúságokon,

— a muszka vezetőkön, Világoson, a döblingi tébolydán és a turini 40 éves remeteségen — okulva, meg kell találnia egymást. *Mert ha van Európában, a százados szuverenitások és évezredes határok félreseprésével új faji és népi egységbe rendeződő Európában létjogosultsága a magyarnak, akkor ez csak e két lélek kibéküléséből és összeölekezéséből újjászületett magyarság lehet.* A Széchenyi és Kossuth lelkének találkozása pedig a magyar lelkek millióinak, a magyar intelligenciának önmagával való kibékülését, a magyar művelt rétegeknek a föld népével való szerelmes összeölekezését s minden magyarnak magyar földön léte szebb, tisztább, emberibb és istenibb kibontakozását jelenti. Ennek a kettőnek kibékülése jelenti a keresztyén felekezetek egymással való olyan megbékülését is, amely az egyenlő jogi és anyagi lét feltételén nyugszik. Jelenti ez a kibékülés azt is, hogy századok óta a nemzet testéhez nőtt más nyelvűek, akik itt szívták be a magyar lelket, itt ették a magyar kenyeret s osztották a magyar sorsot s így jutottak el a jólét és boldogulás színvonalára, ők ne hasítsák mesterségesen a nemzet lelkét, hanem döntsenek a magyar lét mellett. *Jelenti Kossuth és Széchenyi lelke egymásratalálása azt is, hogy a magyar a maga belső kérdéseit maga oldja meg, ne menjen külföldi segítségért s ne hívjon külföldi erőket, mert rettentő árat fog fizetni érte.*

Vagy ez a két név nem fér meg egymás mellett, e két lélek, amely 90 esztendő óta mind máig formálta a magyar lelket, véglegesén és engesztelhetetlenül kibékíthetetlen és egybeolvaszthatatlan? Oh, akkor végünk! Ránk akkor nem vár más, csak a „fajulva tengés”, de soha többé nem lesz ennek a ritka, különös fajnak és népnek kivirágzása. Soha többé meg nem mutathatjuk ennek a világnak, hogy milyen (mint a legnagyobb magyar monda): „Elpusztíthatatlan erő, milyen ellenállhatatlan tűz, megsemmisíthetetlen szellem” lakozik benne. Mint idegenbe beoltott rügz szem élne, mely ritka és tüneményes virágot hajtana, de senki se tudná, hogy a Duna—Tisza partján élt egykor ez a nép, annak fájáról szakadt, mert csak az tudott ilyen szépen sírni és dalolni, ilyen bátran élni, vagy meghalni. *Mást meg tudna termékenyíteni, de önmagát fenntartani nem?* Ez volna rólunk a csillagokban megírva?!

De bárkik voltunk, bármit tettünk, bármit köszönhet is nekünk az emberiség, ez ma nem elég. *Életképes nemzeteknek van csak létjogosultsága:* ez az üzenet hangzik felénk a nagy világáramlatokból. A fáradt nemzetek térjenek a sírba s adják át helyüket a frissebb és tetterős nemzeteknek. A magyarságnak ez a századok óta kettős, egymás ellen tusázó s mégis egymást kereső lelke, ha megtalálja egymást, akkor talál a magyar is önmagára, s *akkor nem kell senki előtt bizonygatnunk életképességünket és létjogosultságunkat, mert mind a kettő megvan.*

Egy nemzet nemcsak annyit ér, amennyi fegyveres erőt jelent vagy képvisel, ha ma így is mérik a nemzetek értékét a nagy mérlegen. De jönni fog egy jobb kor, mely után buzgó imádság epedez százezrek ajakán: *az Isten országának eljövetele.* Oh, mert ha ez nem így volna, *ha kis népeknek nem volna létjogosultsága,* akkor a

Gondviselésben kellene kételkednünk. De akkor a magyar lelke nem kétfelé, hanem százfelé hasadozna.

A világtörténelem borulatos ege alatt álló magyar népnek s benne nekünk, épen nekünk magyar reformátusoknak kell legelső sorban *belsőleg* egybeforrnunk, mert nekünk kell itt az ezeréves magyar létjogosultságot és az isteni jogon való rendeltetésünket a magunk népének megvallanunk. Reánk ebből nagy szenvedések is következhetnek. *De sorsot vállalni azt jelenti, hogy szenvedést vállalni.* Oh, szép a szenvedés, ha értelme van, ha mennyei értelmét megtalálom. Oh, szép a magyar szenvedés, ha a jövődöbe mutatja meg az utat. S ha a küzdelemben nem találtuk is meg egymást, a szenvedésben egymásra találunk. Az a hit él bennünk, s az az erkölcsi önérték, hogy *ha az ellenségeink nem osztozkodhattak meg rajtunk, a fegyvertársunk tiszteletben fogja tartani, hogy mi önmagunk nemzeti szuverenitása alatt akarjuk és tudjuk csak kifejtteni magyarságunkat és történelmi küldetésünket.*

Most, most magyarnak maradni! Most, most magyarságot vállalni, ez a tüzes kérdőjelre az egyetlen felelet. Most egyik kezünkkel a keresztbe, másik kezünkkel a csillagokba, a nemzet isteni küldetésébe fogózva lehet megállanunk. Megfogódzunk és megállunk! Mert van még a magyarnak Istene!

Magyar sorskérdések.

Vezércikk a Református Élet 1938. áprilisi számában.

Aki mélyen átélte az elmúlt négy hétnek minden lelki megrázkódtatását, amely a magyar lelkeken átviharzott, az tudja azt» hogy ez a négy hét volt az, amely kimozdította a magyar hivatalos tényezőket az egyhelyben topogásból. Tisztán érezhető, hogy *a magyar kérdések maguktól nem fognak megoldódni*. Már-már szívesen hitette el magával a viszonylagos konszolidációba eljutott magyarság, hogy túl jutottunk a nagyobb bajokon, amelyeket a vesztt háború, a megcsonkítás, a proletárdiktatúra és a gazdasági leromlás okoztak. Most már egy csendes korszak következik, amikor össze-szedhetjük magunkat. Egy kis földbirtokreform, egy kis szociális gondoskodás, egy kis gazdasági fellendülés és idegenforgalom, néhány sikeres külföldi kapcsolat, a magyar erőknél a megújulásért kifejtett erőre ébredése, egy sereg keserű tanúság a destruktív erők működéséről és egy kis öntudatra ébredés: *mind azt sejtették velünk, hogy a gyógyulás útján vagyunk* és vártuk a nyugati népek lelkiismeretének ébredését: a trianoni igazságtalanság jóvátételét, és az esetleges nemzetközi bonyodalmat, amelyek magától megvalósítják álmainkat: *a revíziót*. A magyar milliók ebben a reménységben éltek. Ez a négy hét megrázott itt mindenkit, aki megrázható és ráébresztett arra a reális életlátásra, hogy vannak itt megoldatlan magyar sorskérdések, amelyek nem oldódnak meg *maguktól*, a külföldi nagy események felkavarták a vádat és önvádat, hogy mi nem is mutattunk *magunktól* hajlandóságot a saját magunk kérdései *gyökeres* megoldására, csak a közeledő nemzeti-szociális mozgalom előszele állított szembe bennünket újra önmagunk legfőbb létkérdéseivel.

Szilárd meggyőződés, hogy ezen a négy héten az Ausztria beolvadása előtt egy héttel megjelent miniszterelnöki győri Program segítette keresztül magát a kormányt is és a magyar társadalmat is az első válságon. *Ez az egyhetes előny gondviselészerű előny volt*. Mindenkinek volt mibe kapaszkodni. Egy szál kötél a szakadék felett, de a magyar jövő reménységének kötele volt. Sokkal válságosabb heteket éltünk volna át, de ezzel a programmal mozdult el a kormány és elmozdította a nemzeti közvéleményt

is arról a holtpontról, hogy sorsunk kérdései maguktól oldódnak meg.

Ez a négy hét könyörtelen kézzel tépett szét egy sereg titkon melengetett magyar illúziót, így a restaurációt, az osztrák-magyar egyesülésnek, vagy egy középeurópai katolikus blokknak kiépítését. *Mi magunkra maradtunk a magyar sorskérdéssel egészen.* Nem lehet többé még álmódzni sem másról, mint arról, hogy kis nemzetként éljük létünket és a magunk népi, gazdasági, katonai és szellemi erejére támaszkodva kíséreljük meg az önálló életet s így legyünk szövetségesei nagy nemzeteknek.

Széttépte azt az illúziót is, hogy a háború utáni 20 esztendő maradéktalanul átmentette a háború előtti társadalmi elrétgazdóságot és vagyoni elosztódást. Itt olyan folyamat indult el az utolsó öt héten a magyar határokon belül, amely öt-tíz év alatt megváltoztatja a magyar élet képét. *A szociális bajok karitatív alapokon való kezeléseitek vége van.* Munka nélkül pangó tízezrek veritékkel megkeresett kenyeret akarnak enni, s a népünk testét pusztító betegségeket gyógyítani, testét-lelkét örlő bűnököt pedig büntetni kell. Nemcsak a zsidó tőke, az egész magyar tőke és nagybirtok az elé a kérdés elé van állítva, hogy tud-e és hajlandó-e magasabb élet-színvonalat biztosító kenyeret adni széles néprétegeknek, különben nem teljesíti rendeltetését. Nem az a végzet fenyegeti, hogy forradalom veszi ki kezéből — Magyarországon ma nem lehet forradalmat csinálni, — hanem az, hogy aláássa nagy áldozatok hozatala nélkül a magyarság jövőjét.

Széttépte ez a négy hét azt az illúziót is, hogy a legkatholikusabbnak hitt Ausztria ellene tud állni a sodró erejű faji és népi gondolatnak. Az egyház és állami hatalmi szövetségének korszaka leáldozott. Ausztriában töredezett szét egyik fellegvára. A római egyháznak meg kell tanulnia a kiváltságairól való lemondást, mert uralkodó felekezetek eltűnnek az új Európában, akár protestáns, akár katolikus legyen a többség. Majd talán most külső fénye és közjogi hatalma elhomályosodásával a magyar katolicizmus is jobban meg fogja érteni, hogy mi szolgálatot tett a reformáció a keresztyénségnek és a protestantizmus a magyarságnak. Oh rettenetes még csak elgondolni is, mit ártott a felekezeti harc — a mai napok eseményeiből visszatekintve az elmúlt 400 évre — a magyarságnak. S milyen kisded játéknak tűnik fel az elmúlt 20 esztendő minden reverzális harca, pozíció és álláselnyerési tülekedése, intrikái, kongregációs szűrői felekezeti alapon pld. a bírói, tanítói, fővárosi hivatalnoki, püspöki-birtoki stb. állások elnyerésénél. Jaj csúf, jaj de csúf korszak volt ez.

A sok illúzióval még annak az illúzióknak is el kell oszlania sokak fejéből, akik a mai magyar kérdéseket tisztán a zsidókérdés szemszögéből látják és a zsidóktól nem látnak semmi más — sokkal nagyobb és fájdalmasabb kérdéseket. Megoldandó kérdés ez is, de csak egy kérdés.

A zsidókérdés törvényhozási úton való megoldása egy sereg alkotmányjogi kérdést vetett fel. Az egyház és az állam közötti vi-

szony tekintetében tisztázandó nehéz kérdést is hoz. Csak néhányat említünk meg. A keresztyén egyházakat, sem a római katolikus, sem a protestáns egyházakat eleddig nem kérdezték meg, hogy akiket 1919 után vettek fel az egyházba, azokat keresztyéneknek nyilvánítja-e az egyház azután is, ha majd a törvényhozás nem nyilvánítja őket azoknak?! Milyen mély szakadék nyílik itt meg az egyház és az állam között, a keresztyénség és a faji nacionalizmus dogmái között. Az átkeresztelkedés nem lesz többé sem a magyarságba való beolvadásnak kinyilvánítása, sem menlevél nem lesz az antiszemitizmus elől, de az egyháznak, még ha az állam megtiltaná, akkor is tanítani és keresztelni kell azokat, akik Krisztushoz megtértek, mert Krisztus nem zárta ki egyházából és az üdvösségből a zsidókat sem.

Két nagy eseményt értünk meg férfíúvá lett emberek életünkben: a világháborúba menetelt és a proletárdiktatúra kitörését. Mind a kettővel szembe vakon, tájékozatlanul ment a magyar. Inkább sodródott, vitetett, mint ment. *Bekötött szemmel szembe menni a sorsunkkal még sem szabad.* Most harmadszor állunk olyan nagy sorskérdések előtt. Most nyissa meg az Úr Isten szemeinket, mert bizony harmadszor is vakon menni a jövődönék, nem lesz más sorsunk, minthogy elgázol a történelem.

Pásztor a főpásztor előtt.

A lelkipásztor mint egyén, családapa, igehirdető és lelkipogozó.

Előadás az ORLE 1938 aug. 26-i konferenciáján.

Papok vagyunk-e belül is?

Ruskin, a híres angol művészettörténész „Velece kövei” című művében írja le, hogy kutatásai közben talált egy olyan renaissance korabeli mellszobrot, melynek kifelé néző része az akkori iskolának megfelelő teljes műgonddal volt elkészítve, a hátsó, fal felé álló fele azonban simára lecsapva, elhanyagolva maradt. „Ez az ember csaló volt” — mondta Ruskin, s amint a mellszobor szerzőjének élete után kutatott — kinyomozta, hogy csalásért börtönre ítélték. Életemnek abban a szakaszában — úgy első-másodéves theologus lehettem — ez a kis történet, ez a századok multán történt leleplezés gyakorolta rám a legmélyebb benyomást. Ha nem tévedek, ez ébresztette fel bennem először az elégedetlenséget életem külső sikerekben virágos útjával és ez riasztott fel az önmagammal való megelégedettségéből. Azóta csaknem mindennap többet dolgoztam életem befelé fordított részén s meg kell vallanom, máig sem készültem el vele s már tudom, hogy nem is tudok vele elkészülni. S azt a meglepő másik tapasztalatot is szereztem, hogy ez a mi nemzedékünk Ruskin szemeivel néz reánk. Nem elégszik meg a kifelé látszó orcánkkal, mögénk néz és látni akarja, hogy belül is papok vagyunk-e? Még a legmeghittebb emberünk is nagyon gyanakvó. Ez a kor nagyon elégedetlen a papjaival. Nagyon le is tudja nézni s ugyanakkor igen túlzott igényeket is támaszt velük szemben.

Azt is közvetlen tapasztalatból tudhatjuk, hogy a református lelkipásztorság is egy fajta foglalkozás, egy céh, egy branschhoz tartozás az emberek szemében, amelynek minden tagján közös jellemvonások lesznek uralkodóvá, hangban, mozdulatban, külső megjelenésben és belső gondolatvilágban s közösen ránk háramlik egymás dicsősége, de egymás szégyene, bukása, vagy gyalázata is. Könnyen lehet elriasztó, saját sorainkban zavart és pánikot keltő az emberek elégedetlensége, vagy túlzott igénye, könnyen vezethet különckedésre, ha valaki nem akar a református papi típushoz hasonlítani, könnyen vezet majmolásra, ha mindenáron a legkiválóbbhoz szeretne hasonlítani, s könnyen vezethet prófétai allűrökre és

durva általánosításra, vagy meghasonlásra, ha a másik lelkészárs vétkét és bukását nem bírja elhordozni.

De ez még mind csak a világ által, emberek szeme által látott arcunk. Vájjon milyennek ismer minket Az, akit szolgálunk, akit Urunknak vallunk, milyen igényeket támaszt velünk szemben Ő, aki szolgálatával megbízott?

Az örök igények.

Ez az óra konferenciánkon különösképpen arra szolgál, hogy azt tudakozzuk — milyen igényeket támaszt az egyház Ura, a lelkek nagy Pásztorja, — a pásztorokkal szemben. Akármilyen igényt támasztunk magunkkal, vagy egymással szemben, akármit követel ez a mai ember, *mind eltörpül a mellett —, amit az egyház Ura megkíván.* Sok helyet sorolhatnék fel a Szentírásból, vagy a Krisztus egyháza történelméből, amikor Krisztus egy-egy szolgája *megállott a Főpásztor előtt és számot adott a Tőle kapott világosságról, elhívásról, a reábízottakról és a benne lévő reménységről.* Hadd emlékeztessek csak Ezékiel 33-34. részére, vagy Dániel 9. részére, a népért mondott bűnbánati imádságra, Jeremiásra — amint az *Ige terhe alatt meggörnyedt.* Jó minden évben elolvasni Kálvinnak Sadolet bíboros levelére adott válaszát, vagy a zsoltárokhoz írott kommentárja bevezetését, érdemes volna a református lelkipásztornak is maga előtt látni Luther imádságát a prédikáció előtt, amint azt néhány evangélikus lelkészársam szószékén láttam, jó kívülről tudni Ditrich Vorwerknek *Pastorenspiegel* című versét, vagy Barth Károlynak *Dienst am Wort* című tanulmányát. Ez alkalommal mintegy tükörben nézzük meg, mint áll meg Pál apostol a Főpásztor előtt életének egy döntő szakaszában, három esztendőes efézusi gyülekezeti munkájának bevégzése után, amikor az efézusi véneket magához hívhatja a tengerpartra búcsúvételre: Apostolok cselekedetei 20: 17-36. v. Ezekben a versekben mindaz benne van, amit témánk alcíme: a lelkipásztor, mint egyén, családapa, mint igehirdető és lelkigondozó (a családapa kivételével), megbeszélésünk tárgyául kijelöl.

A korszellem bélyege.

Hadd emelek ki ebből a számadásból egy-két vonást, amely minden idők mindenkori lelkipásztorának örök jellemvonása. Mert a református lelkipásztor tipikus vonásait nem a különböző korok uralkodó eszméi, korok hangulata, divatja, ízlése vagy az emberek kívánalmi és igényei adják meg, azok színezhetik vagy megrontathatják, *de a lelkipásztor karaktervonásait, a lelkipásztori típust az alakítja ki, hogy milyen viszonyban van az egyház Urával, a megfeszített, feltámadott és eljövendő Krisztussal.* Nem tagadom — hiszen a szememet erőszakkal kellene becsuknom, — hogy a *különböző korszellem mindig rányomta uralkodó bélyegét a lelkipásztorokra is.* Elég, ha végignézed a magyar református lelkipásztorok szellemi és testi arckép galériáját: a XVI. századbeli taláros, szakállas, a XVII. századbeli dolmányos, kucsmás, bajuszos, a XVIII. század-

béli parókás, borotvált arcú, lakktopános, biedermeieri, majd ismét Kossuth dolmányos, rámás csizmás — és a XIX. század végén már 25 éves korban Batthyány szakállt növesztő, a XX. század elején a Ferenc József kabátos, kürtő galléros lelkipásztorok fényképét, hogy felváltsa a zakó, a színes nyakkendő és az apacsing. Legtöbbször egy idejét múlt viselet kései és szívós utóhajtásaként.

Ugyanúgy ott van szellemi arculatukon is, akár az orthodoxiának, vagy a puritán ciklonnak, a barokknak és piétizmusnak, az aufklaristák racionalizmusának, a nemzeti liberalizmusnak, és a gazdasági liberalizmusnak formáló elvei. Bár minden korszak ráütötte szelleme és uralkodó gondolata bélyegét Krisztus egyháza szolgálóira is, meg merem ismételni azt az állítást, hogy a magyar református lelkipásztoron, — bármelyik korszak lelkipásztorát emelem is ki, — *a közös uralkodó vonás abból a szolgálati viszonyból alakult ki, amilyenben Urával, a Krisztussal volt és ez a szolgálat minél világosabb, öntudatosabb és közvetlenebb, — annál határozottabban és elhatározottabban felülbélyegezte és jelentéktelenebbé tette a kor reá rajzolt vonásait.* Ez a vonás pedig akár dolmányban, akár talárban, akár csipkésujjú frakkban, akár redingotban, a *szolgai vonás: „Szolgálván az Úrnak”.*

Nem egyhamar jut el egy lelkipásztor sem odáig, hogy az egyház láthatatlan Urával olyan valóságos függő viszonyba kerül, amely minden e látható világbeli köteléknél előbbre való lesz számára. Találunk korszakokat, amelyben a pásztorok vigyáztak a nyájra, őrizték a falakat, az egyháznak anyagi, jogi, kulturális, nemzeti feladatait hűséggel forgatták, de az az érzésed, ha belehatolsz, hogy a pásztorok úgy érzik, *az Úr nincs itthon* nagy gazdaságában, s az emberek egymástól függttek, de a függés érzése, a közvetlen parancsvétel nem egy élő, szentséges akarattól jő ki, hanem a múltból maradt örökség, apák hite, az apák örökségének szolgálata kötelez. A szolgálatba fogadás — másod-harmadkézből történt. *A nemes tradíció érzése és kultusza ez.* Vannak olyan korszakok is, amikor az egyházban nagy eszmékért, elvekért szellemi harcok vannak, az egyház igazságainak megvédése, nagy bibliai igazságok érvényesítése a világgal szemben, az egyház *önvédelme* a romboló eszmék ellen seregeket és erős harcos tisztikart toboroz. Ha meg nézed a korszak papjait, sok képzett és bátor, harcos és elszánt embert találsz, de azt a tudatot kevésbé, hogy az egyház védelmében *ezt a harcot az egyház Ura, az egyházban jelenlévő Krisztus maga vezeti és inspirálja.* Találsz korszakokat, mikor szószerint beteljesedik az Úr Jézus példázata a gonosz szolgákról, akik abban a tudatban, hogy nem jön még az ő Uruk, kezdenek enni, inni, részegeskedni és a többi szolgálakat ütlegetni. *Az Úr helyett a szolgák uralkodnak és ilyenkor nincs Úr az egyházban, hanem önkény.* S vannak korszakok, mikor nagy nyugtalanság fogja el a lelkeket, a szolgálakat és keresik az Urat, mert nélküle tehetetlenek, nélküle nem érdemes, akármekkora az ő birodalma, egy lépést sem tenni s *nem találják az egész egyházban, mert elhagyta az ő szentsége helyét.*

Azért kimennek az egyházból, hogy megtalálják a Krisztust. Ne fedjük, hogy ez volt a reformáció is.

Pál ebben a kis szakaszban kétszer is megemlíti a szolgálatot, *amelyet vett az Úrtól*. Szolga ott van, ahol Úr is van s Pálnak soha eszébe nem jutott volna, hogy a világ vándora legyen — ha parancsot nem kap — és annak nem engedelmeskedik. A lelkipásztor nem egy személytelen nagy intézményt szolgál, amelynek minden ágát-bogát, minden életnyilvánulási ismeri, csak annak Urával nem találkozott még. Az Efézusi levél 4. rész azt mondja, hogy *Krisztus maga ajándékoz szolgákat az Ő egyházának, akiket úgy ejt fogjul, akiket Ő maga legyőz, szentsége, szerelme és kegyelme erejével magáénak meghódít*. Minden lelkipásztor életében kell lenni az Úrtól való leveretés nyomának, mint Jákobon a bicegése, mert csak így leszek *szolga*, így bízva reám igéjét, javait. *Úr nem lehetek az ő egyházában, de ha szolga nem lettem, — akkor még csak egy szerep várhat rám — a bérésé. A verbi divini minister* ilyen Krisztus által meghódított *egyén*, aki nem tud megszökni többé ebből a szolgálatból akárhová kerül, a szeme mindig azon lesz, *hogy mi az Uráé*. Ha van *karakter idellebilis*, akkor ez a *szolgai* vonás az a református lelkipásztoron.

Az igaz és hamis alázat.

Szolgálván az Úrnak *teljes alázatossággal*: ez a másik vonás az, amely a lelkipásztor egyéniségén a szolgai mivoltából szervesen következik. Hadd szólak itt arról a kettős *alázatosságról*, amelyet az egyház Urával szemben, s amelyet a hívekkel szemben tanúsít az a szolga, aki a Krisztust ismeri Urának és tőle kapta a gyülekezetre vigyázást és legeltetését. Az egyik alázatosság az, amely semmit nem tud magától és semmit nem tulajdonít magáénak, semmit nem akar magától és nem tesz Ura háta megett. Figyel a parancsra és meg van győződve róla, hogy Krisztus akarata minden körülmények között jobb az övénél és még olyankor is, mikor nem érti Urát, bízik benne, tud hallgatni és engedelmeskedni. Legfőképpen pedig tudja, hogy az egyházban nemcsak egy szolgája van Krisztusnak, hanem sokan vannak s más szolgákra is úgy néz, mint akik ugyanattól az Úrtól jöttek ki, akitől ő. Ha egyszer a Szentírás nem élő parancs többé, hanem eszmék és emberi vélemények sűrű szövedéke, akkor az egyházban nagy meghasonlás és zűrzavar támad a szolgák között és semmiféle fegyellemmel rendet tartani nem lehet. Az egyházban a rendet a Szentírás tekintélye állítja helyre, amikor azt az élő Isten beszédének ismerik és vallják az ő szolgái. Ebből az alázatos engedelmességből egy sajátságos jellemvonás születik meg, az emberektől való *függetlenség* és sajátságos gög is, ami a királyok szolgáltaiban szokott kifejlődni, akik a közönséges halandókra, mint alsóbbrendű lényekre tekintenek le. A pusztán Isten előtt való alázatosságot Isten nagy tehetségű és nagy áttekintésű szolgáltaiban a Sátán így szokta megrontani. A tanítványoknak különösen Jakabnak és Jánosnak ez volt egyik legnagyobb kísértése, hogy tüzet kérjenek azokra a városokra, amelyek szavukra azonnal nem hajoltak

meg. Mindig jótékony ellensúlya volt az Isten előtt való alázatosságnak — az emberek előtt való alázatosság: az az intelem, hogy — „tanuljátok meg éntőlem, hogy én szelíd és *alázatos* szívű vagyok”.

Valami olyan nélkülözhetetlen és lelkeket megejtő vonás ez az alázatosság, ez a krisztusi alázatosság, ez a lelkipásztori alázatosság, hogy Pál is a legelsőnek említi és pedig így: *teljes alázatossággal*. Azt gondolom, hogy ez az a vonás, amelyet legjobban keresnek és legkevésbé találnak meg rajtunk, vagy ha megtalálnak, olyan torz és időtlen formában, olyan farkcsóváló, kézdörzsölő, édeskés, szemforgató, önérzetéből kivetkőzött formában, hogy az emberek gyanút fognak tőle és iparkodnak nem találkozni velünk. Ne felejtjük ezt a találó megállapítást: „Az, amit *teszesz*, olyan *hangosan beszél*, hogy attól nem lehet egyáltalán meghallani, amit *mondasz*”. Ahhoz, hogy az alázatosságban egy kis előhaladást tegyünk, önmagunk Isten előtt való utálatos voltát sokszor át kell éreznünk. Szétszakított adóslevelünket a széttépése után is alaposan tanulmányozni kell és az elfeledésből előhívni, mi mindent bocsátott meg és egyenlített ki az Úr, mi mindenért szenvedett helyettünk, — amikor az Ő órája eljött. Csak az hatol bele más embereknek is lelke rejtekébe, akinek hangjában, a nélkül, hogy tudná, vagy akarná, benne rezeg a mély megaláztatás és összetörettetés könnye s a megbocsátás és felemeltetés boldog óráinak visszhangja.

Fekete ujjlenyomatok.

Vannak-e, lelkipásztor társam, olyan órái vagy időszakai az életednek, amikor valami nevezhetetlen rosszullet fog el s a lélek menekülni szeretne belőled, mint egy olyan lakásból, amelyben minden rendetlen, ragad a piszoktól, semmi nincs a helyén, a levegő bűzös és elhasznált? Vannak-e olyan óráid, amikor torkodig ér a keserű, hogy csak egyetlen napon is milyen sorozata a közönséges, az alantas, hivalkodó, elbizakodott vágyaknak és érzéseknek áramlott rajtad keresztül? Vannak-e olyan óráid, amikor ha számba veszed, félelmetesen látod meg, hogy egyetlen cselekedeted nem állhat meg Isten előtt, mert indítékai olyan önzők voltak. Ismered-e azt a magadat, amely az Isten dicsőségének és szolgálatának örve alatt a maga dicsőségét és hasznát keresi? Oh nem jó a szívünkbe belenézni mélyen, mert nem angyalok mosolyognak belőle vissza, hanem ördögök, benne nem gyöngyök teremnek, hanem mindenféle tisztátalan állatok. Igaza van az idős Bodelsehwingnek, mikor azt mondja, hogy „olyanok vagyunk, mint a kéményseprő, fekete ujjlenyomatunkat mindenütt ott hagyjuk magunk után”. Igen, nemcsak személyes életünkben, nemcsak családjunkban és az emberekkel való érintkezésünkben, hanem az Isten szolgálatában is keserű fájdalommal érezzük, hogy ilyen fekete ujjlenyomatok jelzik utunkat. Hányszor kell könnyben ázott szemekkel megállani: Tedd jóvá Uram és gyógyítsd meg a károkat, melyeket okoztam. De tudod-e, hogy ilyen órák azok, amikor a *te Urad lelke látogatást tesz nálad*, s az Ő jelen-

létében látod magad olyan semmit érőnek. Ezek az órák azok, amelyekben a lényünk belső felét munkába veszi, hogy belül is papok legyünk, mert sohasem magunk, mindig Ő az, aki rendbe hozza életünket és a megtisztítást elvégzi bennünk. Az Isten nagy áldása, ez a nagy ajándék, amit az Isten embernek adhat — ha *megalázott* szívet ad. Ne fuss el ezek elöl az órák elöl, — add meg magad, — nem halsz bele, csak a terméketlen vesszőket vágja le, a hernyóktól tisztítja le és új élet fakad életed hervadó ágain, mert az ilyen megalázott szívben lakik az igazi, az Istentől támasztott *szeretet*, Isten iránt is és az emberek iránt is. Amit pedig az emberek rajunk keresnek, lényünknek ez a befelé néző fele: a hit és a szeretet. Csak ha magadon tapasztaltad meg, hogy milyen hosszútűró az Isten, mennyi vesződésébe kerültél, csak ha magad tapasztaltad meg a bűnbocsánat édességét és a fiúvá fogadtatás kegyelmét, akkor kap melódiát a szavad, s akkor szerezted meg a *hiteledet* a hívek előtt, s méginkább azok élőt, akik nem hisznek, akik kételkednek, akik keresnek, akik még hinni nem mernek. Más hivatásban nem az alázatosság az elsőrangú követelmény, a kereskedőnél a találékonyság, a katonánál a bátorság, a mérnöknél a szakértelem, s mindegyikre rányomja bélyegét a foglalkozása, de a lelkipásztornál a *szolgai öntudat* és az *alázatosság* az az uralkodó vonás, amelyből minden többi következik. Ha nem ez a lelkipásztori egyéniség formáló elve, akkor az *ős típustól elütő, idegen típusra elfájzó típusok keletkeznek. Ne féljen senki ettől az alázatosságtól, ez óv meg a szervilizmustól és ez óv meg a zsarnokoskodástól, ez tesz mindeneknek szabados urává és ez tesz mindeneknek szolgájává.*

Fejtegetésünk további részében csak alkalmazni szeretnénk a református lelkipásztor eddig kielemezett két fő jellemvonását, szolgai állapotát és az ebből következő *alázatosságot* az Isten előtt és az emberek előtt, — úgy az igehirdetésben, mint a lelkigondozásban.

Papok házassága.

Egy pillantást vessünk közvetőleg a lelkipásztorra, mint akinek szabadsága van a családalapításra. Nem lehet eléggé csodálkozó hálaadással tekinteni a reformációra, hogy benne Krisztus, az egyház Ura, az Ő szolgáinak, az Ő egyházában megengedte a nőszülést és visszaadta a jogot, amitől az emberek megfosztották, hogy gyermekeknek atyja lehessen. A reformációnak ez a vívmánya kiállotta az egyház Urának ítéletét és a századok ítéletét is. Az Isten a reformátori egyházak paróchiáiról négy század alatt, minden nemzet életében, akár a német, akár a holland, francia, vagy angol közélet színterét nézzük, a politikai, gazdasági, tudományos és művészi mezőkre az alkotó, kötelelességteljesítő vezető férfiaknak olyan fényes seregét hívta el, hogy a családos paróchiák valóságos nemzeti áldásként hatottak egy-egy nép szellemi és erkölcsi színvonalának emelésében. Sajnos, mi magyar reformátusok és evangélikusok minden században elmulasztottuk összeállítani azoknak a férfiaknak a névsorát, akiknek a paróchián ringatták bölcsőjüket. Pedig ma is

a magyar katonai, bírói, tudományos és tanári, miniszteriális és politikai életnek számos kitűnősége, az egyszerű, a szegényes, a puritán sok gyermekes falusi papházból indult el, vagy a nagyapjára úgy emlékezik vissza, mint megtestestült bibliai pátriárkára. Senki ezt még ebben az országban igazi bibliai értéke szerint meg nem becsülte, azonkívül soha ebben az országban el nem fogyott a pásztor és tanár, mert a papfiak nem vetették meg atyáik foglalkozását. *Ez az érem egyik oldala.* Mert van a pap családi életének, a parókiáról kikerült fiak és leányok és a papné viselt dolgainak egy másik oldala is. Az, amikor az ítélet az Áron házán, az Éli fiain, a Sámuel fiain kezdődött el és hajtattott végre, vagy amikor a pásztor legnagyobb keresztye a felesége és a gyermekei lettek és az Úr testét a pap háza miatt vetették meg és a botránkozás köve az Isten szolgájának házanépe volt. Az érem mindkét oldalának együttnézése azért szükséges, hogy el ne bizakodjunk, se kétségbe ne esünk. Isten ígérete mind a kettő; az is, hogy családjában áldja meg és jutalmazza meg hű szolgáját, de az is, hogy megbüntetem az atyák vétkeit a fiakban. Kettős pásztorságot tölt be minden református lelkipásztor, akinek családja van, egy kisebbet, de nehezebbet a maga házában, s egy nagyobbat és könnyebbet a gyülekezetében. Boldog az az ember, aki felesége és gyermekei előtt kivívja, hogy felismerik benne az Isten szolgáját, az atyjuk mellett a pásztorukat is, ahol a fény és árnyék, a derű és ború, a szigor és megbocsátás úgy váltogatják egymást, hogy sem a ború meg nem fagyasztja, sem a derű el nem kaptja a gyermekeket. Ebben a jelenvaló gonosz világban boldog, tiszta családi otthont fenntartani az egyik legnehezebb, de legszentebb keresztyén és magyar feladat. Ezt nem lehet megoldani sűrű imádkozás, boldog, megtisztító házi áhítatok és a komolyan vett bibliai fegyelem nélkül. Hogy a család kenyérgondja el ne vonjon a gyülekezettől, vagy a gyülekezet gondja miatt ne jusson idő, kedv és szeretet a család számára. Ez a két nehézség az, amivel szakadatlanul meg kell birkóznia a ma lelkipásztorának. Ebben kell segítőtárs a papnéban. Gyülekezeteink megkövetelik, hogy lelkipásztoraik nősüljenek meg, a lelkipásztoroknak pedig tudni kell, hogy hogyan nősüljenek, hogy kit vegyennek feleségül. Van olyan nagy érdeke a református egyházunknak a lelkipásztor házassága, hogy élettársa kiválasztásában nem hagyja egészen magára, hanem tanáccsal és szükséges korlátozásokkal az egészséges szelekciót elvégezze. Itt az ideje, hogy határozottan kimondjuk, hogy a papné-jelölt menyasszonyok részére házasesetük boldogsága érdekében gondoskodjunk olyan speciális, félévig vagy egy évig tartó kurzusokról, diakonissza intézeteink és nőnevelő intézeteinkkel kapcsolatos továbbképzőkben, ahol az igaz papnőség tükrébe is beletekinhetnek. Ha a ref. lelkipásztor-család sajátos *szervesi élet*, amint azt püspökünk Székesfehérváron olyan találó egyszerűséggel és világossággal körülírta, akkor annak titkát valahol el kell tanulni mind a két félnek.

Az unalom okai.

E kis kitérés után forduljunk vissza Pál apostol nagy önvallomásához, amelyben minden idők lelkipásztorai számára bepillantást enged szívébe, az ő pásztori működésének titkaiba.

Szinte átizzik ezeken a sorokon az a bizonyosság, hogy ő egy *isteni üzenetnek* a követe, hírvivője, olyan üzenetnek, amit érdemes az embereknek, az egész világnak tudtul adni, sőt amely üzenettől függ egyedül és kizárólag az emberek üdvössége. Azért hangsúlyozza kétszer is (20., 22. v.), hogy semmitől nem vonogatta magát, ami *hasznos*, helyesebben: Semmit *el nem vontam* előletek abból, ami az Istennek *teljes* akarata. Pál egész igehirdetésével az örökkévalóságba eresztette a horgonyát. Nem a saját gondolatait, nem is azok hiedelmeit és meggyőződéseit Istenről, hanem hirdette „*Istennek teljes tanácsát*”, a kegyelmet és a békességet, mint a levél elején írja, amely „*van Istentől és az Úr Jézus Krisztustól*”, az Istenhez való megtérés és a mi Urunk Krisztusban való hit bizonyoságátételét.

Valóban, a Pál igehirdetése nem volt unalmas, hanem *sokoldalú*, bármennyire egyetlen pontra volt is mindig beállítva. Sokan és sokszor megmondották már, hogy a prédikációnk *halála síz* unalom. Aki mindig ugyanazt mondja egy életen keresztül — annak folyton sarkában jár a veszedelem, hogy az emberek előre tudják, mi fog következni, előbb vagy utóbb bekövetkezik a hét sovány esztendő — prédikálásunk gyümölcstelensége.

Hogy kétségtelen tetten érzük, mi az *unalom oka*, s ennek az *ősi örögi mesterségnek ellenszereit* megtaláljuk és használatba vesszük, legjobb volna, ha előadásomat itt félbeszakítanám és jó egy páran felállanék és elmondanák, hogy *hogyan készülünk a prédikációra*. Érdekes, hogy az egyébként nyilt és áttetsző magyar református lelkipásztor erre a kérdésre mintha valami misztikus ködbe burkolóznék, egy kis sértődésfélét is elárul tekintetében, hogy eziránt közmegegyezésre nem illik érdeklődni, mert erre mindenkinek megvan a patentya. Oszlassuk el egy kissé ezt a misztikus ködöt és áruljuk el a patentot. Nézzünk csak be szombat este a parókiára és látunk egy embert, aki lázasan és kinos nyugtalansággal forgat régi és újabb prédikációs könyvekben s keresi, hogy melyik tetszik meg neki, vagy melyik tetszene a gyülekezetnek. Végre megvan a beszéd. A rutin már megvan a megtanulásra. — Másnap reggel még egynéhányszor átolvassa, veszi a Bibliát, az imakönyvet, a könyvjelzőt a megfelelő helyre helyezi, harmadikat harangoznak, felköti a palástot, csendes, méltóságos léptekkel megy a templomba, aztán gyönyörűen elmondja a prédikációt. Nem szeretném, ha valaki azt gondolná, hogy én, aki egy néhány kötet prédikációt írtam, fölényesen csúfolódom. Nem, én kicsi gyermekkoromtól kezdve így láttam a nagyatyámat, a nagybátyáimat, így itatódott belém, így örököltem a prédikációs könyveket s így indultam el én is a lelkipásztori útra. Arra emlékszem: a beköszöntő prédikáción kívül soha meg se kísérelték, hogy maguk írjanak prédiká-

ciót. Tőlük tanultam meg a magyar prédikáció irodalom gyöngyeit. Temetési beszédeiket mindig maguk írták és emlékszem beszédeik megrázó erejére. Arra is emlékszem, hogy nagyapámnak megvolt két esztendőre való, szépen leírt beszéde s a gyülekezet nagyon várta, hogy mikor kerül a sor arra a szép beszédre: „*Még az esztercig is tudja a maga rendelt idejét az égben, a fecske és daru is tudják, mikor kell elmenniök*”.

Amint nézegettem ezeket az örökségbe maradt, bizonyos szakaszaiban megrövidített és kihagyogatott beszédeket, elolvasva azt is, ami a beszédből kimaradt, akkor világosodott meg előttem, hogy a prédikatori tiszt ellátásának ez a módja a tövéről lemetszett virág sorsára van kárhozthatva. Ez az igehirdetés akármennyire textus alapján épült is fel, de a Szentírástól elszakadt, mert *nemcsak a prédikációnak, hanem elsősorban a prédikátornak kell a Szentírásban, az Isten minden tanácsában gyökerezni. Aki a Szentírásról, mint forrásról, mint ereje ősi kimeríthetetlen, kifogyhatatlan tartalékról lemondott, vagy attól elszokott, az akármilyen ékesszó^x lássál megáldott egyén legyen is, előbb-utóbb unalmas lesz.* Hajától megfosztott Sámsonként jár a világban. Miután vasárnaponként egy tál lencséért eladja örökségét. Nem veszi észre, hogy lassan *megsiketült* s nem tud figyelni az Igéből kihangzó üzenetre, Etem veszi észre, csak maga nem veszi észre, pedig már az egész gyülekezet látja, hogy mankón jár fel a szószekre s nem az Isten Lelkének szárnya emeli. Hány kiváló szellemű lelkipásztorunk van, akinek fülébe kellene kiáltani: Tudnál te magadtól többet, különbet, ha megpróbálnád. Az Unalom a szószeken — mint büntetés — utoléri végzetszerűen a lelkipásztort, ha elmulasztotta meghozni mindazt a fáradságot, amit az Isten Igéjének megismeréséért Isten tőlünk megkíván.

Isten igéjének megismerése pedig a lelkipásztortól bibliai kommentárok állandó tanulmányozását kívánja meg. Kommentárokból és azok tanulmányozásából vagyunk szegények századok óta és ez meglátszik igehirdetésünkön. Az igehirdetők prédikációi nem pótolják a kommentárt. — Gyökerezz bele a Szentírásba s akkor nem lesz kísértés a mások prédikációja, hanem segítség.

*

Mankó vagy szárny.

Míg az előadásra készültem, lelkendezve hozzák gyermekeim Jókai „*Kőszívű ember fiai*” című regényét s benne a ref. prédikátor alakját és megrázó imádságát. Az öreg Lángi Bertalan ez, a XIX. század eleji református pap típusa, amilyennek Jókai látta a ref. papot, aki: „tud deákul, görögül, hebreusul, meg jóformán arabusul is.” Mindezt azért, hogy a Szentírás igaz értelmébe eljuthasson. A XX. század elején is megjelenik egy tisztos református pap a színen a Süt a nap-ban, aki eladja háza utolsó díszét, a metszett tükröt, hogy tanítója feleségét gyógykezeltesse, de amikor a vitézi avatáskor kéri, hogy a templomban imádságában emlékezzék meg:

jó tiszteletesünknek nagy felszabadulására eszébe jut, bogy a tiszántúli imádságos könyvben van egy olyan imádság, amely erre az alkalomra is elmondható. Íme, így látnak, ilyen világosan látnak meg bennünket az emberek, akiknek szemük van. A XIX. század elején látták még a szárnyat, a XX. század elején a jó szívet, de a szárny helyett a mankót is.

Így érkezünk vissza a mi igazi nevünkhöz, a verbi divini ministerhez. Az Isten Igéjének szolgálata ezt jelenti: prédikálás és a prédikációra való készülés. Nem gondolok most a legfontosabbra, a Szentlélek jelenlétére. Gondolok arra a másokra, amit a Léleknek ígérete soha és senkinél nem tesz feleslegessé: Isten ígéje — *de ember ajkán*. Az ember szája azonban nem orákulum. Az emberi beszéd jelenti a józan, világos, kidolgozott, előkészített szót. Veszem-e olyan komolyan — aki olyan fenséges hivatallal vagyok megbízva — az Isten Igéjét, hogy annak szentelem a legmegfeszítettebb figyelmemet?! Vagy rábírom magam \^Talami irracionális segítségére, talán elismert tehetségemre, szóbőségemre, lendületes magamkivágására, hivatkozva sok egyéb elfoglaltságomra? *Mi mindnyájan vádolhatjuk ezen a ponton önmagunkat, mert a hü prédikáció előkészület egészen ritka dolog.* És nem itt van-e a beálló unalomnak az igazi oka? Az Ige szolgálata megköveteli a legátfogóbb értelemben *az Isten igéjének ismeretét*. Nem úgy van-e, hogy nagy általános igazságokkal 3-4 vagy 2 főúttal megelégszünk, amelyei újból meg újból előveszünk s nem keressük az Istennek teljes akaratát s azt a változatos és sokoldalú mezőt, amit a teljes Szentírás nyújt, ahol lépten-nyomon annyi meglepetés vár reánk, mihelyt a Szentírásban otthonosak leszünk. Mennyi kibányászhatatlan kincs van az ó-testamentum személyeiben, mennyi drága gyöngy és drága kő, olyan részekben és versekben is, amelyekről első látásra azt hisszük, hogy semmi lelki vagy üdvtörténeti érték nincsen.

Törvény és evangélium.

A törvényt és evangéliumot hirdetni, ez a mi feladatunk. Nem a mai ember mindenféle vallásos kísérletezéseinek szolgálatába szegődni, hanem Isten nevelői bölcsességét nyomon kísérni s az evangélium irányából az ő parancsolatait, ordinánciáit rendre feltárni s a Királyok Királyának uralmi igényét, minden tekintélyek felett a legfőbb tekintélyt teljes világossággal az emberek szeme elé állítani. „Ne felejtjük soha kimutatni, hogy Isten törvénye milyen jótétemény az egyesek és népek számára, olyan ajándék, melyekkel Isten világos normákat ad és szilárd alapot, mert megmondja, mi fekete s mi fehér és merre van jobbra és merre balra. Akkor ragyog a sarkcsillag, amelyhez a viharos tengeren a hajósok igazodnak, akkor égnek a világító lámpások, amelyek mutatják az utat, hogy fáradt hajónk mely úton érjen a békés kikötőbe.” (P. Humburg.)

Nagy baj az, ha a bűnt nem mondják bűnnek, nem büntetik úgy, mint bűnt, vagy ha éppen mint a teljes emberi ideál eszményitéseként állítják oda. Igenis, mi harcban állunk mindig. És hány

szív lélezkizik fel a nagy eszmei zürzavarban, mikor Isten Igéje füléhez ér és világos útmutatással: „Így szól az Úr!”

És kimondhatatlan örvendezzünk a legnagyobb jótéteménynek, amelyet hirdethetünk, amit az apostol is hirdetett, *az Istenhez való megtérést és ami Urunk Jézus Krisztusban való hitet.*

Az Istenhez való megtérés, a megtérés szükségességének hirdetése is örömezenet (evangélium), bármily keserű is először az embereknek. A legnagyobb jótétemény az Igével összetörni az emberi szíveket. Nehogy Isten keze végezze el ezt az összetörést, mivel nem engedtünk az ő szerelmének. De az Ige vasvesszejét az emelje fel, aki az Ige balzsamát is hozza, a hitet a mi Urunk Jézus Krisztusban. Ez az, amit soha, soha eléggé nem tudunk hirdetni, hogy Megváltónk van, hogy bűneinknek ingyen való bocsánata van. Az evangéliumot az Isten kegyelméről. Jézust megismertetni az emberekkel, az embereket megismertetni a Jézussal, mindig ezt az egy dallamot énekelni, de ezer változatban. Jézus, akinek neve, mint vezérmotívum áthangzik Istennek minden tanácsán, a teremtés hajnalától a végítélet napjáig, ez az, aminek szolgálói és dalnokai vagyunk s amit mindennél jobban megtanulunk, annál fájdalmasabban érezzük, milyen fogyatékosan tudunk visszaadni. Pedig nagyon érthetően kell elmondanunk; mert minden igazi lelkipásztor tud a mennyei jutalomról, de arról is, hogy: a vérét te rajtad kérem meg!

A századik bárány.

Az igehirdetői szolgálatból csak egy lépés a lelkigondozói szolgálatba, vagy mint Pál mondja: 3 évig nem szüntem éjjel és nappal, *könnyhullatással inteni mindenkit*, vagy a 20. versben „*tanítotatalak titeket nyilvánosan és házanként*”. Nem szabad visszaélnem — hallgatóságom türelmével — azért csak röviden foglalom össze gondolataimat. Meg kell vallanunk magunknak egészen őszintén, hogy szórványosan és kivételképen születtek lelkigondozói munkában kiváló lelkipásztorok, de a magyar református lelkipásztor arca egyetlen korszakban sem mutatja, hogy rajta ez az egyéni lelkekkel való foglalkozás erősebben ki lenne fejlődve, vagy hogy éppen az lett volna rajta az uralkodó vonás. A lutheránus lelkész többet hordoz magán ebből a vonásból. A református lelkész útja a szószékről a dolgozószobába vezetett és nem nyitott alkalmat a magántudakozódásra. Nikodémusok nem járnak hozzá, isem Mária Magdolnák, sem a gazdag ifjú, sem a publikánus, sem az, aki azt mondta: követlek akárhová mégy, sem az, aki atyját akarta eltemetni. Volt jó orvosa a falunak, kérvényírója az ügyes-bajos embereknek, tanácsadója a gazdaságban, politikában, higiéniában, házassági kérdésekben, peres ügyekben, gyermekek felsőbb iskolákba való küldésében. Házaknál is megfordult látogatóban, vagy végigment a falun s a kapuban megállt, elkérdezősködött a családról, a gyermekeket, ha útközben találta, megcenzeálta, temetésnél, esketésnél, keresztelésnél találkozott a család örömeivel, bajával, vele élt népével, s betegekhez az úrvacsorát is kivitte, ha hívták. A magyar

viszonyokban-e és a magyar ember és család természetében gyökerizik-e, nem tudom, de lelkipásztorát nem túlságosan vette igénybe lelki kérdésekben.

De amint megjelent a falun a nazarénizmus, megjelentek az agitátorok, a különböző világnézetek s falusi népünket és intelligenciánkat is ostromolták és hódították, amint üresedtek a templomok, jöttek a reverzálisok, egyszer csak kitűnt, hogy kizárólag a szószékről nem lehet többé sikeresen megvédeni a gyülekezetet. Mozgósítani kell a gyülekezetet, egy-egy lélekért meg kell vívni a harcot. S egyszerre a betegek, a bénák, az aszkórosok, fantaszták és rajongók sokasága kezd ajtaja elé gyülekezni, akik vele akarnak beszélni. Aki a szószéken igazán hirdeti az Igét, az rövidesen észreveszi, hogy lelkek indulnak meg felé, s aki gyülekezete tagjait megismeri, az egyre nyugtalanabban érzi magát, hogy várják a családokban, néha egy személyes sorshelyzetben mondott szó többet használt, mint tíz prédikáció. Egész lelkipásztori szolgálatunk nagy, beláthatatlan átalakulás előtt áll, amint a lelkigondozói követelmény (az egyház Urától), egyre erősebben kidomborodik. Az emberekkel való érintkezéstől gyakran idegenkedő, gyakran embereket kerülő lelkipásztorok helyébe újakat várnak, akik keresik az érintkezést. Le kell győzni az emberekkel való érintkezés fáradtságát s az emberismeretnek és az emberek elhordozásának hosszútűrő nagy erényeibe és az udvariasság formáiba fel kell öltözködni. Mindezt a Krisztusért és a lelkekért.

Mindezeket összefoglalva azt mondjuk: *a református lelkipásztornak szent életű embernek kell lennie.* A szent élet alatt a Szentírás nem ért sem világkerülést, sem a világból való kimenekülést, hanem e világban való bennmaradást, magunknak a büntől megtartóztatását és az Isten szolgálatában és dicsőítésében való teljes feloldadást érti.

Egészen a hivatásunknak élni: ez a szent élet, mert odaszentelem az egész életemet a legszentebbeknek: a Krisztusnak.

A reformáció a hitben való nagykorúság útja.

Reformációi ünnepi beszéd 1938. okt. 31-én a Vigadóban.

A magyar protestantizmusnak ezen a közös reprezentatív reformációi ünnepén szóljunk a reformációról, mint Isten lelkének az egész keresztyén egyházat felrázó mozgalmáról, melyben az ember a hitben való nagykorúságáért tette meg a visszavonhatatlan döntéseket.

*

A keresztyén egyházon belül egyik legnagyobb kérdés mindig az volt és az lesz: *hogyan juthatok el a bűnbocsánat és az üdvösség bizonyosságára.* Nem szabad lekicsinyelni, a mai aktuális világkérdésekkel viszonyba hozni a keresztyén emberiségnek ezt a kérdését. Ha ma nem is e kérdés körül sűrűsödik az emberiség lelkiismerete, de a reformáció a lét egy olyan kérdésére felelt meg, amelyre az emberiségnek mindig szüksége van. Soha ki nem nőhet e kérdésre adandó feleletből. Ha elfeledné, újból jön század, amely minden mást félretéve, az embernek az Istenhez való viszonyát indul el tisztázni. Az egyháznak készen kell lenni az emberi szívből feltörő e kérdésre a kielégítő felelettel, mert sehol másutt nem kap erre a kérdésre feleletet az ember, csak az egyházban. Azért aki az egyházat rombolj el, IZ Isten ellen emeli fel kezét.

A reformációban látszólag mégis az egyház ellen emelkedett fel támadás. Egy ágostonrendi szerzetes szíve volt az, amely végső bizonyosságot várt az egyháztól bűnei bocsánatára és az üdvösségére s nem kapott megbékéltető feleletet. Ekkor maga indult el megkeresni a végső bizonyosságot. Addig kereste, míg megkapta. Mikor megkapta, akkor világosodott meg előtte, hogy az egyház Urának más a felelete a bűnbocsánat élet-halál kérdésére, mint a korabeli egyházáé. Megkísérelte, hogy az egyház földi fejét figyelmeztesse erre a nyugtalanító és veszélyt rejtegető eltérésre, amely az egyház égi Ura és az egyház földi szolgáinak közkeletű tanítása között kialakult. Az a híres wittenbergi 95 tétel nem érc ököl, hanem esdeklő figyelmeztetés, amelyben Luther meg van győződve, hogy „ha a szentatya tudná, inkább elhagyná trónját, hogy véget vessen ennek a veszedelemnek”.

Itt ébredt fel a hitben nagykorúságra vágyakozó ember, aki elmerészkedett magához az élő Istenhez, hogy Tőle magától kérjen és esedezzen bizonyosságot. Az élő Isten megadta a teljes, a boldog, a végső, a megcáfolhatatlan és elvehetetlen bizonyosságot. Nem külön csodálatos látomás, vízió, vagy megjelenés útján jutottak el a reformátorok a végső bizonyosságra, hanem a régi úton, amelyet az Isten az embernek adott, hogy találkozhasson vele: az Ő kijelentett Igéje útján — amelyet az egyházra bízott, hogy azt hirdesse. De az egyház már nem azt hirdette, elhomályosodott előtte, nem hitte és nem tanította. *S ami nem sikerült az 1500 éves egyházi tekintélynek, — a Biblia egy szavának sikerült és érvényre jutott újra az egyház felett is álló tekintély — az élő Isten Igéje.* A minden hatalmával, fényével, jurisdikciójával és juriszprudenciájával, szertartásaival és életrendjével, mérhetetlen kulturális teljesítményeivel, világot átfogó szervezetével, üdvösséget és kárhozatot osztogató egyház *nem elégséges tekintély többé az Ige nélkül a bűnbocsánat biztosítására.* Aki azt szomjazza, annak a tökéletes kijelentéshez: az Isten Igéjéhez kell folyamodnia. Mintegy villámfénynél az egész keresztyénségben világos lett, hogy *Isten Igéjének tekintélyét nem az egyház garantálja, hanem megfordítva: egyház csak ott van, ahol az Isten Igéje van.* Már pedig Isten ott van, ahol az Ő Igéje van, és az egyház tekintélye is az Isten kijelentett Igéjén nyugszik. Ha Luther egymagára marad az Igéből nyert bizonyosságával, akkor is rátalált az Isten elrejtett egyházára. De Luther alig szól, az egész keresztyén egyház visszhangzik szavára. *Az 1500 éves keresztyén egyház emberisége megáhitotta a hitben nagykorúságot nemcsak vezetőiben, hanem a hívek széles rétegeiben is. A hitben való nagykorúság pedig addig soha és sehol és senkinek el nem érhető, míg az Isten Igéje, a teljes Szentírás az egész egyház közkincsévé nem lesz.*

A régi egyház nem merte vállalni, hogy egész egyházi élet-organizmusát, — a hitben való nagykorúság ébresztésére, kifejlesztésére rendezze be. A reformáció megteremtette a megtisztított egyházat, ahol minden — de minden a hitben, a keresztyén életben való nagykorúságra segítse el fejlődésében a végső bizonyosságra szomjas embert.

Ünneplő Közönség! Mérhetetlen történelmi felelősséget vett magára a protestantizmus akkor, amikor a keresztyén hitben való nagykorúságra való elvezetést vállalta. *El tudja-e vezetni híveit erre a nagykorúságra, amelyről Pál mondja: hogy Krisztus az egyházat, benne a kegyelmi ajándékokat azért adta, hogy „általa eljussunk mindnyájan az érett férfiúságra, a Krisztus teljességével ékeskedő kor mértékére, hogy ne legyünk gyermekek”.* (Ef. 4:13-14. v.) *El lehet-e vezetni, mikor az emberiség nagy tömege jobban szeret lelki kiskorúságban megmaradni és a felelősséget másokra áthárítani?* Nem jobb-e sok egyszerű embernek egész életén át, nemzedékeken, évszázadokon, évezredekben erős tekintély vezetése és oltalma alatt?! Nem tanácsosabb-e az üdvösség kérdésében, ilyen bizonyíthatatlan lelki dolgokban földi és emberi garanciákat adni, ha a lelki

és szellemi garanciákat nem képes befogadni?! Bizonyára jobb volna, ha maga az egyház ura is megelégedne vele — s ha az Úr Jézus szándéka is az lett volna, hogy csak szűkebb körű tanítványait neveli fel nagykorúságra, *ha csak a papság kaphatja meg a Krisztus teljességével ékeskedő kor mértékét*, de az egyszerű hívőknek meg kell elégedni a szentélyeken kívüli helyekkel.

Nem, a reformáció a hitben való nagykorúságra elérkezést vállalta minden kockázatával és minden nehézségével. A legnagyobb merénylet lett volna, ha félúton cserbenhagyja az embert, akit kihozott az emberi tekintélyek védelme alól és nem viszi be az édes és boldog hitbizonyosság igéretföldjére.

Épen azért, hogy ne hagyja cserben félúton híveit, olyan tanító és nevelő munkát indít meg a legalsó és legfelső rétegekben, amely Európa mai művelődésének és az egyes nemzetek nemzeti művelődésének is az alapját vetette meg, vagy szülte újjá. Elismerjük, a reformáció azért tanított írást, olvasást, számtant, földrajzot, hogy a Bibliát mindenkinek a kezébe adhassa. S nincs Európában nép, amely ha a reformációt befogadta, ne dicsekedhetnék, hogy nemcsak királyait és fejedelmeit, de jobbágyait, iparosait és kereskedőit is a Szentírás ismeretére nevelte, hogy azokat mind a hitben nagykorúságra eljuttassa. Ne feledjük, hogy a protestantizmus is mindjárt visszasüllyed a hitben kiskorúság állapotába, mihelyt Krisztus megismerésében, az üdvösség, a bűnbocsánat kérdésében beéri kevesebbel, mint a reformátorok és ez a kiskorúság meg is látszik rajta, mihelyt nem elég a felülről támasztott hit — hanem inkább emberi biztosítékokat akar.

A reformáció ezt a vallásos embertípust formálta és ezt akarja a jövőben is nevelni az emberiség számára. Tudja, hogy saját kebelében is vannak hitben kiskorúak, de nem nyugodhatik soha, míg egy életen át tartó neveléssel a hitben nagykorúság állapotába őket is el nem segíti. Isten is ilyen embereket keres szolgálatába — *ítemcsak az egyházi, hanem a világi pályákon is.* Végiggondolva ezt a gondolatsort, arra az eredményre jutunk, *hogy maga az Isten Szentlelke nem akar kiskorúságban tartani s aki kapott Szentlelket, az nem bírja el a kiskorúságot sem a régi, sem a megújult egyházban.*

Ezért nem a protestáns számbeli túlsúly döntő tényező a népközösség életében. Ha a reformáció egyháza megtermi az ingyen kegyelemből, Isten színe előtt hit által megigazult, hitben nagykorúságra érett lelkeket és *azok testvéri gyülekezetét*, akkor elvégezte feladatát, mint az anya, aki fájdalommal megszülte, szigorával és szerelmével ihlette és felnevelte gyermekeit. Ha nem tudja egy-egy korszakban megszűlni ezt az embertípust, aki mindenkor kész számot adni a benne élő reménységről, akkor mindig szemrehányással illethetik és illetik is — és nincs sürgősebb dolga, minthogy megkeresse, hol van életorganizmusában a hiba, mert a jó fának meg kell teremnie a jó gyümölcsöt, az Isten igazságainak is a hitben nagykorú embert.

A baj még mindig ott volt, ha nem hitte, ha ki nem bányászta

és nem hirdette saját korának úgy az evangéliumot, amint azt kellett volna.

Szembe kell néznünk ezekben a napokban különösen azzal a komoly váddal is, hogy a reformáció elvetett minden emberi tekintélyt és nem ismer tekintélyt. *Mit feleljünk erre?* Először is azt, hogy a reformáció csakugyan nem ismer el megfellebbezhetetlen emberi tekintélyt, különösen az üdvösség kérdésében nem. De minden családi, nevelő, társadalmi, kormányzati tekintélyt az Isten szuverenitásából vezet le és annak védelme és ellenőrzése alá helyez. Tekintély nélkül úgy nem állhat meg az élet, mint az épületek az egybekapcsoló vastraverzek és beton-koszorúk nélkül, mint a magaslatokon járó ember egyensúly nélkül, mint a fizikai világunk gravitáció nélkül. Csak az Isten helyébe lépni akaró, és az Istentől elszabadult és mégis tekintélyt igénylő és erőszakoló jelenségekben lát veszedelmet. Nemcsak a gyermek ismer tekintélyt, hanem a férfiú is, *sőt csak az igazán nagykorúságra ébredt lélek hódol szabadon az őt éltető tekintély előtt.* Más a gyermekkorunkban az atyánk tekintélye és más felnőtt férfikorunkban. Más a jobbágy szemében a király tekintélye és más a szabad emberé. Más az igazság tekintélye és más a tekintély igazsága. Más lesz az Istenhez való közelitésem és tekintélyérzésem, ha mindig közvetítőkön keresztül juthatok el színe elé: vagy ha magamnak van szabadságom színe elé menetelre. *Ez a kétféle tekintély kétféle lelkületet nevel:* amely egészen a külső megjelenési formáig, a tekintet, a magatartás, a felelősségvállalásig megtetszik az emberek egyéniségén.

Kockázatos út ez? Hát a modern közoktatás nem a nagykorú állampolgárok nevelését tűzi ki célul? Még egy nemzetnek sem volt oka megbánni, hogy befogadta a reformációt és hogy fiai a Szentírás, mint Isten kijelentett Igéje, mint végső tekintély előtt meghódolt nemzedék növekedtek fel.

Manapság sajátos lelkület észlelhető az európai többféle keresztyén egyházban elrendeződött emberiségben. Vannak akik megháhitják, ami oda túl \an. fény, szín, hang, művészet, történelmi emlék, misztikum, külső tekintély, s oda túl sokan vágyakoznak a mi egyházaink puritán, egyszerű, lélekben és igazságban való istenimádásunkra és evangéliumi szabadságunkra.

Mit mondjunk erre? Azt, hogy vannak a más egyházban protestáns lelkek és a protestáns egyházakban katolikus lelkek? Ezt is mondhatnánk. Bár nagyon megvesztegető megállapítás, de nem megyünk vele sokra. Azt kellene tanácsolnunk, hogy vonják le a konzekvenciákat. Vagy azt mondjuk, hogy akik odatúlra vágyakoznak, egyik részről sem ismerik a magukét és nem élték át a maguk hite mélységeit és csak külsőségek után indulnak? Sok esetben talál ez a megállapítás is. De van ebben az innen-oda, onnan-ide átnevezetésben valami mély figyelmeztetés is. Egymás szegényes, vagy pompázó külső formái mögött *mindkettőben meg lehet találni a Krisztus Jézus előtt hódoló szívet.* A történelmi századok igazolták a reformációt — lehetetlen, hogy meg ne lássa a katolicizmus!

A római egyház népeket felnevelő és a keresztyén világegységet

kifejező, a keresztyén kultúráért viaskodó munkáját lehetetlen, hogy meg ne lássa a protestáns egyház. Négyszáz esztendővel előbb így állították fel a tételt: Atyáink kijöttek a római egyházból, hogy megtalálják a Krisztust, viszont a reformációt kiátkozták, mert a gonosz szakadárság szellemének ítélték. Nekünk az a látásunk — és hisszük —, hogy Krisztus mind a két földi egyházban benne van, mert mind a kettőben benne van valami az ő láthatatlan anyaszentegyházából. A jövő az Isten kezében van. Nekünk meg kell tanulnunk, hogy kölcsönösen megismerjük, nemcsak megismerjük, hanem megbecsüljük és szeressük, amit Isten Szentleke a másik egyházban is munkál. Az emberiség nevelésének ezt a szakaszát a Gondviselés úgy rendezte be, hogy ebbe az ellentétbe foglalta be az emberiség lelkét, hogy a *kétfelé feszülő erők eredője adja ki a Krisztus egyháza történetét*, az emberiség előrehaladásáért, a Sátán ellen való küzdelemért, az Isten országa eljöveteleért, az ő nagyobb dicsősége kiragyogtatásáért.

Ma minden keresztyén egyház a legtisztább típusát szeretné kiművelni, ezért élesen elhatárolja magát a másiktól. De minél tisztább típusát akarja mindegyik elérni, annál közelebb kell menni az *őstípushoz*. A keresztyének őstípusa pedig sem nem Augustinus, sem Assisi Ferenc, sem Szent Teréz, sem Luther, Kálvin, sem Loráúitffy Zsuzsanna vagy Bethlen Gábor, hanem a megfeszített, feltámadott és eljövendő Krisztus. *És mi Őt, csak Őt, egyedül csak őt szeretnénk kiábrázolni forró szeretettel egyházunkban és magyar népünkben.*

*

Igen! Magyar népünkben, mert az egyházra nemcsak egyes lelkek üdvösségre elvezérlése van reábízva, hanem fajoknak, népeknek, nemzeti közösségeknek titokzatos, isteni *rendeltetésük és küldetésstudatuk felébresztése és abban való megerősítése is. A reformáció egyháza legalább is mindenütt, akár többség lett, akár kisebbség maradt egy nemzeti közösségen belül, annak a népnek nemcsak sorsát osztotta, de isteni rendeltetését is mindig megkereste és népe elé odavetítette. Egy nép is akkor lép be a nagykorúságba, mikor történelmi küldetése felől nemcsak álmai, mítoszai vannak, hanem önismerete és vallásos hittel felismert és elfogadott megbízatása, melyet a népeket és a világtörténelmet kormányzó Isten kezéből vett el.* Minden keresztyén népet a Szentírás ébresztett rendeltetése tudatára. Regéiben, mondáiban, mintegy álomban már sejti, dalaiban már zengi, költői már álmodják ezt a nemzeti rendeltetést, de a Szentírás fejtí meg csak ezt az álmot, mint József a Fáraóét, vagy Dániel Nabukodonozorét és Belsázár lakomáján a titkosírást, és az Isten Igéjében lesz öntudattá. *A magyar nép is igazán akkor kezdte megismerni önmagát, amikor a Szentírás tükrebe belenézett.* A nemzeti önismeretnek is hármass tükre van: Az első a történelme, a második művészete és prófétai egyéniségei és végül az *Isten Igéje*. Ez a Bibliából szerzett önismeret tanította meg a magyart is a maga faji és nemzeti hibáinak felismerésére és ez

gerjesztette prófétáit önbűnei ostorozására, de népünk hű szerelmére és történelmi küldetésében vetett hitére is. *Ez a Bibliából szerzett önismeret úgy rányomta bélyegét a magyar lélekre, hogy azt semmi új szellemi áramlat ki nem törölhette, sőt ez a nemzeti önismeret és rendeltetéstudat a legmélyebb, a legegységesebb és legköltőibb kifejezését a két nemzeti himnuszunkban, a r. kat. Vörösmarty Szózatában és a ref. Kölcsey Himnuszában találta meg. Ezt a két költeményt a bibliai élet és sorslátás nélkül nem lehetett volna megírni.* Az a nép, amely olyan mélyen fogadta be szívébe a Szentírást, hogy szellemét a Himnuszában kodifikálta, az nem szakadhat el a Szentírástól.

Áldjuk az Örökkévalót, hogy a nagy reformációt a mi magyar népünkben is elplántálta és mióta elplántálta, *általa a nemzeti karaktert tisztábban felszínre hozta s a magyar önállóságnak és a magyar fajnak és lelkiségnek fennmaradásáért minden elszíntelenítő, elpuhító és beolvasztó törekvéssel szemben, az egyenlőtlen erők mérkőzésének heroikus küzdelmét megindította.* Ez az, amit olyan keservesen esik a magyar protestantizmusnak a javára írni. *De néha jönnek idők, történelmi pillanatok, mikor századok köde, feledése, mesterséges elhomályosítása egy csapásra felszakad.* Igaz, hogy ezek a magyar élet tragikus pillanatai, mikor az egyidejűség (Gleichzeitigkeit) áll be a múlt századok eseményei, történelmi személyei, állásfoglalásai és a ma eseményei között. Ilyenkor tűnik ki, hogy kiben milyen lélek lakik. *Ilyenkor látnak meg olyan dolgokat komoly történetírók is és a vakok is, amit máskor nem mernek, vagy nincs bátorságuk meglátni.* Ilyenkor jön meg a magyar protestantizmus számára is rövid időre az elégtétel, a történelmi elégtétel. Oh, néha századokig kell rá várni, de megjön.

Egyik jeles történetíró publicistánk a mai válságos napokban, a magyar sorslátás gyötrődő vízióiban az erdélyi fejedelmek arcképgalériáját szemlélve, így ír szinte inspirált szavakat: „Nézd ezeket a ferde metszésű szemeket, lásd meg bennük a hajszolt, elgyötört magyar idegreflexeknek szinte állati éberségét. Nézd vállukba húzódó kurta nyakukat, amely sötét zivatarokba görnyedt előre, az államlét fel-fel szökkenő megsemmisülésének borzalmi között. Micsoda szörnyű titkok tudói ezek a lesre szegeződött, folytonos virrasztásra ítélt szemek. Micsoda titkokéi, melyeket nem volt szabad megsúgni sem a fényes portának, sem a bécsi császárnak — *amelyeknek borúlátóban egy kis népnek nagy álmai szunnyadoztak.* S a két pogány közt egy hazáért való aggodalomnak szorongattatásai reszkettek”. Mi ez más, mint a hasonló történelmi helyzetben megvallása annak, hogy a magyar protestantizmus vezetői Isten előtt hordozták népük önállóságáért a felelősséget.

Esztelenség lett volna a magyarságot vállalni Szent István királyunknak keresztyénség nélkül.

Könnyelmű, léha árulás lett volna itt keresztyénséget vállalni beolvasás árán. De magyarnak is és keresztyénnek is egyszerre megmaradni, ezt a kockázatot a reformációban megújult és nem-

zeti küldetésére ébredt magyar léleknek kellett vállalnia. *Megszentvüünk érte, de megmaradtunk és meg fogunk maradni.*

Megint a vajúadás korszaka van, a magyar lélek vajúdása. Erölködünk már egy félszázad óta és nem tudunk megszülni egy belső magyar társadalmi életprogrammot. Ha egyszer Nagymajtény után olyan irtózatosan le nem gázolják a magyar lelket és a magyar protestantizmust, hamarabb átmentünk volna a modern nemzeti élet társadalmi berendezkedéseire.

De amint az Ige egyháza 400 évig vele virrasztott a magyar sorssal, most is ott lesz vele. Multunkért nincs mit szégyenleni, — s a jövőnkért tudunk imádkozni. *Magyarságunk nem nyeli be keresztyénségünket, s keresztyénségünk nem gyengíti meg és nem törli el magyarságunkat.* Nem fogyott ki a Szentlélek ihletése. Adjunk hálát, hogy a reformáció örökösei lehetünk. S az Isten országa nagy világtervében helyet foglalhattunk. *Semmivel sem dicsekszünk, mert semmi sem a mienk.* Mert ködön, századokon, ellentéteken, tévedéseken, nemzeti felemeltetéseken és bukásokon keresztül újra kezd kiragyogni a kiengesztelődött magyar lelkek előtt — *Isten dicsősége.*

Isten szólt a történelemben.

Esperesi jelentés 1938. október 19.

Ha valaki tetten szeretné érní, hogy a világ látható eseményeit a mögöttük feszülő szellemi erők hogyan mozgatják, annak ez esztendőben grandiózus látványban volt és van része. Aki pedig minden áron ki akarta rekeszteni az isteni beavatkozást az emberi történések világából, ha csak egészen nem vak, egy pillanatra szinte láthatta a Láthatatlan kezét, mint nyúlt bele és hol nyúlt bele az európai milliók sorsába. Reánk ez esztendőben legalább is minden világtörténelmi eseményt felülmúlva, a legmélyebb benyomást ennek a hatalmas kéznek megismerése gyakorolta. Olyan elemi erejű és megrendítő volt, hogy semmi emberi kézzel össze nem téveszthető. Nagy esztendő volt az, mikor az Isten igazságtevő, döntő bíróként millióktól esdekelve megjelent.

A magyar lélek ez esztendő első felében történelmi múltja iénysátoraiban lakozott. Az eukarisztikus kongresszus festői vallásos tömegjeleneteiből és biztonságérzetéből vonult át az országszerző első magyar király emlékének sugárzó búvkörébe. Majd a magyarok vilákgongresszusa és a magyar reformátusok világgyűlése vonta fölé újból ezt a sátort s már-már a debreceni 400 éves kollégium jubileumának erőibe készülődött beleöltözködni a magyar lélek, már-már hittük, hogy a világ kérdései s magyar sorsunk kérdései maguktól megoldódnak s egy szeptemberi napon arra ébredt mindenki, hogy a repülőgépek százai szórhatják fővárosunkra a gyújtóbombákat. A múlt bizonyosságainak fényes fellegei egy darabig eltarták a rideg valót és szívesen menekedtünk bele, hogy tragikus sorsunkkal ne kelljen szembenézni. A fény szertefoszlott, a látomások hegyeiről a rideg való völgyeibe érkezünk le. De lelkileg felkészültebben jöttünk ki a reánk váró lelki és fizikai próba elhordozására. Ezekben a lelketrengető napokban, amelyekben nemcsak 3 és félmillió elszakított magyar ügye, hanem az itthonmaradt 8 milliónak is most került tárgyalásra a történelmi igazságszolgáltatás fellebbviteli fórumán. Ezekben a napokban jártam végig az egyházközségeket. Néhol az elsötétített város kihalt utcáin hű presbiterek kíséretében éreztem meg újból, milyen áldás a lelki közösség, milyen árva és magános lélek az, aki nem tartozik senkihez és sehova.

Másutt egy hét múlva a közeli világháború nyomasztó érzése alól felszabadult lelkek forrósága s a húsz év óta melengetett remények közeli beteljesedésének vakmerő reményei töltötték be a szíveket. Majd egy hétre rá a megcsalatottság keserű levertsége az önérzet és a dac lángjait szították. Három hét alatt a nemzeti érzelmek ilyen széles skáláján, annak minden húrján megrezdült a magyar lélek. Mindenki megismerhette az elmúlt három hétben, hogy milyen lélek lakik benne és a környezetében élő emberekben. S volt egy nap, a magunkra hagyatottság nehéz napja, amikor dönteni kellett sorsunk felől s ebben a magunkrahagyatottság érzésében találtuk meg önmagunkat. Templomaink telve voltak, szószékeinken és imádságainkban a magyar sors legmélyebb kérdéseire várt és talált feleletet a magyar hívek nagy serege. Az Isten nem vonta meg vigasztaló Igéjét tőlünk. A magyar lélek meghajolt sorsa előtt, csak azt nem bírta el és bírja el ezekben a napokban, ha valaki magyar földön akar élni s nem akarná vállalni e néppel és e földdel összekötött sorsot.

A magyar református egyház nem állt tétován, idegenül és értetlenül népe millióinak lelki kríziseinél. Vele egy volt, reményeiben, félelmeiben vele volt, csak nyugodt volt, mert tudott várni, mert tudta, hogy a lelki próba nagy idejét éljük. *Kézszelhetően tapasztaltuk, milyen mást jelent hittel és hitetlenül szembenézni sorsunkkal. A magyar lélek nagy sorsfordulata idején, a választáson, az Úr Jézus nem hagyta magára e népet, szívét és eszét is ihlette, hogy bölcsen és eszesen cselekedjék. Majd az elkövetkezendő hetek, hónapok és esztendők mutatják meg, hogy ezeknek a napoknak lelki állásfoglalásai mit érlelnek ki. De azt az ítéletet neun kapja, mint Mohácsról, hogy azért hibázott, mert erejénél többet mert. Igazát és igazságait teljes súlyával dobta a történelem serpenyőjébe. Mint keresztyén nép akart a nemzetek és az Isten ítélőszéke előtt is megállni.*

Az eklézsiában azért nem állította meg a meghirdetett munkarendet ez a nemzeti sorsunkat alapjában érintő korszak. Az ige-hirdetésben talán domináló helyet kaptak ezek a kérdések, az Isten országának, a törvénynek és az evangéliumnak nagy kijelentései a válság nagy tényei mellett, de *Isten szólt a történelemben s reá figyeltünk.*

Mindenütt rendet és buzgó törekvést találtam, az egyház hivatásának mind magasabb mértékkel való betöltésére. Lépten-nyomon éreztem, hogy atyáink milyen mély bölcseséggel rendelték el az évről-évre megismétlődő kanonika vizitációt, hogy egyrészt a testi ember lustasága ellen védekezzenek, amely a számonkérés hiányában a legderekből szolgálkon is erőt vesz, vagy megkísért. Másrészt, hogy ösztönzéseket vigyenek a látogatók, közös terveket és programokat indítsanak el, vagy segítsenek a kifejlődésre. Ebben az esztendőben a nagyobb hangsúly egyházi látogatásban arra esett, hogy egyik-másik munkaterületen hogyan lehetne nagyobb eredményt elérni. Örömmel állapítom meg, hogy a presbitériumainkban és lelkipásztorainkban egyre nagyobb az önkritika s

nem akarnak mindenáron ideális képet rajzolni egyházi életükről. Nincsenek — maguk és mások megnyugtatására — mindennel megelégedve. Megmutatják a bajokat, feltárják a nehézségeket, beismerik a mulasztásokat. Azt ma már senki sem hiszi el, hogy a nagyvárosi egyházi életben minden nagyon kifogástalanul megy, így egyre reálisabb képet alkothatunk az egyházainkról s egyre behatóbban lehet a látogatások alkalmával szót váltani az intenzívebb munkáról. Erre csaknem minden presbitériumban rákerült a sor. Ahol mindent olyan ideálisnak látnak az emberek, ott megcsalják magukat. Ott nem érdemes látogatni, ahova csak csodálkozni szabad menni. Abból, azt hiszem, végérvényesen kigyógyultunk, hogy a kézzelfogható eredmények láttára is meg legyünk elégedve magunkkal. A másik nagy kísértés azonban épen olyan veszedelmes, az egyszerre és sokféle markolás, a hiába eltékozolt és felőrölt erőnek a nagy kísértése, a szakadatlan kezdésnek, az újakezdésnek szizifuszi munkája. Elérkezett komolyan az ideje annak, hogy a paróchiákon a módszeres munka és a munkafelosztás által az erőket kíméljük és a presbiterekből, gyülekezeti munkásokból komoly segítő társakat kérjünk a különböző munkaágaknak a végzésére. Mert csak áztatja magát az, aki azt hiszi, hogy egyetlen lelkipásztor és a segédlelkésze elégséges azoknak a gyülekezeti munkaágaknak végzésére, amelyek lassan, egy-két évtized alatt a paróchiákon kialakultak. Komolyan biztosítanunk kell a lelkipásztorok számára az önmagunk lelki és tudományos továbbképzésének lehetőségeit, mert a szószékkel szemben óriási igényeket támaszt a mi korunk. Általában az egyházzal szemben minden oldalról olyan igények támadnak, amelyeket eddig nem ismert az egyház és amelyeket nem is követelt tőle egyetlen korszak nemzedéke sem. Még a közömbös emberek is ott keresik az egyházat az élet nagy, ellentétes kérdéseinél, hallani akarják szavát s még az ellenségei is tudni akarják az egyház állásfoglalását, vagy gondolkozását az olyan belső társadalmi kérdések megoldásánál, amilyenekkel, mint megoldatlan kérdésekkel ma még tele van a magyar élet. Ma a sajtó, a rádió idején a keresztyénségnek templomain kívül is óriási missziói feladata van. A feladatok mind teljesebb felismerése és az azokra tisztán és bátran adott feleletek elősegítik az egész magyar nemzeti közvéleményt, hogy ki tudjon szabadulni a félmegoldásoknak a hazugságaiból rá tudja nevelni a türelmetlen közvéleményt, hogy vannak olyan kérdései nemzeti társadalmunknak, amelyek csak évtizedes organikus fejlődéssel érkeznek el a megoldásra. Rá kell érlelődniünk egy olyan nemzeti közvéleményre, amely nem bizalmatlan többé vezetőivel szemben, hogy a kérdések megoldását elodázza. Egy vezetőiben bízni tudó nemzedék és széles néprétegek millióinak bizalmára épített vezetés gyógyítja meg a bizalmatlanság krónikus betegségében szenvedő magyar közéletet. Milyen más magyar keresztyén társadalom bontakozna itt ki, ha az Isten Igéjében mélyen gyökerező széles néprétegek adnák a szélsőségek közt az egyensúlyt. Mert egyensúlyt csak ilyen rétegek tudnak adni.

Az egyes egyházközségekről nem is nyújtunk most helyzet-

képet, csak nagy vonásokban állapítjuk meg, hogy az egyházközségeken végzett viszonylagos határrendezés mint eddig, még mindig igen jótékony hatású volt, új és friss erőket szabadított fel s új áldozatokat ébresztett sokak szívében. Senki nem lett vesztes — és csak egyházunk erőgyarapodásban lett a nyertes. Hiszen ha nem anyagi veszteségeken mérnék, hanem a lelki nyereségeken a határaitokban érintett egyházközségek a rendezést, akkor még annyi sűrűlódással se járna egy-egy újabb határrendezés, mint amennyivel járt. Végül mégis mindenki örül, — mikor már tülesett rajta. Arra vigyáztunk, hogy a rendezéssel életképtelenné ne tegyünk egyházközségeket, viszont ha mindenütt nem sikerült a legjobb megoldást megtalálni, azt a környék lakosságának gazdasági és műveltségi összetétele okozza.

Az előttünk álló évtizedben egyszerre és egymásután annyi építkezés van soron, hogy az túlon-túl elég egy nemzedéknek, de megbírjuk, ha türelmesek és éberek leszünk és túlzott igényeket nem támasztunk. A budapesti egyházmegye olyan szellemi és anyagi erőgyarapodást hozhat az egyetemes református egyháznak és a magyar szellemi és erkölcsi felemelkedésnek s olyan örökséget hagy az utána következő nemzedéknek, hogy azért érdemes minden áldozatot meghozni. Ez a nemzedék még csak az állványokat látja és csak kritikája van, de majd a rákövetkező nemzedék már a gyümölcsöt is élvezni fogja. Mi ahhoz a nemzedékhez fellebbezünk. De éppen azért, mert olyan kényes és terhes gazdasági megterheletés felelősségét kell a gimnázium építésénél vállalnunk a Baár-Madas még meglévő terhei mellé, — nem szabad hibát elkövetnünk. Olyan terheket veszünk fel, amelyeket normális nemzeti és gazdasági élet mellett 15 évi belátható időn belül teherbíróképességeink arányában jó lelkiismerettel vállalhatunk. Az egyházközségeket meg fogjuk kérdezni mindig, hogy közös felelősséggel tegyék lépéseinket.

Örömmel adom tudtul, hogy a kelenföldi egyház épületeit terhelő 270.000 P felmondott külföldi kölcsön ügye szerencsés megoldást nyert. Az egyház főgondnoka személyes és hathatós utánjárásával belső kölcsönt szerezhet 6 százalékos kamattal és ezzel megmentette az egyháznak a bérházait. Illesse őt érte e helyről is hálás köszönet és elismerés. Tette serkentő példaként éljen a jelen és jövő nemzedékben.

Bizalommal üdvözljük *dr. Budai Gergelyt*, theol. akadémiánk újonnan választott igazgatóját. Pár éve még hitoktatóttestületünk igazgatója új és még fontosabb tisztre állítatott az anyaszentegyházban. Rajta leszünk, hogy teológiai akadémiánk és egyházmegyénk között az együttműködést még jobban elmélyítsük.

Hadd fejezzem ki hálás köszönetemet nagyméltóságú *C siller y András* főgondnok, tanácsbíró úrnak, hogy a lecsökkenés veszélyében forgó segélyeket és a tett ígéreteket hathatós közbelépésével az 1939. költségvetési évre biztosította. Más esztendőben is mindig ő volt a hathatós támasz, A Székesfőváros előtt hét esztendő óta nem lankadó türelemmel és kitarással azt az igényünket képviselte, hogy a református felekezeti segélyek az 1920-38. közötti években a kegyúri segélyekhez viszonyítva 1-5-höz arányt érjék el. Szendy

Károly az a polgármester, akinél ez az elv teljes méltánylást és a keresztüvitelre hathatós megvalósítást is talált. A felekezeti ellentétnek a fővárosi költségvetésben történt kiküszöbölése nagy megnyugvás számunkra és nagy fejlődés a jövőre. Ezt az összeget mi mind beleépítjük a jövő szebber boldogabb Magyarország fundamentumába, a Krisztus szent egyházának építésére. Szendy Károly polgármester úr iránt pedig a hála és tisztelet legnemesebb érzéseivel adózzunk. Amit értünk tett, nem feledjük s kérjük, hogy amit elkezdett, jóindulatával biztosítsa a jövőben is, mert ezeket az összegeket mi évi tőke- és kamattörlesztésekre évtizedekre akarjuk beosztani és biztosítani.

Nagy szükségét érezzük annak, hogy az egyes paróchiák készítsék el az egyháztagek családi törzslapját, melyet lakásváltoztatás esetén a másik egyház gazdasági hivatalának küldenének át. Szükséges volna általában az évközi átköltözéseket jobban számon tartó tevékenységre s a nyári szünetben minden egyház készíttesse el egyháza híveinek szociográfiáját, amelyre a fasori egyházban ez évben készült szociográfia útmutatásul szolgálhat. Szüksége mutatkozik a hozzánk áttért és visszatért zsidóság 1900. évtől való összesített kimutatására, mert nyomait látom annak, hogy vannak, akik a régi hitközségi adókötelezettségeiket is fenntartották, viszont időközben olyan módon történtek visszatérések, hogy a kijelentkezést a ref. egyházból elmulasztották és a visszavétel tanúk igazolása nélkül megtörtént.

Nyomatékosan felhívtam a presbitériumok figyelmét reverzális adás esetén az egyházközségi fegyelmi bíraskodás megindítására. Ezeknek az elmulasztását a jövő évi látogatásaim alkalmával számonkérem és a mulasztásról jelentést teszek.

A mai időkben a keresztyén egyházaknak minden nemzet életében talán a legnagyobb cselekedete volt, hogy amint a nagy népek mind közelebb sodródtak a hatalom és a gazdasági érdekek feszültsége miatt a világháború borzalmihoz, a keresztyén lelkek mind nagyobb tömegei seregletek össze a megszokott időn kívül, — közös imádságra országunk fővárosában, hogy Isten előtt hordozza az emberiség e végzetes nagy ügyét s imádságra felemelt gyenge karjaival tartóztassa fel az acélba és páncélba öltözött sötét végzetet. És a gyenge imádkozó karok voltak az erősebbek. A világháború előtt 1914-ben nem hallottunk ilyen tömeges imádkozó felkelésről.

Itt nálunk is ezrek és ezrek érzik a szükségét, hogy nemzeti reményeink és igazaink sorsdöntő heteiben a házi könyörgések és a rendes vasárnapi istentiszteleti időn kívül — *a reformáció hetében*, imádságra találkozzanak össze Budapest egész területéről azok, akik ennek belső szükségét érzik. A budapesti reformátusságnak ezt az imahétét kívánom az összes gyülekezetek és az összes budapesti református híveink szívére kötni, — mert az egyház könyörgései hathatósabbak e világban elszabadult gonosz megfékezésére ési az Isten irgalmasságának megindítására.

Erős a hitvalló egyház, hős a mártír egyház, kiengesztel a szeretet-gyakorló egyház, de az imádkozó egyház a lelkeket és a világot átalakító egyház.

Szilassy Aladárné arcképleleplezésére.

A Lorántffy Zsuzsanna Egyesületben, 1938. november 8.

Nagyméltóságú Elnök! Ünneplő Közönség!

Régi, kedves, gyermekkorban látott arcok elevenednek meg ezekben a napokban lelkünkben, mikor a komáromi hídon újból szabadon át lehet menni. Arcok, amelyek már az örökkévalóságból néznek felénk, arcok, amelyeket 20 éve, 40 éve nem láttunk s mégis oly elevenen élnek lelkünkben, mintha tegnap találkoztunk volna velük. Vannak időszakok, amelyekben hivatlanul is elsuhanak rendre előttünk azok, akikkel valaha találkoztunk. Emlékek ébrednek, amelyek átmelegítik szívünket. Azt hiszem, mindenki lelke tele van ilyen arcképekkel s élete egy bizonyos szakában a tegnap látott arcokra nem emlékszik, de gyermekkorában és ifjúságában látott arcok felevenednek és beszédesek lesznek. Ilyenkor mondjuk: mintha most is látnám, mintha most is hallanám.

Még le sem hullt a lepel a Lorántffy Zsuzsanna Egyesület alapítójának, 33 évig volt elnöknőjének, Szilassy Aladárnének arcképéről, nem látjuk a festő ecsetvonásai, mint örökítették meg alakját, mégis átsuhan a lelkünkön az érzés, mintha most is látnánk, mintha most is hallanánk.

Miért készítünk arcképeket? Mert az arcképpel állandósítani akarjuk azok képét, akiket lelkünkben hordozunk, de nem tudjuk mindig előhívni. Meg akarunk menteni egy mosolyt, egy karaktervonást a magunk számára az életünk végéig. De a jövő számára is biztosítani akarjuk azoknak alakját, akik nekünk olyan kedvesek voltak, hogy lássák a következő nemzedékek is. Családok megfestetik és megőrzik ősik képét, hogy az ősi családi vonásokat felismerjék rajtuk a későbbi nemzedékek. Az arckép megfestésével kifejezésre akarjuk juttatni, hogy nem felejtünk és az ő szellemében akarjuk megőrizni alkotásait. Nem szabad feledésbe menni azoknak a törekvéseknek sem, amelyek Szilassy Aladárné lelkét és életét eltöltötték s amelyekre életét rátette. Az arckép erre a legjobb szemléltető és figyelmeztető.

Jól tette a Lorántffy Zsuzsanna Egyesület, hogy megfestette elnöknőjének képét, mert nem szabad feledésbe menni, hogy járt itt egy asszony, aki akkor egymaga többet alkotott, mint kora női együtt-

véve. Senkit sem szabad korából kivennünk, ha meg akarjuk érteni és a saját korába kell visszahelyezkednünk, hogy Szilassy Aladárné élete művét is megértsük. Rajzoljuk meg azért egy-két vonással azt a kort, amelyben Szilassy Aladárné élt. Milyen volt a XIX. századvégi magyar társadalom képe? Milyen volt a XIX. századvégi magyar úri osztály lelkivilága? Milyen volt a XIX. századvégi budapesti református egyház kegyességi élete?

A XIX. századvégi fordulón a magyar társadalom még a monarchia nagyhatalmi állásában a béke, a jólét, gondtalanság ragyogó évtizedeit élte. Semmi felhő az égen s a láthatáron gyülekező vészterhes felhőkől nem látott még senki semmit. Ha volt is egy-két vészjósló hang ebben a magyar társadalomban, nem hittek neki. Európa keletén, nemzetközi horizont nélkül, visszaszorítva a maga szűk kicsi világába, nagyobb feszültség nélkül a társadalmi osztályok között, gondtalan életét élte a magyar társadalom. A XIX. századforduló idején a budapesti magyar úri osztály lelki világában egy lassan és csendben végbemenő átalakulás tapasztalható, A vidéki kúriák udvarházaiból Budapestre felköltözők családjából kialakulóban van a nagyvárosi intelligencia. Vele párhuzamosan az udvarházak puritánosságából is megindul a kivetkőzés. Kialakulóban van a magyar történelmi osztályok mellett a magyar gazdasági, ipari és kereskedelmi intelligencia és arisztokrácia is. Az életstílus formálásában megindul a modern szellem, amely egyelőre csak divatjában utánozza a külföldet. Nemzeti érzésében és vallásos hagyományaiban a múlttól egyre inkább távolodik. A maga társadalmi osztályán és rendjén belül sok kedves, nemes, finom úri életrendet alakít ki és tart fenn, de más társadalmi osztályoktól elzárkózó. A nagyvárosi életrend új életformákat alakít ki, amelyekre azonban a régi udvarházak egyszerű s kisebb igénye még mindig ihletéssel van.

A századforduló fővárosi református egyház kegyességi élete is nagy átalakuláson megy keresztül. A fővárosi református egyház tagjainak a száma 70-80 ezerre emelkedik s a vidékről való felköltözők évtizedeken keresztül szinte évről-évre újabb ezrekkel gyarapítja a fővárosi reformátusság számát. S a 90-es évek elején még mindig csak egy református templom van. A század végén indul meg Budapesten épen az egyesületi életből a magyar belmisszióinak személyes kegyességet ébresztő törekvése. Külföldi egyházi ébredési mozgalmaknak lendülete és alkotásainak híre elérkezik a magyar földre is. Sokfelé nagy lelki szomjúság ébredszik a lelkekben hívő, kegyes élet folytatására, mert a régi kegyességnek erői ellankadóban voltak. Sok elméleti, komoly, tudós terv forrong a református egyházon belül a modern követelményeknek s a nagyvárosi viszonyoknak megfelelő lüktető vallásos élet megteremtésére, de e tervek megvalósítására a, gyakorlati lépéseket nem igen tudják megtenni. Ebbe a világba érkezett bele vidéki kúriából a főnemesi és gentry család légkörében felnövekedett fiatal leány, Szilassy Aladár ügyvédnek ifjú hitvese. Férjével együtt fordultak az evangéliumi mozgalmak felé. Mikor a délceg Szilassy Aladár hitvesét

Budapestre hozta, egyikük sem gondolt arra, hogy mire vannak Istentől kiválasztva. Az a menyasszonyi fénykép, amely ebből a korból őrzi Szilassy Aladárné képét, egy álmodó tekintetű kedves, tiszta leányt ábrázol, akinek arcán ott van a leányi báj mosolya, amely élete végéig megmaradt arcán. De van ezen a menyasszonyi képen egy szimbolikus vonás: a fiatal menyasszony kezében ott van az imádságos könyv. Így nem szoktak menyasszonyokat fényképezni. Szilassy Aladárné így fényképezte le magát menyasszony korában.

Míg Budapestre érkeztek s itt életrendjük kialakult, szívük egyre jobban vonzódott azok felé a vallásos mozgalmak felé, amelyben szomjúhozó lelkük kielégülést találhatott. S az Isten kiválasztotta ezt a házaspárt az előkelő, színmagyar társadalmi rétegből, hogy úgy a felső, mint a középosztály és az alacsony társadalmi rétegekbe az evangéliumi felelősségérzetet s egyházának megújítását előre vigye. Egyiket a férfiak és ifjak számára, a másikat a nők között. Ritka és csodálatos dolog, hogy egy házaspár, mind a kettő az Isten ügye szolgálatában olyan teljességgel felolvadjon. Tudjuk, hogy Szilassy Aladár volt felesége számára is az inspirátor, de amint felesége is odahajolt erre a szolgálatra, ő lett férje számára sok mindenben támasza és buzdítója. Ők csak ketten együtt képzelhetők el a Jézus Krisztus szolgálatában. Olyan mélyen és tisztán szerettek egymást, hogy ami a férfinak, a férjnek szent elhivatása volt, azt a hitvese is a maga elhivatásának tekintette.

Három nagy evangéliumi igazság meglátása volt az, ami Szilassy Aladárnét a magyar nők evangéliumi munkájára serkentette.

1. Az élő Krisztus megismerése. Akit a templomban hirdetnek s aki a Szentírásban szólott, az nemcsak a templomnak a Krisztusa s nemcsak a múlt Krisztusa, hanem a jelenvaló életnek is megváltója. A másik nagy evangéliumi igazság: mindent az Úr dicsőségére és semmit a magunk hasznára. S a harmadik igazság, ami lelkét formálta, így hangzik: „Igyekezzünk mindenk felett örömmünket találni Krisztusért s a Krisztus által való életben.” Aki ezt a hármat megismerte, az nem sokáig maradhat tétlen s e három felismert igazságból következik Szilassy Aladárné élete munkájának alapjait szolgáló három missziói tevékenysége is. Szilassy Aladárné meglátta a nyomort s megtanította meglátni a nyomort kora előkelő, művelt asszonyaival is. Meglátta úgy a vagyont, hogy az nem a mienk s megtanította kora előkelő, gazdag asszonyait, hogy vagyonukkal így sáfárkodjanak. Meglátta a betegséget, az elhagyatottságot s azon nem alkalmilag, hanem intézményesen akart segíteni. Az *evangéliumi szociális lelkiismeretnek megnyilatkozása ez a három s akarva, akaratlanul az evangéliumi szociális lelkiismeretnek előfutára a magyar előkelő társadalmi életben.* Nem fut el, nem rejtőzik el, nem hárítja el magától ezeket a kérdéseket, szembenéz velük, a bajok megoldásához hozzányúl s egy évtized alatt több kísérlet történt a Lorántffy Zsuzsanna Egyesületben: évről-évre új tervek, intézmények születnek, bibliakör, varróóra, nyomortelepek, barakok látogatása, szegénygondozás, börtönmisszió, tisztviselőnők otthona

létesítése, vasárnapi iskola felállítása, diakonissza intézet megteremtése, külvárosi evangélizáló terem, kórház, egyesületi székház, egyetemi hallgatónők otthona létesítése. *A budapesti református egyház karitatív és szociális lelkiismerete a huszadik század elején a Lorántffy Zsuzsanna Egyesületben lüktetett.* Csak néhány idézet elnöki megnyitó beszédeiből meggyőzhet róla bennünket, hogy milyen más és milyen új missziói lélek tölti el az elnöklő Szilassy Aladámé lelkét, mint a korabeli művelt asszonyoknak érzés és gondolatvilágát.

Az 1897-ben tartott Lorántffy közgyűlésen ezeket írja: „Tudjuk tapasztalatból, akik a barakokba járunk, hányan vannak és pedig már 6-8 éves kis gyermekek is, akik nem távoznak otthonról, mert 2-3 s több kisebb testvérüket kell gondozniok. S ha le kell is bizonyos ellenszenves érzést küzdeni, ez csakhamar elmúlik, hiszen a mi megjelenésünkkel a felebaráti szeretetnek egy sugara lövel be a rongy és nyomor e szomorú hajlékaiba, amely világot, meleget áraszt, örömet hoz, sokaknál talán csak rövid örömet, mint a gyermeknél a kis ajándékok, de ez Istennek tetsző állandó is lehet azonban ez az öröm és béke sokaknál, akik ezúton jutnak Megváltójukhoz. És ha a megtérő bűnös felett az írás szerint örülnek az angyalok, bizonyára örülnek annak a munkának is, amely az elhagyott helyeken keresi fel az embertársait a szeretet melegével, hogy őket az Úrhoz vezesse. De világot és meleget áraszt e munka saját szíveinkben is: megvilágítja egész nagyságában azt a kegyelmet, amelyet mi szerencsésebbek csak mások nélkülözéseivel összehasonlítva tudunk meglátni és forróvá, állandóvá teszi azt a hálát, amelyet ezért az irgalmas Isten iránt éreznünk kell.”

1895-ben ezeket mondja elnöki megnyitó beszédében: „Ha valaki úgy fogja fel az életet, hogy tehetsége, vagyona kizárólag az övé, mellyel teljesen szabadon rendelkezhetik s mi módon való felhasználása tekintetében egyáltalában senkinek sem felelős, az meg lehet magával elégedve, bármi keveset tesz is másokért. Sőt esetleg akkor is, ha éppen semmit sem tesz. De ez a felfogás nem a keresztyén ember felfogása. Mi tudjuk, hogy az élet minden javát, az egészséget, anyagi jólétet Istentől nyertük és Ő kötelességeket fűzött hozzájuk s tudjuk, hogy e kötelességeket minél hívebben teljesíteni életünk feladata. Van aki kényelemből ad, hogy lerázza nyakáról a kéregetőt, a másik talán hogy szívességet tegyen annak, aki megszólítja, mintha az illető a maga részére kérne. A harmadik hiúságból ad s mindezek nem gondolják meg, hogy ha adnak, adjanak hálát Istennek, hogy adhatnak. S hogy milyen volna életük, ha a kegyelmes Isten is olyan fukar volna adományaival, amilyenek ők az Istentől vett javakkal. Nem gondolják meg, hogy Istentől rendelt kötelesség, hogy abból, amit a földön bírnak, egy bizonyos hányadot a szegények, betegek és elaggottaknak adjanak át.”

Az egyesület vezetésére vonatkozó egyik legjellemzőbb megnyilatkozását hadd közöljük még itt: „Míg ez az egyesület az Urat akarja szolgálni, addig ez az egyesület mint Krisztusba oltott ág, élni, virulni, teremni fog, áldást hoz az egyesület körén kívül és

belül. De amint ez az egyesület csak magáért, vagy pusztán segélynyújtásért akar élni, tehetetlenné lesz, felfelé haladni nem lesz ereje, mert elzárta magát attól a forrástól, melyből ereje buzgott.” (1899, elnöki megnyitó.)

Számos ilyen gyöngyszemet gyűjthetnénk még össze elnöki megnyitóiból, de ezek a megnyilatkozások is teljes tisztasággal adják meg Szilassy Aladárné igazi lelki arculatát, amely kiragyog a korabeli magyar református női társadalom sok kedves, nemes női arca közül s teszi őt a magyar keresztyén nő, a XX. század elején a magyar nő legnemesebb alakjává s mert éppen ő mondta, tette őt a magyar intelligens női világban az evangélium misszionáriusává. Éppen azért, hogy ő gondolkozott így, ő érzett és cselekedett így, maga köré szerzett egy női sereget, amelyet vitt magával a Krisztus szolgálatára, akiket az egyház meglévő eszközeivel nem tudott elérni egy olyan korszakban, amikor az egész európai társadalmi légkör egyre ridegebb lett az evangéliumi kegyesség, a hívő, Krisztusnak szolgáló élet és családalkításban. *„Örömmel találni a Krisztusért és a, Krisztus által való életben”* olyan jelmondat ez, amely századokon át ragyogjon a magyar református női lélek előtt.

A Lorántffy Zsuzsanna egyesület első 25 esztendeje nélkül nincs a magyar református egyház belső megújulásának útja előkészítve. *Ő dajkálta azokat a, gondolatokat, amelyeket az egyház ma legelsőrendű feladatainak ismer.* De a Lorántffy Zsuzsanna Egyesület sincs Szilassy Aladárnénak a Krisztus szolgálatára átadott személye nélkül. *Egy nagy női álmodó, akiben nincs a szentimentalizmusnak egy paránya sem, aki álmait azonnal kis intézmények létesítésében valósítja meg, azokat évről-évre, évtizedről évtizedre az anyai szerelet gondosságával és felelősségével növelgeti és szíve telve van minden évben csodálkozással és hálaival, hogy Isten menygyire megsegíti s előreviszi azt, amit kezdeményezett.*

Az egyik nemzedék, az előtte járó nemzedék alkotásait a maga mérlegén szereti megmérni. Szilassy Aladárné élete nagy, szent művét minél kritikaibb szemmel méri a közvetlenül rákövetkező nemzedék, annál vonzóbban bontakozik ki törekvéseinek, terveinek, alkotásainak sokaságából egy fennkölt magyar református úri asszonynak arca, aki eljövendő nemzedékek magyar református leányai és asszonyai előtt ihlető és lelkesítő, bátorító példa lesz. Mert Szilassy Aladárné imádkozó asszony volt, aki az élet alapjaihoz onnan felülről kereste ki és ott találta meg a mozdíthatatlan fundamentumköveket. Minden esztendőben elnöki jelentése telve van olyan szentírási idézetekkel, amelyeket csak az talál meg, aki az írást áhítatosan és szomjasan olvassa. Az erőtlén, beteg, nyomorult emberhez testvéri szánalommal lehajoló asszony volt, aki tudta, hogy Isten számon fogja kérni tőlünk, hogy ismertük-e őket, vagy nem akartuk ismerni őket. A magasabb társadalmi rétegek asszonyait a nemzet és az egyház iránti felelősségeikre, lelki elitségre serkentő asszony volt és sok százan köszönhetik ma is életük békességét annak, hogy Szilassy Aladárné nem szégyelte a Krisztus evangéliumát.

S hadd emlékezzem meg róla én is, akit ifjúságomnak idején

alkalmasnak és méltónak tartott, hogy munkatársa lehessen és akit a Lorántffy Zsuzsanna Egyesület lelkészévé el mert hívni azért, mert hallott imádkozni.

Senkivel nem találkoztam életemben, akin a külső megjelenés az emberekre gyakorolt hatás és a belső, lelki érzésvilág olyan ellentétben állottak volna, mint ő rajta. Kifelé hideg, kemény, néha a gögös asszony benyomását keltette, amit még inkább növelt egyre gyöngülő szemvilága, — belül egy gyermek mosolygó lelke lakozott. Én ezt a gyermeki lelkületet láttam rajta olyan napsugarasnak, hogy a kifelé kemény és hideg vonások mind feloldódtak benne s eltűntek szememben arcáról. Az igaz, hogy amit feltett magában, azt vas-következetességgel keresztülvitte s az akadályokon nem sokat aggodalmaskodott. Ez az arckép, amelyet itt leleplezünk, menyasszony korából örökíti meg, ajka körül azzal a leányos mosollyal, amely negyven év múlva is megmaradt arcán. A két arckép között eltelt idő, amíg az álmódzó tekintetű menyasszonyi kép a nagyasszony komoly képévé változik, a magyar élet és sors legnagyobb átváltozásainak ideje is.

E nemzedék sok ezer asszonyarca, neve megy feledésbe. De Szilassy Aladárné neve elindult a jövődbe és a magyar lélek formáló erőjévé magasztosult. A magyar nőnek nem szabad engedni, hogy ez az arc elhomályosuljon. Legyen a Lorántffy Egyesület tagjainak, családjá elkövetkezendő nemzedékeinek sugárzó és ihlető példa. Míg ilyen asszonyokat ad Isten, addig jövődönk útja nem áll homályban. Róla is elmondhatjuk, ami egy régi fejfán feliratul örök időkre emlékezetül fennmaradt: Volt isteni kegyelem ebben.

A Konfirmáció.

A Jugoszláviai ref. egyház egyházkerületi lelkészi konferenciáján Újvidéken,
1937. november 2.

I. Amikor valamelyik történeti korszakában az egyház a *konfirmációi előkészítést* komolyan tárgyalás alá és komoly munkálatba vette, olyankor az egyház belülről, organikusán kezdett megújulni: a Szent Lélek ösztönzéseit kapta. Amikor hallgatott a konfirmációról, az annak volt a jele, hogy önmagával nagyon meg van elégedve, nem akart semmi változást, alapjában *nem akart egyház lenni* és nem vállalta feladatait a világban, hogy: *lesztek nékem tanúim*.

Vizsgáljuk meg: a) hogy egyházunkban mi a közfelfogás a konfirmációról a lelkipásztoroknál, a híveknél.

b) Milyen tudományos és gyakorlati törekvések találhatók az egyházban a konfirmációi előkészítésre nézve.

c) A lelkipásztor gyülekezetnevelő programjában központi helyet foglal-e el a konfirmáció, vagy csak részletkérdés számairai

II. *A konfirmációnak a reformátort egyházakban nincs meg ma sem az egységes célkitűzése.* A különböző korok szellemi irányzatai a konfirmáción keresztül törekedtek felfogásukat érvényesíteni az egyházban, azért a konfirmáció célkitűzése korok szerint változott. A reformáció korában a *káté ismeretén* volt a főhangsúly, amelynek sikeres elsajátítása és felmondása adott felhatalmazást az úrasztalához járulásra. Bucer már a *gyülekezetbe való felvételt* hangsúlyozza a konfirmációban az újrakeresztelkedők *vádjai kivédésére*, — akik a gyermekkeresztiséget kifogásolták és az úrasztalához való komolyabb előkészületet nélkülözték a reformáció egyházában. *A keresztségben kapott szövetség megújítását állítja fel a konfirmáció céljául a pietizmus*, amellyel eddig a konfirmáció jelentőségének kiemelésében a legtöbbet tett. *A konfirmációi hitvallás és fogadalom napjától várta a megtérést, a szív teljes átadását Krisztusnak.* *A racionalizmus* az ifjúvá avatás ünnepélyévé alakította ki a konfirmációt, amikor a gyermek az iskolát elhagyja s a hivatalos egyházi tanítás is a konfirmációval befejezését és betetőzését éri el. Ezek a hatások ma is megérezhetők a mai konfirmáción s a róla táplált közfelfogáson. *Református egyházunkban az 1800-as évek elején* hivatalosan is találjuk nyomát a gyülekezeti konfirmációnak külö-

nösen a Dunántúl. Lorántffy Zsuzsannáról pedig tudjuk, hogy külön konfirmáltatta gyermekeit (1630-1648). Általában a vasárnap délutáni kátétanítás és kikérdezés volt századokon át szokásban, amely után az úrasztalához bocsájtás következett. De sehol nyoma nincs, hogy református egyházunk az úrasztalához bocsájtást a katekizációhoz, vagy a *konfirmációhoz szigorúan kötötte volna*. A legújabb zsinati törvény a választói jog egyik föltételül állítja fel, hogy megkonfirmált egyháztagnak lehet csak szavazati joga. Az új agendás könyv utal az úrvacsorához járulók konfirmációjára, sőt a keresztes! liturgia is a szülők fogadalmában a megkeresztelt gyermek felnőtt korában teendő hitvallástételét követeli meg, illetve helyezi kilátásba. A lelkipásztor kezébe teszi le a konfirmációi előkészítést, a presbitériumnak különösebb hatáskört nem ad. Nem is ismerte, ma sem ismeri a magyar presbitérium, hogy neki valami különösebb köze volna a gyülekezet ifjai és leányai konfirmációjához.

III. *A konfirmációnak kettős arca van, amely a keresztségre néz vissza és az úrvacsorára néz előre s kettős a feladata: a református kegyesség gyakorlati iskolája s a református egyháztagságnak a természetes, egyházba beleszületés alapjairól a hitvalló egyháztagsági alapokra való átépítése. A konfirmációnak a keresztségre kell utalnia, ahol a szülők a gyermek helyett tettek fogadalmat, hogy a Krisztus követésére tanítják őket. Ezt a fogadalmat a szülők a gyermek helyett tették, amelyet a gyermeknek érett korában magáévá kell tennie. Krisztust urának és megváltójának elismerni, mert hiszen a keresztségben gyermekeinket Krisztusnak ajánljuk fel. Ugyanúgy az úrvacsorára is néz a konfirmáció, mert hiszen az úrvacsorázó gyülekezet a Krisztus kegyelmi javaiban részesülők közössége s az úrvacsorát Krisztus az övéinek szerzetté, hogy benne a bűnbocsánat és az üdvösség felől vigasztalásokat és bizonyosságokat adjon az övéi számára.* Szükséges tehát, hogy az úrvacsorázó kellő felvilágosítást kapjon és ismeretet szerezzen a helyes és az igaz úrvacsoravételről. Da ezzel még nagyon szűkre szorítanánk a konfirmáció célját. Minden közösségnek komoly kötelessége, hogy utódokról gondoskodjon és utódait biztosítsa. Ha ezt nem teszi, — megsemmisül. Az állam gondoskodik az ifjúság neveléséről. Bennük látja a jövőndő állampolgárokat. Hasonlóképpen gondoskodik a keresztyén egyház az ifjúságról. *A lelkek vannak az egyházra reábízva, tehát a gyermekeknek és a serdülőknek a lelke is. Nekik is nyújtania kell azt a legjobbat, ami a birtokában van, az evangéliumot. Még ennél is többet.* A keresztyén gyülekezet tudatában van annak, hogy nagy és örökkévaló javaknak a hordozója, amelyeknek nem szabad veszendőbe menni. Az ifjaknak kell majd a gyülekezet életét tovább folytatni. A legszorgosabb gondot kell fordítani arra, hogy az, *ifjak a gyülekezetbe belenőjjenek, annak életét megértsék és tovább vezessék.* Ennek pedig az az egyetlen feltétele, hogy ők belülről világos és szilárd keresztyének legyenek. Az egyház minden munkája az ifjúság között *lelki gondozói és egyházi karaktert hordoz. Mivel pedig az igaz egyháztagság az újjászületésből áll, a konfirmációi előkészítésnek is az*

újjászületést kell munkálnia, hogy az egyházba való testi beleszületés hitvalló alapokon nyugvó egyháztagsággá lehessen. A konfirmációnak ez a pásztori és pedagógiai hangsúlya őriz meg attól, hogy valaha is sákramentomivá emeltessék.

IV. A konfirmációnak ezt a célját három könyv szolgálja: a *Biblia*, a *zsolttár*, a *hitvallások* s az előkészületnél három lelki tényező működik közre: a *gyülekezet lelke*, a *konfirmándus lelke* és a *lelkipásztor pásztori egyénisége*. Református keresztyén emberré a szó igazi értelmében e három könyvben való jártasság nélkül senki igazán nem lehet. Azért a konfirmációi előkészítés egyik legfőbb feladata, hogy a gyermekeket a bibliaolvasásra rászoktassuk és ráneveljük. Segítségül kell itt lennie az előzetes vallásoktatásnak és a családnak is, mert magán a konfirmációi órán ezt az eredményt nem lehet elérni. De aki a konfirmándusnak a kezébe úgy beletette a bibliát, hogy az egész életén végig kíséri, az elérte a konfirmációi előkészítés egyik legnagyobb eredményét. Miért csak a szekták tudnának bibliás embereket nevelni? *Református egyházunk múltbeli vallásos nevelésének legnagyobb eredménye éppen az volt, hogy bibliáismerő és állandó bibliaolvasó nemzedéket nevelt.* Ugyanezt kell mondanunk a zsolttárokról. A konfirmációi előkészítésnél már csak a megismert zsolttárokat eleveníthetjük fel, újabbak tanítására nincs igen idő, de a zsolttáréneklésnek közösséget formáló s a vallásos közösség lelkét kifejező jelentőségét a konfirmációi előkészítés alatt kell tudatosítani. A hitvallások könyveink jelentőségével is itt találkozunk először egyházunk növekvő tagja. A hitvallást, mint a Szentírás értelmezéséhez szolgáló kulcsokat kezébe kell adnunk fiainknak, mert református öntudatot és pedig történelmi öntudatot s más felekezetektől való megkülönböztetését a hitvallások helyes megismerése által kaphatják meg. S a konfirmáció az az időszak, amikor az imádságban valóságos gyakorlatozást végez a konfirmándus. Mert nemcsak betanult imádságoknak az elmondására, hanem a maga szívéből önként mondott imádságok mondására is fel kell bátorítani s rá kell szoktatni a konfirmándust. *Ez képezi a konfirmációi előkészítés legfőbb lelkigondozói feladatát.* A konfirmációi előkészítésben a gyülekezet azáltal vesz részt, hogy ennek tudatával történik. Az új konfirmándusokat a lelkipásztor a konfirmáció kezdetén mutassa be, érettük több ízben imádkozzon s a gyülekezeti köztudatban minden rendelkezésre álló eszközzel emelje a konfirmációi hitvallás és fogadalomtétel jelentőségét. A konfirmációi vizsga a presbiterek előtt történjék s a lelkipásztor iparkodjon gyülekezeti ügyvé tenni a konfirmációt, ne csak a maga ügyévé.

A másik lelki hatótényező a konfirmációban magának a lelkipásztornak keresztyén személyisége. Külön fejezetet kellene erről a kérdésről írunk, mert hiszen a konfirmáció eredményessége, vagy eredménytelensége jórészt a konfirmációi előkészítő lelkipásztoron dől el. Milyen mesterien kell értenie hozzá, hogy akár falusi ifjút, akár városit a bibliába belevezessen. Egyes prófétáknak az életén, amint megmutatja, hogy milyen kegyelmet gyakorol az ember felett a Szent Lélek megtapasztalása. A prófétai iratokból és a prófétai sze-

mélyiségeken érzik át a konfirmandusok legjobban a valódi vallásos életnek az érverését: a szív vallásosságát és a lelkiismeret vallásosságát. Feltárja Jézus életét és jellemvonásait olyan élesen és olyan szemléletesen, mintha csak személyes ismeretségben volna a Krisztussal. Csak így tudják megbecsülni és megszeretni és személyén egyszer meg fogják látni az istenit, amelyet benne megjelent. Lépcsőről-lépésre, felfogó erejükhöz képest odáig törekszik őket vezetni, ahová Péter is eljutott: „Hova mehetnénk Uram, örökéletnek beszéde van Tenálad. Mi elhittük és megismertük, hogy Te vagy a Krisztus, az élő Istennek a fia.” A konfirmációt előkészítő lelkipásztornak egyik elengedhetetlen feladata, hogy a konfirmandusoknak viszonyait jól ismerje, de azoknak hajlamait, hibáit és erényeit, gyengeségeit és képességeit is. Azt kell követelnünk, hogy a lelkipásztor a konfirmandusait alaposan tanulmányozza. Hogyha nem kész keresztyéneket állít is az úrasztala elé, de mindenesetre készséges Krisztus tanítványokat, akikből a Szent Lélek azt formálja, amit akar.

A harmadik tényező maga a konfirmandus, éppen ezért a serdülőkör lélektanával a konfirmáló lelkipásztornak teljesen tisztában kell lenni és pedig úgy a fiú, mint a leányszerdülők lelki ingadozásaival. Rendkívül fontos az, hogy a konfirmandus sereg is át legyen hatva konfirmandus öntudattal, mint ahogyan az iskolákban kialakul bizonyos osztályöntudat, a konfirmandus seregben is ki kell alakulni annak a köztudatnak, hogy ebben az esztendőben ők azok a kiválasztottak, akiknek a gyülekezet színe előtt hitvallást kell tenniük. Közömbös, vagy gúnyolódó, vagy egyik-másik tagjában titkon csúfolódó és kicsapongó ifjú elronthatja az egész esztendő konfirmációi előkészületét. A konfirmandus sereg tulajdonképpen dióhéjban az egész gyülekezet. S a lelkipásztornak bennük lehet szemlélni a tényleges gyülekezetét is s benne kell hite szemeivel szemlélni az ideális gyülekezetét is. Mindent reá kell tenni a lelkipásztornak, hogy ez az ifjú sereg, amely a kezébe van letéve, a kezébe is adja a lelkét. Sok áldozat, fáradság, utánjárás azaz imádság árán, de meg kell szereznie konfirmandusainak bizalmát.

V. Mi hasznát veszi a konfirmációra előkészítő lelkipásztor valláspedagógiai és valláslélektani ismereteknek?

Itt szólni fogok különböző tanítási módokról és a serdülőkör lélektanáról. Ezt a szakaszt írásban előre részletesebben nem fejtem ki. Csak annyit jegyzek meg, hogy a konfirmációi előkészítésben a lelkipásztornak éppen úgy szüksége van a konfirmáció anyagának módszeres előkészítésére, mint ahogyan azt az elemi, vagy középiskolában a tanítótól, vagy a tanártól megkívánják.

VI. Hány éves korban történjék a konfirmáció és mennyi ideig tartson az előkészítés és ki végezze azt?

Magyar református egyházunkban századokon keresztül 12 éves korban történt a konfirmáció, amely egyben az elemi iskola záradéka is volt s ettől a kortól kezdve az egyház az ifjúságát szabadon bocsátotta s legfeljebb esketéskor találkozott vele újra. Ennek a korai konfirmációnak (bár a kényszerű szükségéit a falusi

életviszonyokban megértjük) lett a következménye, hogy a magyar református egyház hitvalló öntudata nagyon meggyengült. A kollektív gyülekezeti élet megőrizte és megtartotta reformátusnak a híveket, de mihelyt a falusi kollektív közösségből nagyvárosba került, nem rendelkezett elég ellenálló erővel az atheista és destruktív befolyásokkal szemben, sőt a római katolicizmus hatása alól sem tudta magát eléggé kivonni, legalább is a vegyes házasságkötések alkalmával nem tanúsított elég ellenálló erőt. A városi életben ma már átlag 13-14 éves korban van a konfirmáció s legalább $\frac{1}{2}$ évig tart, októbertől pünkösdig, mint például Budapesten. A konfirmációi előkészítést hosszú időn keresztül református iskoláink, tanítóink végezték, csak a kikérdezést végezte a lelkipászor az áldozócsütörtök előtti napokban. A 12 éves korban való konfirmációnál ez az előkészítési mód érthető, de mihelyt a konfirmáció egyben a gyülekezeti tagságra és a hitvalló egyháztagságra való előkészítés lesz, a lelkipászor nem engedheti ki a kezéből más kézbe, még a leghűbb és legjobb kezekbe sem a konfirmációi előkészítést. A lelkipásztornak a gyülekezettől való elszigetelődése okát arra vezetem vissza, hogy az új gyülekezet, az évről-évre megismétlődő konfirmációs sereg nem a lelkipászor kezén és lelkén ment keresztül, pedig ez a serdülőkorban való ismeretség a lelkipásztorral és a konfirmációban kapott lelki hatások kitörölhetetlenül megmaradnak a konfirmándus lelkében és a konfirmációra előkészítő lelkipásztorukhoz tapadnak. A valláspszichológusok legnagyobb része a 14-16 évet, a serdülőkort tartja a legalkalmasabb időnek a konfirmációi előkészítésre, mert ilyenkor van eltűnőben a gyermekkori vallásosság, s ilyenkor vágyik a lélek s ilyenkor fogékony lesz jobban az új értelmi okokkal is megszilárdított vallásos ismeretekre és életgyakorlatra. Ez a kor az egyéniség kialakulásának nagy döntőkorzaka, amikor a lélek olvadt állapotban van s ilyenkor kell megkapnia a formáját. Azért kell imádkozó lélekkel állnunk e sereg mellett, hogy legnagyobb jóakaratumk mellett is nagy hibákat ne kövessünk el. A magam részéről két esztendeig tartó fél-félesztendő konfirmációi előkészítőt tartanék a legszükségesebbnek, bár, ha mód volna arra, hogy 4 esztendőn keresztül a kezébe tarthassa a lelkipászor a serdülő ifjúságot, ha nem is állandóan, de bizonyos időszakokban egy-két hónapos kurzusokra hihatná be a konfirmándusokat, ezt tartanám a legcélravezetőbbnek.

VII. *A konfirmációi vizsga, hitvallás- és fogadalomtétele, az Úr asztalához való előkészítés.*

A konfirmációi előkészületet a presbitérium előtt történő kikérdezéssel kell befejezni s a konfirmációi vizsgától elkülönítve az egész gyülekezet előtt ünnepélyes hitvallás- és fogadalomtételre kell az ifjakat állítani, amelyet nyomban követ az úrvacsora vétele. Az egész úrvacsorai előkészületnek ebben a hitvallás- és fogadalomtételben kell kicsúcsosodnia. Az úrvacsora-vétel előtt vegye a lelkipászor azt a fáradságot, hogy a fiú- és leánykonfirmándusokat külön-külön úrvacsorai előkészítő órákra hívja magához s tanítsa meg őket, vagy mutassa meg nekik, ő maga hogyan szokott az úr-

vacsoravételhez imádsággal készülni, mint az anyamádár a gyermekei számára az ételt megpuhítja, úgy kell a lelkipásztornak is a maga szájában megpuhítva adni konfirmandusai szájába a hitvallásokat a bűnvallást és az imádságot. Az úrvacsoravételre való külön előkészülésnél mindazokat a meglevő szokásokat tárgyalja végig konfirmandusai val a lelkipásztor, amelyek gyülekezetében megvannak. Például szabad-e enni az úrvacsora előtt, vagy nem szabad. Hogyan kérjen bocsánatot szüleitől s azoktól, akiket megbántott a konfirmandus az úrvacsora előtt.

VIII. *A konfirmáció után.*

A lelkileg így vezetett konfirmandus sereget a legnagyobb szívfájdalommal engedi el a lelkipásztor a keze alól. S mind e törekvése arra irányul, hogy a gyülekezetben levő ifjúsági és férfi egyesületekben tovább is lelki közösségben tartsa őket.

IX. *Eredményeim és vereségeim a konfirmációi előkészítésben.**

* Ezt a 9 pontból álló előadást ilyen vázlatosan kidolgozva küldöttem el a konferencia vezetősége számára. Az előadásnak ezt a vázát magyar és német nyelven előre megküldötték a résztvevőknek. A kérdéssel a konferencia egész délelőtt foglalkozott, mert a konferencia tárgyául egy délelőtti ceak ez az egy kérdés volt kitűzve.

A két végén meggyújtott gyertya.

Ravasz László püspök újévi üdvözlése, 1938 január 2.

Nem lebecsülendő feladat számomra minden esztendőben, most már 12-szer, az esztendő hajnalán itt megállani, hízelkedés nélkül elmondani lelkünk érzéseit s elhozni szívünknek az új esztendőben fakadt legfrissebb virágait.

Mégis csak most, a tizenkettedik alkalommal jöttem rá, hogy nem olyan egyszerűen elintézhető feladat ez az újévi üdvözlés, mert a magyar ember olyan köszöntést szeret mondani, hogy az méltó legyen ahhoz, akit meg akar tisztelni.

Mégsem csináltam magamnak gondot belőle, mert csak be kell mennünk lelkünk kertjébe, ott mindig fakad friss virág a számodra, olyan virág, amely gyökerén nő, amely míg el nem hal, mindig hajt új virágot, jut belőle úadra is, a homlokodra is és még fiaink és leányaink szívéből a sírodra is.

Mi már tudjuk, hogy a Ravasz László nemzedéke vagyunk. Szellemi arculatunkra a korszakot formáló Isten a Te kezdeddel nyomta ránk bélyegét. Egy kicsit a sorsunkká is lettél mindnyájunknak, mert vállaltuk Veled eszményeidet.

Korszakok exponenseit kísérméi szokta az árnyékuk is. A nagy fáknak nagy árnyéka van s a nagy fák terebélye elveszi a levegőt a körülötte növekvő fáktól s azok satnyábbak maradnak. A Te árnyékod nem esett senkire sem. 15 esztendő áldott munkájának egyik legáldottabb termése, hogy inkább Magadhoz nőttetted munkatársaidat is s így senkinek nem lehet panasza, hogy elfogtad előle a napugárt.

Ha volt valaki ebben a nemzedékben, aki idejét, energiáit, képességeit, idegzetét és pihenését maradék nélkül egyháza szolgálatába adta, akkor az Te voltál. Szinte szégyeljük magunkat, hogy annyit engedtünk helyettünk dolgozni. Mert óh be sokáig hordoztad helyettünk a terheket! Egy darabig úgy látszott, hogy a nagy apály korszaka után, a háborúk és forradalmak anyagi és lelki rombolásai után egy restaurációs korszak választott embere vagy. Ma már látjuk, hogy a történelem hullámaira a megújhodott református egyház hajója lassan ereszkedik reá. Nem a múlt megmentése, nem a hajó állva tartása a viharban férfi szíved szenvedelme, ha-

nem a jelen megújulásán keresztül a jövő kinövelése. A magyar élet mellékútjaira szorított reformátusságnak a magyar szellemi élet fő útvonalaira való felnyomulása még sokaknak sok éjt és napot összetevő fáradtságába fog kerülni. De a Te életútd mutatja, hogy nem lehetetlen s bizony mondom: meg van fáradságod bőven jutalmazva. Mi lehet a Krisztusban tanító mesternek nagyobb jutalma, minthogy a saját táborán kívül valók maguk büszkeségeivel és dicsekedéseivel hasonlítják össze. Ezt az Úr Isten ebben az országban 400 év alatt nagyon keveseknek adta meg.

Ilyen utat nem tud magának megálmodni az ember. Ilyenné úgy teszi és méltatja az Isten, akit választott. Ezért két végén meggyújtott gyertya az életed. Kedves hasonlatod ez, Főtisztele tő Uram. Megvallom, zavarban vagyok ezzel a hasonlattal, mert nem tudom, hogyan állítsa az ember a két végén meggyújtott gyertyát úgy, hogy mind a két lángja felfelé álljon. Én dunántúli ember vagyok s nálunk az ilyen nem szokás. Lehet, hogy Erdélyben tudnak olyan gyertyát is csinálni, amelyet közepén patkó alakban meghajlítanak s így a gyertya mindkét szára felfelé áll s mind a két láng felfelé lobog. De azt tudom, hogy az ilyen embereknek Isten kétszer olyan életet ad, mint másnak. Ha két végén ég is, olyan hosszan ég, mint aki csak egy lánggal ég s nem rövidül meg élete, csak nagyobb világossággal ég.

Köszönjük egész esztendőben való jószágodat, hogy hordoztál benünket, igazságainkat magasra tartottad, hogy megálltál a bástyán. Hálát adunk, hogy vagy, hogy a mienk vagy, hogy az egész nemzeté vagy, hogy a jövőé vagy. Fogadd egyszerű szívünk hú ragaszkodását. Leányfalusi fáid lombosodjanak, rózsatöveid kinyílnak, tőkéd szüretre érjenek, szíveden ütött sebek égi írral gyógyuljanak, bánatok múljanak, örömek beteljenek. Szeretett Főtiszteletű asszonyunkkal rejtett könnyekkel telesírt őesztendőből örömkönyves új esztendőbe léphettek.

A négyágú gyertyatartó fénye.

Lónyay-utcai gimn. évnnyitó ünnepélyén, 1937. szept. 8-án.

Nem tudom, él-e még valaki, aki 80 esztendeje volt Lónyay-utcai gimnáziumunknak első osztályos tanulója, aki éppen akkor kezdte középiskolás tanulmányait, mikor ez a mi iskolánk is megnyílt. Ha volna ilyen élő tanú és az most 90 éves fővel megállna itt előttetek s megfogná egy kis első osztályos kezét, megéreznétek mint van jelen egy iskola falai között mindig a múlt és a jövő.

Minden iskolának, az örök jelennek — mert az iskola az egyetlen intézmény, amelynek tagjai — tanárait kivéve — soha sem öregszenek meg — a tanári karában még két láthatatlan kartárs ül, akik minden órán észrevétlenül megjelennek s átveszik a tanítást a tanárok kezéből. Az egyiket úgy hívják, hogy Tegnap tanár úr, a másikat: Holnap tanár úr. Még azt is elmondhatom e két tanárról, hogy mindig együtt járnak, egyszerre ülnek a katedrán, egyszerre beszélnek egymással, mindig ellentétben vannak egymással, szemben mindig vitatkoznak, egymás háta mögött mindig megbékülnek, mert tudják, hogy egyik a másik nélkül nem megy semmire, a tegnap a holnap nélkül s a holnap a tegnap nélkül. A holnap a tegnaphoz küldi előbb a tanítványt s a tegnap a holnaphoz küldi vissza ugyanazt. Mielőtt rámutatnánk, hogy mit is tanít a tegnap és mit tanít a holnap, vessük fel ezt a primitív, de minden diák lelkében egyszer-másszor felvillanó kérdést: miért is kell egyáltalán tanulni? Nem lehetne másként berendezni az életet? Miért vannak iskolák, amelyekbe minden nemzet kötelezi ifjúságát?”

Nos hát erre az egyszerű kérdésre nagyon egyszerű feleletet akarok adni. Azért vannak iskolák, hogy az ember ezt a világot, amelybe beleszületett, megismerje, azt megértse s ezt a világot birtokába vegye. Ha ez az ösztön, ha ez az éhség és szomjúság nem élne az emberben, a világ megismerésének és megértésének a szomjúsága, soha egyetlen iskolát nem építettek volna. Mint ahogy soha egy talpalattnyi földet be nem vetettek volna, ha nem volna az emberben éhség. Az ember abban ismer önmagára, hogy ember, hogy ezt a világot megismerheti, annak értelmét megragadhatja. Ismerni, megismerni, felfedezni, jaj de nagy és erős vágy ez, amikor felébred! Nincs fájdalmasabb és édesebb érzés, mint ez a szomjúság.

Nincs szebb látvány, mint mikor a diák szemében a tudás szomjúságának a láza fénylik s a megértés és a megvilágosodás fénye szemében megcsillan. Ezért van az iskola, hogy ezt a szomjúságot ki-elégítse s mindig új szomjúságot ébresszen fel. Látjátok, ezért nem lehet el az iskola a Tegnap tanár úr nélkül, mert az hozza elő mindazt, amit a múlt emberisége, az előttünk járó századok és évezredek ebből a világból megismertek, felfedeztek és reánk örökségül hagytak. Ha minden nemzedék sírba vitte volna magával azt, amit a világból s az életből megismert, s nem hagyta volna örökségül az egész emberiségre, nem tudom, hogy beszélhetnénk-e ma művelt emberiségről, civilizációról, kultúráról, járnánk-e ma autón, világítanánk-e villannyal, repülhetne-e felettünk a repülőgép, s adhatnánk-e üzenetet országokon keresztül a telefondróton. Óriási, megmérhetetlen szellemi örökséget hagyott reánk a múlt ismeretekben, felfedezésekben, megállapított törvényekben, kísérleti módszerekben és mégis úgy érezzük, hogy ennek a világnak csak igen kicsi részét fedezte fel még az ember. Olyan gazdag örökösök vagyunk, hogy sok esztendőbe kerül, míg a hagyatékot számbavesszük és birtokba vesszük. Amíg ezt birtokba nem vettük, addig a még fel nem fedezett világhoz nincsen meg a kulcsunk. 8 évig egyebet sem csináltok, mint szakadatlanul azt tanuljátok: mint jutott el az emberi szellem és tapasztalat ezredéveken át a világ megismerésére. Ami az emberiségnek néha századokba és ezredévekbe került, az néktek néha csak egy órába, vagy egy esztendőbe fog kerülni. Az előttünk járó évszázadok, évezredek emberi tapasztalatait 8 esztendőbe összesűrítve kapjátok. Ezért kell tanulni annak, aki művelt ember névre igényt tart. Ezt tanítja a Tegnap tanár úr.

És mit tanít a Holnap tanár úr? Először is azt, hogy egyszer majd eljön érettünk az élet és ki fogunk lépni az iskola padjaiból. Azt tanítja, hogy várakozik reánk az élet. S mindazt szolgálatra kéri az élet számára, amit tanultunk. A Holnap tanár úr körül jár padosraitok között s reátok néz s amit senki, emberi szem nem lát, a Holnap tanár úr szeme már látja, hogy te leszel az az orvos, aki meggyógyítod azt a gyermeket, akinek senki sem tudta betegségét felfedezni. Te leszel az az államférfi, akire a világ nemzetközi fórumain nemzeted igazsága kiragyogtatásának nagy feladata vár. Te leszel az az ügyvéd, aki megvesztegethetetlen igazságérzettel győzelemre viszed a hamis látszatok törébe került ártatlan igazságot. Te leszel az a lelkipásztor, akinek szívében új fényben jelenik meg az evangélium igazsága s ajkán a régi reformatori erővel zendül fel az Isten üzenete s ezek és százezrek találják meg útmutatására az üdvösség és szabadulás útját. Te leszel az a tanár, aki talán itt az új gimnáziumban áldozatos szeretettel lehajolsz az ifjúság lelkéhez és életed naponkénti megáldozásával nemzedékek ifjúsága zár szívébe, mint aki benned látta meg az igaz élet eszményképét.

Vagy nem lesz belőled híres, nagy, rendkívüli ember, de te leszel a hétköznapi, a szürke kötelességteljesítés hőse, akiknek százazrei hű munkáján a nép millióinak boldogsága nyugszik. Igen, a Holnap tanár úr ily gondolatokkal jár padosraitok között s mikor megáll elöttetek és hosszan reátok néz, ifjú arcotokból ezt n. kér-

lelődő férfiorcát látja kibontakozni, mint ahogy a 20-30 éves érettségi találkozón a kialakult férfiarcotok vonásaiból gyermekarcotok leheletszerű vonásait próbálják megkeresni.

Ne gondoljátok, hogy ez a két tanár, a Tegnap tanár úr és a Holnap tanár úr csak olyan misztifikációk. Minden tanár lelkében ott van ez a két kartárs. — Minden tanár ilyen Janus arcú ember, aki a múltba és a jövőbe tekint egyszerre. De hogy a múltba és a jövőbe igazán beletekinthessen és annak igaz értelmét vehesse, a tanár lelkének is a tanítvány tiszteletével és áhíatával kell hódolni az előtt, aki a tegnapnak és mának és a holnapnak is ura, akiért van ez a mi iskolánk is, akiben a múlt és a jövő egyszerre úgy van jelen, mint az élő örökkévalóság. Jesus Christus, aki *heri, hodic et in secuta*, aki tegnap és ma és örökké ugyanaz, — legyen iskolánk pecsétjében látható négy ágú gyertyatartójának kiáradó világossága. Abban a reménységben, hogy ezt a gyertyatartót nem sokára felemelhetjük és új helyre átvihetjük, ezzel a buzgóságos főhásszal nyitom meg az 1937-38-ik iskolai esztendő, iskolánk 80-adik esztendejét.

P R É D I K Á C I Ó K

Mária és Erzsébet.

Lukács 1:39-45.: *„Fölkelvén pedig Mária azokban a napokban, nagy sietséggel méné a hegységbe, Júdának városába; És beméne Zakariásnak házába, és köszönté Erzsébetet. És lön, mikor hallotta Erzsébet Mária köszöntését, a magzat repese az ő méhében; és betelek Erzsébet Szent Lélekkel; És fennszóval kiálta, mondván: Aldott vagy te az asszonyok között, és áldott a te méhednek gyümölcse. És honnét van ez nékem, hogy az én uramnak anyja jön énhozzám? Mert ime, mihelyt a te köszöntésednek szava füleimbe hatolt, a magzat örvendéssel kezdé repesni az én méhemben. És boldog az, aki hitt; mert beteljesednek azok, amiket az Úr néki mondott.”*

Az adventi történet egyik legszépségebb és szívet megindító eseményéhez érkeztünk, Mária és Erzsébet találkozásához. Szeretném úgy szemetek elé rajzolni ezt a találkozást, hogy soha semmi ki ne törölhesse azokat a benyomásokat, amelyeket most szerezhettünk. Az igehirdető életében egyszer-kétszer ha van rá kedvező alkalom, hogy a Bibliának erről a fejezetéről mondhasson tanítást. Úgy érzem, hogy a kedvező idő az én életemben most van rá, mert szinte nem tudnék másról prédikálni, mint erről a bibliai szakasról. Mikor ez az érzés hatalmasodik el lelkemen egy-egy bibliai szakasz megtalálásakor, olyankor mindig tudom, hogy az Isten üzen, nemcsak én beszélek. A kedvező idő itt van a gyülekezet életében is, mert elő van reá készülve. Most már a harmadik adventi vasárnapot járjuk a Lukács evangéliuma I. részének magyarázatában. A Szentírás valamennyi fejezete közül legtöbb titokkal és titkot világosító eseménnyel ez a fejezet van tele. Fenséges a Mózes I. könyve is, amint 6 nap alatt teremti az Úr a világot s egy-egy legyen szavára előáll a nap, a hold és a csillagok, a tengerek, füvek, fák és a virágok.

A Lukács evangéliuma I. fejezetében azonban olyan események vannak elbeszélve, amelyekre a menny angyalai is lélekzetvisszafojtva figyelnek. Hívó szemek itt leshetik el egy-egy pillanatra, hogy Isten szándékai mint mennek észrevétlen teljesedésbe

s miként avatkozik bele Isten az ember és a világ sorsába. Mint köti össze újra az elszakadt világot és a Tőle elszakadt embert a maga életével. Földi események szálai mintha mennyei sugárszálakkal kötöztetnének össze, legendának mondja ezt a kételkedő ember, a hit embere azonban éppen a Lukács evangéliuma I. részébe ereszti bele mélyen hite gyökérszáleit. A 38. versnél hagytuk el a múlt vasárnap a magyarázatot, amint, Mária meghajol az üzenet előtt és hajadon létére, menyasszony létére, vállalva a félreértést és a szegényt az emberek előtt, meghódol: „*ímhó az Úr szolgálóleánya, legyen nekeni a Te beszéded szerint*”.

39. vers. Mária nagy roskasztó titkával magára maradt, amint az angyal eltűnt szeme elől. Mit csináljon ezzel a nagy titokkal, amelyet csak ő tud egyedül, amelyet nincs senki, akinek elmondhaszon. Zakariás kebelét is majd szétszakította a titok, amelyet a kárpitok megett Gábor arkangyal tudomására hozott. De ő néma, el nem mondhatja, ha akarná is, de Máriának nincs megtiltva, hogy titkáról beszéljen. De kinek mondja el?! Kinek súgja meg? Ki hiszi el neki? Hogyan nézne reá József? Milyen szemeket vetnének rá leánytársai, ha szólni kezdene? Nem mondhatja el senkinek, pedig olyan nagy titok ez, hogy egymaga nem bírja elhordozni. El kell valakinek mondani, aki elhiszi, aki megérti, de ki az egész Izraelben? Talán nincsen senki sem!

Titkot tartani egyik legnemesebb feladata emebri életünknek. Nézd a gyermeket. Mindig titoktartást fogad, de nem bírja elhordozni a titkot, legalább egy valakinek el kell mondani, meg kell ossza valakivel. Férfiasságunknak, érettségünknek az a fokmérője, hogy tudunk hallgatni? De még a legerősebb embernek is kell valaki, aki előtt szívét néha kitarja, mert az emberi szív csak akkor erős, ha közösségben van valakivel. Egymagunknak beavatottnak lenni egy titokba elhordozhatatlan nehéz feladat, de ketten már el tudják hordozni a rájuk bízott titkot addig, amíg lehet róla beszélni.

Az Isten is segítségére van az egyszerű betlehemi leánynak, Máriának és megemlíti neki Erzsébetet, akivel Isten — ha kisebb mértékben is — hasonló csodát cselekedett, akit ha kisebb hivatásra is, de hasonló nagy dologra választott ki, hogy Keresztelő János anyja legyen. Mária is Erzsébetre, rokonára gondol s elindul hozzá nagy gyorsasággal a hegyek közé. Az egyszerű, szegény sorsban élő falusi leányka elindul az előkelő papi családhoz. Hozzá van bizodalma. A Szentírás magyarázók mind megálltak ennél a jelenetnél, a hegyekbe induló és elrejtőzködni megülő Máriánál, Szemeikkel kísérték, amint 20 mérföldet gyorsan sietve, egyedül megtesz. Luther magyarázata a legszebb s a legpoétikusabb, amikor így szól: „Méltó lett volna, hogy az emberek egy aranyos kocsit állítsanak elő s 4000 lovat fogjanak a kocsiba s a kocsi előtt kürtök zengjenek és kiáltssanak: itt megy az asszonyok asszonya. De ilyenről nincsen szó. A szegény szolgálóleány gyalog teszi meg a hosszú, 20 mérföldes utat. Nem volna csoda, ha „a hegyek repesnének és örömben táncolnának.”

40. vers. Íme itt van a hívő szemeknek, a tiszta, vallásos kedélyeknek az élet mélységei, rejtelmek, fájdalmi és megdicsőülései előtt néma hódolattal megállni tudó embereknek látnivaló. Két asszony, két áldottállapotban lévő asszony találkozása, egy öregé és egy fiatalé, egy előkelő és egy egyszerűé, akik mind a ketten csodálatos módon lettek anyákká.

Értelmezzük előbb a külső lefolyását a találkozásnak. Mária szokásos „sálem” szóval köszön s a köszöntésre Erzsébet felkiált. Még mielőtt Mária bármit is szólhatna titkáról, Erzsébet úgy közelít hozzá, mint aki mindenről megvilágosodott és Máriának egy szót sem kell szólnia. Óh, Mária van számomra egy Lélek, aki megérti, tudja titkodat, nem neveti ki, nem, hanem hódol előtte! Erzsébet, aki tudja, hogy az ő fia nagy lesz, nem áll oda irigykedve, hogy a másiké még nagyobb lesz. Viszont Mária nem fuvalkodik fel, hogy Isten őt ilyen nagy feladatra választotta ki, reá támaszkodik a tapasztalt, az idősebb, anyai érzéssel gazdag Erzsébetre. Milyen más asszonyok ezek, mint emilyeneket a világban ismerünk. Milyen más két lélek ez, akiket az Isten Lelke nevel, mint akiket ez a világ nevel. Nem érzitek-e meg e bibliai helynél, hogy átkozott az a kor, amelynek nem kell a gyermek s elfajult az a nő, aki megveti az Isten ajándékát, a gyermeket.

41-42. vers. Ezekben a versekben találkozunk a római egyház olyan gyakori imaformájával: „*áldott vagy te az asszonyok között, és áldott a te méhednek gyümölcse.*” Nem kisebb áhítattal ejtjük ki mi is ezeket a szavakat. De nem esünk abba a hibába, hogy Máriát és Krisztust egy színvonalra helyezzük. Kálvin idevágó magyarázatában mondja, hogy a Szentírásban gyakori az a nyelvhasználat, hogy „és” kötőszót használ, ahol tulajdonképpen egy „mert” szónak kellene állni. Erzsébet áldottnak mondja rokonát azért az áldásért, ami Pián megnyugszik. Mária üdvössége nem abban van, hogy Krisztust hordozta, sokkal nagyobb boldonsága az, hogy Krisztus lelke által ő is újjászületett új életre. Erzsébet ezekkel a szavakkal fejezi be üdvözlését: „Boldog vagy, mert hittél!” Ez az Újtestamentum alaptörvénye, az Isten ígéreteire épített élet, az Isten ígéreteiben megnyugvó szív, s az Isten ígéreteire várakozó érzület. Ez az újtestamentum! hit, amelyet csak a Szentlélek tanít és Erzsébet is a Máriával való találkozás pillanatában a rendes mértéken felüli prófétai lélekkel ajándékozott meg, s az adta szájába ezeket a szavakat, amelyeket a világ végéig ajkukon hordoznak a hívő nemzetségek.

De keressük meg ennek a találkozásnak belső értelmét is. Két asszony, aki ígéretet kapott és ez az ígéret örökre egybekapcsolja őket. Csak ígéretet? Igen, de advent csak ott van, ahol az Istentől jövő ígéret befogadása s az ígéret beteljesedésére várakozó szív van. Az ígéret beteljesedésére várni kell. Erzsébet bizonyára fájdalommal gondol férjének, Zakariásnak hitetlenségére, a büntetésre, amelyet hitetlenségéért el kellett szenvednie. Milyen másképp fogadja és milyen vidáman üdvözli Máriát! Mint egy vidám gyermek. Mit akar itt ez a kis Mária és az öreg Erzsébet? Mit segít rajtuk ez az

ígéret? S mit nyer belőle a világ? Nincsen beavatva egyik sem e világnak bonyolult kérdéseibe, problémáiba, ellentéteibe és cselvetéseibe. De romlatlan szívük Isten ígéreteit hitük karjával ölelik át. Ez az üdvözlés feledhetetlen. Akik az ígéretet kapták, azok kölcsönösen felismerik egymást és az ígéret alapján összetartoznak, s mostantól fogva össze vannak kötözve egymással örökre. Bár vérségi, rokon kapcsolatuk, barátság és ismeretség is összefüzi őket, de milyen jelentéktelenné lesznek ezek a közösséget jelentő vonások e mellett az üdvözlés mellett, amely az Istentől kapott ígéretbe vetett hitből származik. A mai kornak egyik legnevezetesebb teológusa és írásmagyarázója (Barth Károly) mondja: „Ez a két aszszony az egyház tiszta, egyszerű miniatűr képe. Az egyház ott van, ahol két jelentéktelen ember összetartoznak és együtt vannak abban a reménységben, ami nekik az Isten ígéje által a szívükbe adatott. Ez a földön az embernek lehetséges legmélyebb közösség, az egyház. *„Ahol egyház van, ott ez a kettő jelen van: Krisztus és Keresztelő János. Az egyik az élő Ige, a minden ígéretet kezese, az Isten Részese és beteljesítője. A másik, aki reá mutat, hozzávezet, az utat készíti számára. Ahol az emberek az ígéretet kapták és hittel fogadták, mint Mária és Erzsébet ott van az egyház s ott kiragogy az igazság, hogy az embereket nem az fonja össze közösségbe, amit tesznek, nem is az, hogy együtt imádkoznak, együtt énekelnek, együtt jótékonykodnak és együtt építenek, hanem az, ami mindezeknek háttérben van, Jézus Krisztus és Keresztelő János*”. Ha ez a kettő nincs meg az egyházban, semmi sincs meg ott. Látszat az, ha akármilyen viruló képet mutat is. Ha ez van, ott egyház van, amelyben az Isten lakozik, akármilyen külső szegénység, egyszerűség, vagy jelentéktelenség homályában van is meg.

Ezért olyan sorsdöntő kérdés a mi ref. egyházunkra az igehirdetés a lelkipásztor választás. Nem is lehet más az igazi lelkipásztor választás, mint *a gyülekezet fohászokodása az Istenhez, hogy adjon az Ő ígéreteibe és titkaiba beavatott pásztort*. Istentől adott pásztort a legnagyobb ajándék. Nem kell nagyobbat keresni egy lelkipásztorban mint azt, hogy az Isten ígéretét szívében hordozza. Ezeket kötöm szívetekre, mikor második lelkipásztor állás betöltésére készül faszori gyülekezetünk.

Ne is a világi elismerést keressétek rajtuk. Engemet is a Kormányzó Úr által adományozott kitüntetés el ne válasszon finom és leheletszerű, de átszakíthatatlan válaszfalal töletek, amelyet én itt a szószéken szakítok át. Én pásztorok, atyátok vagyok, ha kitüntetés ér is s akkor is, ha üldöztetés, rágalom, vagy meggyaláztatás érne. Egyháznak fenn kell állni: ez a legnagyobb dolga a világnak. Az Egyházba bent lenni, ez az ember legnagyobb ügye. Szakadatlanul bizonyosságot tenni, hogy van Istene, van Megváltója, Szentlelke, van testvére, van bűnbocsánata és üdvössége e bűnbe esett embernek, mert karácsonya is csak akkor van, ha egyháza van! Ámen.

Isten uralma alatt.

1937 dec. 31-én.

I. Mózes 47: 29-31.: „*És elközelgetettek Izrael halálának napjai, és hivatá az ő fiát Józsefet, s monda néki: Ha én te előtted kedves vagyok, kérlek tedd a kezedet tomporom alá, és légy hozzám szeretettel és hűséggel: Kérlek ne temess el engem Egyiptomban. Midőn elaluszom az én atyáimmal, vigy ki engem Egyiptomból és temess el az ő sir jókba. És monda: En a te beszéded szerint cselekszem. És monda: Esküdjél meg nékem! És megesküvék néki. És leborula Izrael az ágy fejére.*”

I. Mózes 49: 29-39. „*És parancsola nékik és monda: Én az én népemhez takarítatom, temessetek engem az én atyáimhoz, ama barlangba, mely a Khitteus Efron mezején van. Abba a barlangba, mely Kánaán földén Mamré átellenében Makpelahnak mezején van, melyet megvett Ábrahám a mezővel együtt a Khitteus Efrontól, temetésre való örökségül. Oda temették el Ábrahámot és Sárát az ő feleségét; oda temették Izsákot és Rebekát az ő feleségét; s oda temettem el Leát is. Szerzemény e mező és a barlang, mely abban van, a Khéth fiaitól. És elvégeze Jákob, amit fiainak parancsolt és fölszedé lábait az ágyra, és kimülék és az ő népéhez takarították.*”

Két könyv került kezembe az esztendő végével, ezekkel társalkodva készülődtem ki az ő esztendőből. Az egyik könyv címe: Die Welt vor Gott. A másik címe: Emberek Isten uralma alatt.

Az egyik abban véli megtalálni az élet értelmét, hogy az Isten tekintete elé állítja a föld gazdasági, jogi, állami és politikai értékeit, de oda állítja a szépséget is, a természet és művészet szépségeit s a szellemi és erkölcsi élet értékeit s ebben a világosságban szemléli, mit érnek. Olyan művelet ez, mint mikor az ékszerész a hozzá vitt ékszereket királyvízbe teszi, hogy megismerje, valódi vagy hamis ékszerek-e azok.

Az esztendő végéhez érve, akár akarjuk, akár nem, az ember lelkében *titkon végbemegy ilyen felbecsülése az életnek*. A felbecsülő, a szakértő, a becsüs mindig maga az ember. Mindig annak látja kárát vagy hasznát, hogy mit mire becsül ebben az életben. Az emberek között a különbséget is az okozza, hogy az egyik hamis értékbecslő, a másik pedig jó becslő. Az élettapasztalat nem más, mint ebben a becsússágban való jártasság. Bátran mondhatjuk, hogy aki távolabb áll Istentől, annak egészen más a becslése az élet igazi javairól, mint annak, aki közelebb áll Istenhez. De az is bizonyos, hogy az életkorunkkal szinte teljes biztonsággal változik ez a becsülésünk. De másként láttuk a világot gyermekszemmel, de másan csüngött a szívünk ifjúságunk hajnalán! Oh, mint is van az, hogy úgy elváltozik szemünkben minden évtizedben a világ arculata, hogy szinte reá sem ismerünk, vagy nem ismerünk rá tíz év előtti magunkra. Avagy emlékezz csak, amin lelked 20 éves korodban olyan szenvedélyesen csüngött, milyen bolondságnak ítélted 30 éves korodban! Emlékezz, milyen erőszakosan akartál valamit 30 éves korodban s 40 éves korodban szégyenled magad érte. Ötven éves korodban elérted, amire vágytál, mondd, olyan-e az, mint amilyennek képzelted?! Nem érzitek-e, milyen sok színes álarcot hord ez a világ. Ha az egyiket levetted, jön a másik. S csak minden 10 évben hull le egyik a másik után.

A másik könyv: „*emberek Isten uralma alatt*” címet viseli. Ez a könyv ugyanazt mondja el más szavakkal, mint az előbbi, — de azt hangsúlyozza, hogy az életünknek akkor van értelme, ha Isten uralma alatt van. Mihelyt ebből a körből kitör, vagy túl akarja lépni, összezavarja mások életét is és a magáét is. Ez esztendő utolsó estéjén, mielőtt még búcsút vennénk az ó esztendőtől, e helyen, ahol olyan sokszor közel álltunk az élő Istenhez, nézzük meg az életet s az elmúlt évet 1) Isten elé állítva, — s 2) magunkat Isten uralma alá állítva.

Egy ember életében, mintegy tükörben szemlélhetjük, hogyan kell az életet igazi értéke szerint megmérni. Jákob az az ember, az a, bibliai ember, aki halálos ágyán fekszik, aki már végrendelkezett — s most temetéséről gondoskodik. Látszólag mindent elintézt már Jákob. Mind a 12 fia ott van ágya körül, az elveszetteknek hitt József is, s nincs más hátra, mint fáradt, öreg testéről végrendelkezzen. És végrendelezik: „*Ne itt temessetek el engem, hanem Kánaán földjén*”, ahol apám, Izsák és Anyám, Rebeka, ahol nagyapám, Ábrahám és nagyanyám, Sára vannak eltemetve. *És esküvel kényszeríti Józsefet, hogy végső akaratát megtartsa*. Hogyan, hát Jákobnak — a hívők atyjának — semmire nincs gondja többé élete végén, csak a testére? De aki fiát megesketi végakarata teljesítésére, az *ezzel a végrendelettel valami olyat akar kifejezni, aminek halála után sem szabad veszendőbe menni*. Jákob fiaira nem a szerzett nagy nyájakat, legelőket akarja hagyni, mint legbecsesebbet, hanem ami életében mindennél a legdrágább volt: *az ígéret földjét, melyet Isten megígért. A hitet az ígérettevő Istenbe s a hitet az ígéret földjébe, ezt akarja maradéktalanul átadni fiainak, — akik*

szemei előtt egész életén keresztül olyan gonoszul éltek. Ezért temeteti el magát Kánaán földjén, ahol még csak egy sírhelynyi vásárolt földje van, de az a talpalatnyi föld a legdrágább — drágább, mint egész élete összes szerzeménye. Zokogva és imádkozva borult ágya végébe, mikor annak a fiának esküjét hallja, akiről tudja, hogy egyedül csak neki áll módjában utolsó kívánságát végrehajtani.

Atyámfiak! Tegyük szívünkre a kezünket. Az utolsó órákból főpróbát nem lehet rendezni, csak keveseknek adja meg Isten, hogy így vizsgálja meg szívünket s a közeli halál érzetét támasztja bennünk. És mégis ez az esztendő utolsó templomi estéje különösen alkalmas hely és idő arra, hogy megkérdezzük magunktól: *Mi a legdrágább az életemből, amelyről úgy érzed, hogy nem szabad veled a sírba szállania, s amelynek átvételére és megőrzésére nem félnél esküvel elkötelezni fiadat, leányodat?* Oh tudom, hogy százan is jelentkeznének: temesetek atyáim mellé, vigyétek testemet Erdélybe, a Felvidékre, Bácskába — az akáclobos temetőbe. Tudom, vannak, akik megesketnék maradékukat: hogy az ősi földet el ne add, az ősi házat idegen kézre ne juttasd. Vannak, akik a becsületes életben való maradásra esketnék meg gyermekeiket. Volnának, akik bosszúállásra esketnének fel, de mindez egy se volna Jákob végrendeletéhez hasonló. *Jákob a hitét, az élő, az ígéretet tevő Isten ígéretét akarta áttételni fiaira*, valami megfoghatatlant, csak hitben bírhatót. Ezért mindennél jobban a hitét szerette volna örökségül hagyni fiaira. Ki az, aki így szeretné hitét a gyermekeire, maradékaira áthagyni, nevénél, vagyonánál, házánál, földjénél, családi dicsőségénél, mindennél jobban, egyedül a hitét?! *Kinek él itt közöttünk szívében olyan református hit, hogy azt mindennél jobban szeretné átszármasztani gyermekeire?!* Isten ígéretei pedig hozzánk sem kisebbek és szegényesebbek, sőt dicsőségesebbek, mert Krisztusában még kezességet is adott hozzá. *Ez a kérdés legyen életünknek óesztendei mérlege.* Ha nem olyan drága még szívedben a hited, hogy mindennél jobban azt szeretnéd örökül hagyni, — vigyázz, mert megéred, hogy csak egy csomó divatjamúlt öltözetet hagysz magad után, amely ha selyemből van is, nem használható. Van olyan örökség, amelyből hit nélkül átok fakad és nem áldás. Aki Krisztust hagyja örökül — az, ha a martiromságnak, vagy a világi dicsőségből való kizárásnak, vagy az üldözésnek, vagy a kemény szolgálatnak örökségét hagyja is, — de az romolhatatlan örökséget hagyott, amely nem száll sírba velünk és mi is a Krisztus népéhez tartozunk, akiknek a jövőendő világok felett való uralom ígértetett, akik bemennek a dicsőségbe. Ügy-e milyen távol állunk gyermekeinknek ilyen mély szerelmétől? *Pedig Isten meg szokta becsülni azokat, akik őt teljes szívvel szeretik.* Oh de nagy kegyelem, hogy ezt az esztendőt adta, hogy ez a hit nőhetett bennünk. Oh de kellene még esztendők, hogy ez a hit megnőhessen, megerősödhessen bennünk. Milyen gyatra ismerettel lépünk be a túlsó világba. Hányan közülünk még meg se ismernék az Urat, a Krisztust, olyan kevés ismeretet szereztek itt róla.

II.

Nem szeretnék senki lelkében behegedt sebeket felszaggatni, midőn a fiai szeme előtt halálra készülő Jákobra mutatok. Pedig tudom, hogy aki látott embert meghalni, nem felejtí el soha, aki pedig valamelyik szerettének lefogta már a szemét, annak a lelkében ennek a bibliai résznek hallatára megelevenedik élete nagy tapasztalata. Nézzétek, milyen nagy nyugalom és békesség árad ki itt minden szóból, minden mozdulatból. „*En az én népemhez takarítatom*”, mondja Jákob. „*Felszedé lábait az ágyra*” — ez a csendes és utolsó mozdulata. íme, egy ember, aki úgy hal meg, mint aki az Isten uralma alatt élt, s aki tudja, hogy a halál után is az Isten uralma alatt marad. „Népemhez takarítatom”. Jákobnak még nem adott annyi világosságot az Isten a halál utáni állapotról, mint amennyit az Úr Jézus kijelentése, tanítása által a keresztyén hívők tudhatnak, de annyi világosság is elég volt, hogy a léte alkonyát besugározza s oda túlra is essen belőle sugár. Mint az érett gabona betakarítatik népéhez, akik előtte elmentek. Nem a megsemmisülés áll tekintete előtt, mikor közelegni érzi a véget, hanem azok jelennek meg lelki szemei előtt, akik „előbb voltak”. Ha ismeretlen helyre kell is menni, de azt tudja, hogy nem ismeretlenekkel —, hanem ismerősökkel fog találkozni. A halál nem visz olyan helyre, ahova az Isten uralma nem terjedne ki. Még nem szól az Isten színről-színre való dicsőségéről, de szól az ő népéről, akit Isten választott magának és akit hatalmas kézzel hordozott. Ez a szó: „népemhez takarítatom”, magában a szó jelentésében annyi gondoskodást, figyelmet fejez ki, hogy ha a körülállók szívét szorongatta is a félelem, Jákob szíve ment volt a félelemtől. íme egy ember, aki elkészült a halálra. Nem hirtelen készült el, egy egész életen keresztül készült rá, anélkül, hogy rá gondolt volna. Amióta kora ifjúságában menekülés közben ott a pusztában, hideg kövel a feje alján látá a lajtorját és rajta az Isten angyalait fel és alá jární és szívébe fogadta az ígéretet, hogy „*ezt a földet, amelyen fekszel, neked adom*” (azért kíváncszott halálában is oda) s amióta ott a Jabbók révénél az éjszaka sötétjében, álmában egész a hajnal feljövételéig tusakodék: „az ismeretlen férfúval” (I. Móz. 32: 24. v.) és csipője forgócsontja kificamadott és sántán járt élete végéig, azóta eloszlott szívéből a halálfélelem. Azóta minél közelebb ért hozzá, annál készebb volt az elmenetelre. „*Fölszedé lábalt az ágyra*”, mint aki aludni készül és tudja, hogy most már örök álomra hajtja le fejét. Nem azt várja, hogy érte jöjjön, hanem missziről jönni látva, egykét lépéssel ő megy eléje. így írja le az Isten ígéje egy öreg ember élete végét, aki készen volt a halálra. Milyen nagy békesség és nyugalom árad e halálos ágy körül. Csak egy másik helyen van még nagyobb nyugalom, ott, ahol egy élete teljében levő férfú így van készen a halálra, nem a csendes, a halk az álomszerű halálra, hanem a kereszthalálra: *Atyám, ha lehetséges, múljék el tőlem a keserű pohár, mindazáltal ne az én akaratom legyen meg, hanem a te akaratom.* Atyámfiaí, miért csendesedett el ez az egész gyüleke-

zet a búcsúzó Jákob halálos ágya körül? Bizonyára azért, mert mindnyájan látni akarunk olyan embert, aki elkészült a halálra, s ez a nagy elcsendesedésünk azt is elárulja, hogy mi még nem vagyunk elkészülve. Ki van készen a halálra?! Az, aki megbékélt Istennel, akinek Megváltója van, aki bár tudja, hogy az Isten ítélőszéke előtt előbb meg kell jelennie, de oda már felkészülve megy, mert Krisztus érdemébe és elégtételébe öltözködve megy, s a maga érdeméről egy árva szót se szólva, se nem gondolva, ezt a szót hajtogatja szívében: „*Jövök semmit nem hozva, keresztedbe fogódzva.*” Akik az életben az Isten uralma alatt szeretnek lenni, azok a halálba is úgy mennek által, hogy az Isten uralma alatt maradnak. Annyit ért ez az óesztendő, amennyit ez a hit érett bennünk. Belőle is, mint a többiből, minden kirotálódik: siker, dicsőség, hírnév, előmenetel, de a hit megmarad. Boldog, aki, mint Jákob, készen van s ha közeleg az óra, fölszedi lábait az ágyra, mint aki aludni készül. Ámen.

Az Isten hívásának visszautasítása.

„Hallván pedig ezeket egy azok közül, akik ő vele együtt ülnek vala, monda néki: Boldog az, aki eszik kenyeret az Isten országában, ő pedig monda annak: Egy ember készítte nagy vacsorát, és sokakat meghíva; És elküldé szolgáját a vacsora idején, hogy megmondja a hivatalosoknak: Jertek el, mert immár minden kész! És mindnyájan egyenlőképen kezdek magokat mentegezni. Az első monda néki: Szántóföldet vettem, és ki kell mennem, hogy azt meglás-sam; kérlek téged, ments ki engem! És másik monda: őt íga ökröt vettem és elmegyek, hogy azokat meg-próbáljam; kérlek téged, ments ki engem. A másik monda: Feleséget vettem és azért nem mehetek. Mi-kor azért a szolgálta haza ment, megmondd ezeket az ő urának. Akkor megharagudván a gazda, monda az ő szolgájának: Eredj hamar a város utcáira és szoro-saira, és a szegényeket, csonkabonkákat, sántákat és vakokat hozd be ide. És monda a szolgálta: Uram, megtelt a mint parancsolád, és mégis van hely. Ak-kor monda az úr a szolgának: Eredj el az utakra és a sövényekhez, és kényszeríts bejöni mindenkit, hogy megteljen az én házam. Mert mondom néktek, hogy senki azok közül a hivatalos férfiak közül meg nem kóstolja az én vacsorámat.”

Lukács 14: 15-24.

Kétféleképpen lehet a prédikációt mondani. Lehet úgy is, hogy aki prédikál, még nem tudja, hogy neki hívni kell az embereket. Az ilyen igehirdetőn még nem érzik, hogy megbízásból szól. De lehet úgy is prédikálni, hogy a hallgatóság azonnal észreveszi, ez az ember többet akar, mint egy szép beszédet elmondani. Neki szá-jába adta valaki a szót s azt kell átadnia.

Kétféleképpen lehet hallgatni is a prédikációt. Lehet úgy is, hogy csak az emberre irányul a figyelem, mi érdekeset, szépet, meglepőt, vagy szenzációsat tud mondani. De lehet úgy is hallgatni, hogy a figyelem nem az üzenethozónak szól, hanem annak, aki

üzen. Mikor a prédikátor már tudja, hogy neki hívni kell a lelkeket s mikor a hallgatók ajkáról az Isten szavát várják, akkor ott a legnagyobb csodák történhetnek meg.

Ebben a felolvasott példázatban a szolgák világosan tudják, hogy mi a feladatuk s nem látogatóba mennek a vendégekhez, hogy elcsevegjenek s mellékesen átadják a meghívást is. A meghívott vendégek is tudják, hogy nem a szolgák magánügye az a meghívás, hanem az ő saját ügyük és a királyé, akitől a meghívás meghatározott időre szól.

A példázatból határozottan kiolvasható az is, hogy Isten nemcsak teremt, fennart és gondotvisel, hanem közelebbi ismeretségbe is akar velünk jönni, azért meghívásokat intéz, amelyben magához egészen közel hív. Nem úgy áll a dolog, hogy az ember magától nagyon vágyakozik Istenhez, de Istent nem lehet megközelíteni s az utat sem tudjuk hozzá s a bejutás módját sem. Ez a példázat azt mondja, hogy az Isten hívásokat bocsát ki az emberekhez, olyanokhoz, akik őt ismerik és akik őt nem ismerik. *Nem az Isten zárkózik el az emberek elől, hanem az ember utasítja vissza ezt a meghívást.*

Már pedig az emberi élet legnagyobb eseménye az, amikor az élő Istentől személyre szóló meghívást kapott. Ennél nagyobb esemény nem történhetik senki életében.

Nemet mondani Istennek, elutasítani meghívását magunktól, szinte hihetetlennek látszik, hogy legyen ember, aki ezt megtehetné. Ebben a példázatban az Úr Jézus három fajta embert is felsorol, aki nemet mond Istennek. De éppen ez leplezi le, hogy milyen szerencsétlen és megromlott teremtmények lettünk, hogy Istent akkor is elutasítjuk, amikor menyegzőre hív s felfedi a rejtegetett és takargatott okokat, miért nem fogadjuk el Isten meghívását.

Kétségtelen, hogy ezt a példázatot az Úr Jézus az ő hívásait elutasító népe, a zsidóság megfenyítésére és megrendítésére mondta — hátha megnyílik szeme s észretér s nem követi el a legnagyobb esztelenséget, amit az ember életében elkövethet, hogy Isten hívását utasítja vissza.

De ez a hívás minden korszakban, minden ember történetében, minden nép között, ahol csak az evangélium hirdetése felhangzik: *megismétlődik*. És megismétlődik az a tragédia is, — *ez az igazi Ember tragédiája*, — hogy az ember visszautasítja ugyanazokból az okokból Isten meghívását, amint azt ebben a példázatban látjuk. Hányszor ismétlődött meg már az egyház történetében, hogy ezt a példázatot a magukat keresztyéneknek nevező emberek megfenyítésére és megrendítésére mondta el újból Krisztus, *hogy el ne kövessék életükben a legnagyobb esztelenséget, amit az ember életében elkövethet, hogy Isten hívását visszautasítja és Isten szeretetét megveti.*

Pedig ez a nagy veszély mindig fenyegeti ez embert. Fenyegeti azért, mert az ember nemcsak egy meghívást kap az életében, hanem sokat és ezek közül a legcsábítóbbat választja, *az Isten hívása pedig az első pillanatra nem szokott a legcsábítóbb lenni.* Ilyenkor az embernek keserves csalódások árán kell megtanulni,

hogy megcsalta, rászedte s kijátszotta az illúzió. Nem adta meg, amit ígért. Fél életet is el lehet tölteni így haszontalanul, míg egy nap ráébred a rideg valóra, hogy áldozata lett egy hamis hívásnak. Ez az ember igazi tragédiája.

Fenyegeti az embert ez a veszély azért is, mert *az Isten hívását* — bár az kétségtelenül megtörtént, *nemi ismeri fel az ember*. Azt várnánk, hogy ha az a hívás a mindenség urától jön, az olyan külső körülmények között menjen végbe, hogy ahhoz semmi kétség ne férhessen. Jöjjön az a meghívónak megfelelő méltósággal, valami csodálatos jelben, intésben, kényszerítő látomásban. Ha az Istentől jön, annak csodálatosnak, feltűnőnek, rendkívülinek kell lenni. Csakugyan használ az Isten ilyen eszközöket is. De az Istennek nem szabhatom meg, hogy hogyan hívjon. Isten nagyon kerüli a feltűnésteltető eszközöket. *Gyarló emberi ajkakra bizza hívását*. Látjátok, a reformatori keresztyénség erre az Istentől jövő, emberi ajkakra bízott üzenetre építette rá egész létét. Meg ne vessétek azért, aki az Isten Igéjét hirdeti, mert az Isten követét vetitek meg. Milyen könnyű elhárítani magunktól emberi ajkon az isteni szót. Mért nem szól angyal által? Mi biztosítékom volna arra, hogy csakugyan az Isten hívása hangzik azon az emberi ajakon? A legfájdalmasabb, mikor egy ember ajkán — noha Isten szól belőle — megvetik az Igét. Mégsem választott Isten más módot, mint az emberi ajkat.

De a legnagyobb veszély az, mikor az ember már tudja, hogy *Isten hívja*, és kifogásokat hoz fel, mentegetőzik, kétszínű játékba kezd, — mert *nem akar menni*. Ezt mondja el a példázat, mikor nem akar menni a három közül egyik sem. Olyan nyilvánvaló, hogy nem akar menni. Hiszen a meghívást már régebben közölték, a lakoma napján a szolgák megegyeszer kimennek. S az öt iga ökröt is meg lehetett volna máskor nézni, a szántóföldet is, — az esküvőt is másnapra lehetett volna halasztani — de milyen jó kifogásnak s milyen udvariasan: Kérlek téged, ments ki engem. Ezek az emberek tudják, hogy mire szól a meghívás, mit jelent a lakomán való részvétel. *A meghívó gazdával való lelki együttléteit jelent, vele való örvendezést, nála való szíves tartózkodást, iránta való vonzalmat. Ha király, akkor előtte való hódolatot, engedelmességnek és hűségnek megnyilvánítását*. Nem véletlenül közbejött akadály ez, hanem szándékosan keresett kibúvó, amelyre, akárhányszor ismétlődne meg a meghívás, mindig tudna találni kifogást a csalárd szív.

Mit gondoltok, ha a meghívó így szólt volna: jertek, alakítsunk egy részvénytársaságot, amelyből tízszerannyi jövedelem és haszon származik, mint a vásárolt szántóföldből, vájjon nem ment volna-e el? Ha az az üzenet jön: nagy üzlet kínálkozik, melyen az 5 iga ökröt két áron lehet eladni, vájjon — nem ment volna-e el, még ha bármilyen ellenszenves is a vendéglátó gazda?

*

Az Isten hívásait azért utasítja vissza az ember és talál kifogásokat, mert nem szereti az Istent. Egy ideig még udvariasan

mentegetődzik is, de egyszer, mint a mai ember, nagyon világosan, nagyon brutálisan s nagyon őszintén megmondja, hogy miért nem megy el. A választ így kell érteni: *nincs szükségünk az üzenetre.* Megvannak saját nézeteink a világról és abban nem játszik szerepet Isten. A magunk erejéből szolgálatunkba állítottuk ennek a világnak minden felfedezett erőit, óriási léptekkel mentünk előre a világ megismerésében és uralomba vételében. Még vannak hiányok és fogyatkozások, nem sikerült a betegséget és a nyomort legyőzni, de sikerülni fog. Nem, nincs szükségünk az Isten meghívására. Nem akarjuk, hogy belefolyjon az életünkbe, hogy ő adja a törvényt. Majd mi megoldjuk magunk az élet kérdéseit.

A második azt mondja: *nincs időm.* Agyam minden idegszálát, szellemi és testi erőim teljes latbavetését kívánja tőlem az élet, a kenyér, az üzem, a haszon. Nem, nem érek rá ilyen lelki és túlvilági dolgokkal foglalkozni. Nincs időm az Isten számára. Az én istentiszteletem a munka.

A harmadik azt mondja: *nincs kedvem.* Máshoz van kedvem. Én a véremnek és ösztönömnek akarok élni, ki akarom élvezni e világnak a gyönyörűségeit és Isten akadályoz ebben, nem engedi, hogy szabadon kiélvezzem azt, amire kívánságom támad.

S az ember azt hiszi, hogy a meghívás visszautasításával, akár brutálisan őszinte elutasításával befejezte, elintézte Istennel a dolgát. Csak később jön rá keservesen, hogy a világnak és az embernek a baja ott kezdődik, amikor ezt a hívást magától elhárítja. *Az élet nagy elvétése az Isten visszautasításával kezdődik.* Az Isten ellen nem lehet büntetlenül vétkezni. Ez a tévedése s ez a vétke nem marad büntetés nélkül. Akit az Isten hívott s neki ellenállt, az előbb vagy utóbb valahol megbosszulja magát. Hogyan bosszulja meg magát? Már itt e földön? Igen, már itt e földön. Ez a példázat azt mondja, hogy a hívogató gazda *megharaguvék.* Az Isten haragja pedig nem abban nyilatkozik meg, hogy az embert nyomban vilámlámával sújtja vétkeiért és tévedéseiért, hanem abban, hogy *végig kell járni azt az utat, ahova az Isten nélkül való élet kiérlelődik és meg kell kóstolnia az embernek mindazt, ami az Isten nélkül való étellel jár.* Aki nem fogadta el az Isten hívását s nem akart lenni vendége, *az rabszolgája lesz a világnak.* Jön a lélek megtagadása, minden magasabbrendű erkölcsi létezésnek kételkedéssel fogadása, az Isten nélkül elgondolt és a teremtő és szuverén Istent kirekesztő vakmerő világmagyarázat egy meghamisított életfelfogás és világnézet szörnyű következményeit vonja maga után, amelyben *minél többet tud az ember a világból, annál értelmetlenebb lesz az számára.* Ez az Isten haragja.

S akinek nincs de je a munkától az Isten meghívásának elfogadására, mi lesz annak a büntetése? Az, hogy a *munka, melyet az Isten az ember elkorcsosodása ellen adott, robottá lesz a számára.* Kiszívja az emberből a lelket, életörömeit elveszi, a hitre és a szeretetre mindinkább alkalmatlanná teszi. Kifacsarja a munkateljesítményét, megfizeti érte a bért, de embernek többé nem tekinti. Ez az Isten haragja.

És akinek nincsen kedve elfogadni az Isten hívását, mert félti élvezeteit és gyönyöreit Istentől, mi annak a büntetése? Annak az ösztönei a fejére nőnek. S aki megengedi magának, hogy kiélje magát, nem tud gátat vetni az érzékisége árjának és a korlátlan önzésének. *Őn maga pokoltüzében szibarita vázzá ég ki, akivel szemben családi és nemzeti követelmény, hogy bárcsak utódai ne szülessenek és ne születnének.* A magunk útján ide jutunk, akik a hívást elutasítjuk. Ez ennek a példázatnak a mai értelmezése.

Mi van vigasztaló ebben a példázatban? Először az, hogy az Isten ítélete nem marad el, hanem a maga idejében megjelenik. Rettenetes volna egy olyan világ, amelyben a jónak jutalma volna, de a gonosznak nem volna büntetése. Mint ahogyan még rettenetesebb volna, hogy a jónak nem volna jutalma, de a gonosznak sem volna büntetése.

Másik vigasztaló ebben a példázatban az, hogy az Isten hívása *nem hiábavaló.* Az Isten gondoskodik róla, hogy az ő vendégségnek asztalai megteljenek és az üzenetét meghallják azok, akik nem is remélték, hogy az Isten szerelmének osztályosai lehetnek. S az utakról és a szölegekről, nagy bűnökből, nagy tisztátalanságokból, nagy sötétségből és istenkáromlásból hív be Isten magához lelkeket s míg amazoknak a hívás unalmas volt, ezeknek túlradó öröm lesz, *Compelle intrare:* kényszeríts bejönni, ennek a bibliai felhívásnak helytelen értelmezése az egyháztörténelem folyamán sok erőszaknak, véteknek lett a szülő oka. Nem is a fegyverrel és az erőszakkal való térítésnek és az egyházba való bekényszerítésnek az elve ez, hanem annak a lelki unszolásnak, rábeszélésnek és a meggyőzésnek, amelyet a félenekkel, a tudatlanokkal, a gyávákkal, a bizonytalankodókkal és a szemérmetesekkel szemben kell gyakorolni, akik méltatlanoknak érzik magukat bűneik és tisztátalanságuk miatt. *Compelle intrare,* kényszerítsd ezeket, ha parancsod van rá.

Talán a legfélelmezből és a legelviselhetlenebb tudat az volna, ha az Isten részéről csak egyetlen egyszer történnék a meghívás, aki azt visszautasította, Isten azt többé nem fogja hívni. A Szentírásnak számtalan bizonyágtétele, gyarló és vonakodó életünknek boldog tapasztalata is az, hogy az *Isten nemcsak egyszer, hanem másodszor és többször is hív.* Az Isten hosszútűrése és könyörületessége életünknek különböző szakaszaiban megújítja a meghívását. Boldog az, aki újból kap meghívást. Boldog az, aki ma úgy érezte, hogy most újból kapott meghívást. Ha ezt világosan meghallottad, mert az Isten hívó szava nagyon élesen megkülönböztethető minden más hívó szavaktól, hagyd az ökröket, hagyd a szántóföldedet, hagyd az esküvőt, először az Isten hívását fogadd el, aztán megnézheted az ökreidet is, a szántóföldedet is, az élettársadat is, mert ki tudja, ha előtte akarnád megnézni, ad-e még az Isten alkalmat még egyszer a hozzá való menetelre.

Az Úr Jézus keserű pohara.

1938 április 15-én, nagypénteken, a fasori templomban.

„Mondván: Atyám, ha akarod, távoztasd el tőlem e pohárt; mindazáltal ne az én akaratom, hanem a tiéd legyen!”

Luk. XXII: 42.

„Tedd hüvelyébe a te szabályadat; avagy nem kell-è kiinnom a pohárt, amelyet az Atya adott nékem?”

Ján. XVIII: 11. b.

Miért jöttünk volna fel másért nagypénteken e szenthelyre, mint azért, hogy meglássuk újból, hogyan szenvedett az a nagy szenvedő *érettünk*. Nekünk sokszor látnunk kellene ezt a szenvedő arcot, mert igen hamar feledjük azt a nagy árat, amelyet le kellett váltásdíjúl fizetnie érettünk. Csak egy, egyetlen egy hely van az egész világon, csak egy, egyetlen egy Valaki van, aki hiánytalanul letette értünk a váltásdíját s ez a hely itt van: a keresztt, s az az egyetlen egy: a názáreti Jézus. Azért ha többször nem is, egy esztendőben egyszer mindenkinek meg kell nézni és át kell érezni a szíve mélyéig azt a szenvedést, amely itt a kereszten *helyettünk* történt. Én már sem nem vitatkozom senkivel arról, hogy csakugyan értünk való volt-e az a szenvedés, amely elől a nap is eltakarta orcáját, sem nem bizonyítom senkinek. Én ezt hiszem, tudom és érzem, és azokhoz szólok, akik szintén hiszik és érzik. De mielőtt a Gecsemáné kertbe vezetnék, előbb egy másik helyre vezetlek el egyenként egy pillanatra titeket. Idézd csak emlékezetedbe azt az órát és azt az arcot, amikor *valaki* annyira szenvedett, mikor *valakid* olyan nagyon szenvedett, akár testi, akár lelki kínokban, akár a halálos ágyon, akár az önvádnak pokoltüzeiben, hogy már nem tudtad nézni, mert segíteni nem tudtál, s úgy érezted, a te szíved szakad bele. Ez az arc, ez a szenvedő, kintől torzult arc hasonlít legjobban az Úr Jézus gecsemáné kerti éjszakai arcához. Halljad csak, hogyan írja le az evangélista — szíve elszorult verését ma is hallom a kétezer éve írott sorokból — *„haláltusában lévén, buzgóságosabban imád-*

közék vala és az ő veritéke olyan vala, mint a nagy vércseppek, melyek a földre hullnak.

Ebből a haláltusából — amelyet térdre esve, arccal a földre esve, ott a földön fetrengve vív meg Mária fia — ez a hang hallatszik ismételten: „*múljék el tőlem e pohár*”, „*vidd el tőlem ezt a poharat*”. Milyen pohárral vívódik itt az Úr? Kivel és milyen pohárról beszél? Kínjában talán félre beszél?! Óh nem, nagyon is világosan látja, szinte az Istentől feléje nyújtva látja e poharat, *melyben tudja, hogy mi van*. Ez a pohár sűrű, keserű itallal van megtöltve, olyan keserű itallal, hogy ilyen keserút ember még nem ivott. Ez a pohár, mint jelkép fejezi ki messiási, megváltói műve végső és teljes kifejlését. Gyarló eszünk azt gondolja, hogy ha csak egy keserű, korty volna az és egyetlen hörpintéssel le lehetne nyelni az egészet, még ha a föld legkeserűbb gyökereiből elvont folyadék volna is, azt meg lehetne inni. De az Úr Jézus tudja, mi van a pohárban, azért retten tőle vissza, s azért kísérel meg háromszor is, hogy vegye vissza: Az, aki feléje nyújtja ezt a poharat — az ő Atyja. Isten nyújtja feléje ezt a poharat, és azt akarja, hogy legszerelmesebbje, egyszülött Fia igya meg ezt a keserút. Hát miért nem más, miért éppen Ő, a szerelmes Fiú: a legkeserűbbet?! Miért nem a legédesebb italt adja neki?! Azért, mert nincs az égben angyal, nincs a földön ember, aki merne vállalkozni ennek a keserű pohárnak elfogadására. *De aki kiissza ezt a keserű poharat, az feloldotta az embert az eredendő bűn átka alól és az megnyitotta előtte az üdvösség és a mennyek országának elzárt kapuit. Aki megissza e keserű pohárt, az tőri meg a kígyónak fejét és annak adatik hatalom égen és földön*. Nézd, Krisztus most szerzi királyságát, a keserű pohár kiürítésével, vagy amint énekeljük:

*„ivék keserű pohárt,
fizette értünk az árt”.*

Jertek, lássuk meg: mi van a Krisztus keserű poharában? Hadd kísérlem meg elmondani az elmondhatatlant. Szent Lélek Isten, segítsd gyarló szolgálodat, hogy amit az egyház kétezer éve tanít, elmondhassa az elmondhatatlant.

E keserű pohár keserűjéből egy-egy cseppet mindegyikünk ízlelt már és még ízlelni fogtok belőle mindnyájan. Óh, ettől a kevéstől is egyszerre elváltozik szemünkben az egész világ. Egy csepp bűn, mindent, ami édes volt, meg tud keseríteni, mindent, ami tiszta volt, be tud szennyezni életünkben, s ami ártatlan volt, meg tud rontani. *Egy csepp ebből a keserű pohárból a mi nyelvünkön — a halál közeledtének keserűje* — elég arra, hogy elváltoztassa feketére a nap fényességét, elvegye a virág illatát, s a nyíló tavasz közepén hervadó őszt lássunk, s e világi minden gazdagságunkat, aranyunkat, gyémántunkat, hatalmunkat és dicsőségünket levetkeznénk egy édes cseppért, amely ezt a keserút, a közelgő halál, az ajtóban álló halál keserűjét elvenné. *Egy csepp a Krisztus keserű poharából — a más bűneiért való bűnhődés* —, a mások vétkeinek átka fejünkön

elég volna nekünk, hogy Istent, embert átkozva, s a magunk ártatlanságát és igazságát és jogait a legfelső törvényszékig vive, az egész világ lelkiismeretét híva védőügyvédül, ütnénk ki annak kezéből a kelyhet, aki azt nekünk kínálgatná. *Egy csepp ebből a keserűből, — az Isten haragjának magunkra vonása és elszenvédeése, —* az egész emberiség elkövetett bűneiért — óh ki volna asszonytól született oly vakmerő és önhitt, hogy ezt a haragot magára merné vonni, a Kain bűnetől a világháborúban elkövetett rettentő bűnökig és a mai még borzalmasabb világháborúra készülődő emberiség vészterhes felhöként felgyülemelő bűneiért?! Ott nyomban halva esne össze az, ha csak egy nemzedék bűne szállna isi fejére. Az ember még a maga bűnei miatt is letörik derékba, mint a nád, de nézzétek, akik korszakok bűneinek felidézói voltak, azok vagy öngyilkossággal menekültek el az életből, vagy az emberek esküdtek össze ellenük és eltörölték a lábuknyomát is a föld színéről. Ki volna ember méltó Isten előtt képviselni az emberiséget, és felajánlani magát helyette az ítéletben áldozatul? Kinek volna a maga lelke elégséges váltságdíj az Isten ítélete előtt?!

Csak *egy csepp* a Krisztus keserű poharából — amely a *Sátán kezébe, az ősellenség kezébe való kiszolgáltatás* —, hogy kényekedve szerint üzze velünk megszegyenítő játékát, bosszúállásában kéjtelgőn, csúfságra, kipellengérezve, megmeztelenítve, megköpdösve, kinevetve, a csöcselékek odavetve — óh ki bírná ki ember önként, előre tudva, készségesen elfogadva mindezt?!

Ez a sok keserű mind ott volt egyszerre a Krisztus keserű poharában.

Neki, aki a halált nem ismerte, aki a halál ura volt, meg kellett ízlelnie a halált, amely a bűn zsoldja és a bűnben fogant ember büntetése. A Szent Lélektől fogantatott hasonlónak lett mindenben hozzánk: a halál megköstolásában is, ezért volt haláltusában ott a Gecsemáné kertben, s ezért nem várta mosolygó arccal a halált. Ő, aki a bünt nem ismerte s szent és ártatlan, erős és tiszta volt és úgy ment át a világon: azonosította magát a tesvéreivel, akik mind beszennyeződünk és ha érintjük őt, még érintésünkkel is beszennyezzük őt, mégis elvállalt minket. Micsoda szenvedés lehet egy ártatlan szűz leányzónak utcai nők társaságában, micsoda kinszenvedés egy nemes jellemű embernek tolvajok, betörők, naplopók, vérbajosok társaságában. Ez a keserű a Krisztus poharában, melyet még az irgalom és a szeretet sem tudott megenyhíteni. Mert a tisztának és a szentnek a legnagyobb fájdalom a bűn. Ott van ebben a keserű pohárban a legkeserűbb, — hogy a szerelmes fiú az Atyai Isten haragját önként vállalja át magára, és nem vitatja a maga ártatlanságát. Akik „feszítsd meg”-et kiáltanak rá, mind azt hiszik, hogy ők az ártatlanok, akik vádolják és halálos ítéletét szomjazzák, mind azt hiszik, hogy a világot a legnagyobb istenkáromlótól és gonosztevőtől szabadítják meg, és nem hozhat fel önmaga védelmére egy szót sem, pedig az egész Jeruzsálemben az egyetlen, akin az angyalok szeme sem találhat foltot, s mégis ő az átkozott és a vádlott. Még csúfolóinak sem teheti meg, hogy leszálljon a keresztről. Óh ezt a

kínt felvenni, bizony méltán eshetett arca és kérhette: múlték el tőlem ez a pohár.

S ott kavargó ebben a keserű pohárban az egész emberiség felhalmozódott bűne, mely mint fekete folyó kígyózott az Ábel ki-ontott véréből s dagadt mind hatalmasabbra. Ezért mind eleget tenni, óh hányszor kell meghalni, és milyen szenvedéssel, hogy eleget tegyen a világ bűneiért. Sejtet-e testvérem, miért hullottak verítékei, mint nagy vércseppek a földre?! És ha kész is volt és képes is lett volna egymaga az egész emberiség képviselőjében vállalni a büntetést, nem tette-e a keserűt még keserűbbé, hogy látnia kellett, még azok is magára hagyják, akik a legközelebb állottak hozzá. Ő vért verítékezik s a tanítványai elaluszak. Hát van-e értelme ennek a szenvedésnek az emberekért, akik sem szenvedését, sem halálát meg nem értik, nem is tartják szükségesnek, nem is akarták, megbotránkoztak rajta. Oh de egyedül, oh de árván, de elhagyatva vergődik ott a kertben az egész emberiségért! Még az Isten is az égből, elfordítja arcát, esdeklésére nem válaszol, csak megszánja és angyalt küld, hogy megvigasztalja. Oh Úr Jézus, én sem tudom nézni szenvedésedet, — de nem is fogom soha elfelejteni többé, mert látom, hogy *kezded kinyújtod és elveszed az Atya kezéből a keserű poharat, amelyben e földi élet minden keserűje benne*, benne kavargó és a megváltás utolsó, és legnehezebb munkáját is vállalod: ne úgy legyen, amint én akarom, hanem amint Te — Atyám!

*

Atyámfiai, a Krisztus keserű pohárában az ember bűnéért önként vállalt helyettes szenvedés, az Isten előtt való elégtétel van benne és az Úr Jézus azon az éjszakán este 11 órától másnap délután 3 óráig itta a keserű pohárt s az utolsó cseppig kiitta.

Tudod-e azt testvérem, hogy abban a keserű pohárban benne van az én bűneim és a te bűneid büntetése is?!

A keresztyén anyaszentegyháznak kétezer esztendősin tanítása és ezer és százezer hívő, keresztyén embernek az élete legboldogabb tapasztalata és élete megújulásának titka, hogy az Úr Jézusnak ez a gyötrelmes szenvedése *nem maradt hatástalan*. Két helyen hoz létre változást, mihelyt szenvedésének ereje oda ér: az egyik hely az emberi szív, a másik hely az Isten szíve. Amíg csak úgy néztem, hogy 1938 éve ott a Koponyák hegyén a római katonák kivégeztek egy ártatlan embert, addig ez a szenvedés csak annyi volt nékem, mint más emberi szenvedés. De amikor hittel elfogadtam, hogy értem is szenved ott a keresztfán, akkor a szívemig hatott ez a szenvedés és fájni, sajogni, égetni kezdtek bűneim. Csak a köveket és az állatokat nem változtatja meg a helyettes szenvedés, de a kővé és állativá és lázadóvá aljasodott emberi szívet újra érző, bízó, alázatos és hálás gyermeki szívvé *ez a szenvedés* tudja átváltoztatni. Mert ennek a szenvedésnek ilyen nagy az ereje, ilyen nagy a csodateremtő ereje. Állj meg csak e szenvedés előtt életedben egyszer hosszasan és komolyan, meg fogod látni, — hogy egyszer csak megtelnek szemeid könnyel — s nem azt sajnálsz és könnyezed, aki ott szén-

ved, hanem önmagad kezded siratni. — Igazi megtérés mindig a kereszttel történik. Míg odáig el nem jut az ember, addig csak megjavul, de a keresztnél összetörik az ember és megújul. A másik hely, ahol változás megy végbe e szenvedés láttára: *az örökkévaló Isten szívében*. A bűneink miatt méltán haragvó szent Isten azok iránt, akik e nagy szenvedésre hivatkozva mennek elé, *megengesztelődik, s érette, az ő Szent Fia haláláért, keserves nagy kínjáért megbékél velünk*.

Atyámfia, ez minden, amit az életemben, mint a legnagyobb titkot megtudtam, én ennél többre és boldogabbra senkit megtanítani nem tudok közületek, s ha megkérdeznék, hogy mire szeretném megtanítani azokat, akiket legjobban szeretek, akkor is csak ezt mondhatnám: arra, hogy az Isten a Krisztus szenvedéséért engesztelődik meg velünk s valahányszor erre a szenvedésre hivatkozva megyek színe elé, mindig megbékél és engem is szívemben megbékít. Megnyugszik lelkem örök megnyugvással, mert az üdvösségem el van végezve, adósságom egészen ki van Istennél fizetve. Krisztus itta ki az én keserű poharamat is, hogy én hitem poharából a feltámadás és az örök élet édes borát ihassam.

Atyámfia, hadd szólak a szívetekhez! Nemcsak az Úr Krisztusnak kellett meginni a maga keserű poharát, mindegyikünknek meg kell innunk a magunkét, mert Isten mindegyikünknek nyújtja a keserű pohárt. Némelyikünknek talán túlkeserűt és túlságosan sokszor az életben, másoknak csak ritkán — egyszer-kétszer. De senki pohara nem olyan keserű, mint a mi Urunké. Az öröm poharát inni, sok mester tanítja ezen a világon, de akiknek a szenvedés poharát kell kiinni, azoknak mestere mindig az Úr Jézus volt és marad a világon. Ő jár a szenvedők élén. Nézd, titkot mondok, de igaz titkot: a maga keserű poharát mindenkivel megitatja az Isten. Aki el akarja lökni magától, annak is meg kell inni, s a pohár annál keserűbb, minél inkább nem akarsz belőle inni, s csak az öröm poharát keresed. De ha kinyújtod érte a kezdetet, és az Isten kezéből veszed el: — keserű poharad általa megédesedik: betegség is, gyászfátyol is, csalódás is, anyagi elszegényedés is, vakság is, süketség is, ifjúságod vétkeinek büntetései is, háttérbe szorítottatásod is, a vígasztalhatatlan bánat is, hogy nem úgy sikerült az élet, mint szeretted volna, a gyermekeid élete sem úgy, mint akartad volna. Keserű poharad megédesedik. Azok az erős emberek, akik tudnak szenvedni is és készek a szenvedésre. Azoknak szenvedése másoknak szerez életet, mint ahogy mi is az előttünk járók szenvedéséből élünk.

Óh Szentháromság Isten nagy titka, hogy Krisztus keserű pohara által édesíti meg számunkra az életet. Ámen.

Az Isten jelei.

A fásori templom 25 éves jubileumi hálaadó istentiszteletén.

Lekció:

I. János 4: 1-4.v.

Textus:

CIL zs. 13-19. v.

„De te Uram örökké megmaradsz, és a te emlékezeted nemzetségről-nemzetségre áll. Te kelj fel, könyörülj a Sionon! Mert ideje, hogy könyörülj rajta, mert eljött a megszabott idő. Mert kedvelik a te szolgálaid annak köveit, és a porát is kímélik. És félik a népek az Úrnak nevét, és e földnek minden királya a te dicsőségedet. Mivelhogy az Úr megépítette a Siont, megláttatta magát az ő dicsőségében. Oda fordult a gyámoltalanok imádsága felé, és azoknak imádságát meg nem utálta. Irattassék meg ez a következő nemzedéknek, és a teremendő nép dicsérni fogja az Urat.”

Vannak emberek, akiknek születését jelek kísérték, amelyeket senki sem értett, csak sejtelmek suhantak át a szívben, s csak később emlékeztek vissza, mikor magasabb világból hozott küldetésüket bevégezték. Vannak alkotások, intézmények, templomok, amelyek létesítése és megépítési körülményei már magukban jelek, de értelmük csak évtizedek múlva dereng fel és villan ki az elkövetkező események ködös fátylai alól az alázatos és hívő szemek előtt. Ezekben a jelekben az Örök Gondviselés mutatja meg magát — dicsőségében.

A jelekben Isten először mindig elrejtí magát, sem éles elme, sem gyakorlott szem fel nem fedezheti, hívő és hitetlen elmék előtt is csak természetes jelenségek. De egyszerűen csak mind több szem látni kezdi a hozzájuk fűzött természetfeletti isteni szándékot. A jelekhez Isten gondolatai, tervei, szándékai fűződnek, ezek megvalósításához készítette őket szerszámmul.

Ezen a mai napon, amikor 25 esztendő után hálaadó istentiszteletre seregtünk össze, száz érzés, emlék zsong a szívben, ki-töm] kész és szeretné elmondani, szeretné ékes szavakban kifejezve hallani, micsoda áldás és erő volt 25 év óta ez a templom, mely itt *a város képét megadta, vonalai százezerek lelkébe vésődtek, boltozatai, stílje református karaktert fejez ki a főváros egyéb középületei között.* Lelkünket most még sem az foglalkoztatja, mi volt az emberek tízezrei számára ez a templom, hanem kényszerítő erővel villan szemünkbe ez a templom, *mint jel, mint szerszám az*

Isten kezében, melyet 25 éve készített magának és 25 esztendő óta tervei megvalósításához szakadatlanul használt.

A CII. Zs. írója azért eseng, hogy állítsa helyre Isten a Siont: — a romokban heverő templomot, melynek szétszórt köveit és porait is szeretik az ő szolgálói — *jelül*, hogy az Úr velük van — s mutassa meg magát; — dicsőségében a pogányoknak, hogy a gyámoltalanak imádságára jobban hallgat, mint a hatalmasok szavára.

Ami ott hívó esdeklés, mi azt megvalósulva látjuk ebben a templomban.

Jertek, olvassuk az Isten jeleit, — miként láttatta meg benne magát az ő dicsőségében.

I. *Az első jel*, hogy egy vallásilag közönyös korszakban támasztott itt lelkek ezreiben *olyan vágyat és lelkesedést a templom megépítésére, hogy kövei még most is melegek tőle. Ide szívek épültek bele.* Tízezer magyar faluból otthonát, templomát, temetőjét, szüleit, falusi létformáját elhagyó reformátusok tízezrei özönlöttek fel; 1890-től 1910-ig éppen 50.000-en. Ebből 20-25.000 ember élt ezen a környéke?) és nem volt temploma. Sokáig pedig nem lehet úgy élni templom nélkül, hogy el ne vaduljon az ember. A lélek önfenntartási ösztönének életmentő mozdulata az, mikor ezrek és ezrek — nem érzik η agukat itthon, idegennek, elhagyottnak, társadalmon kívülinek, senkinek sem érzik magukat a saját fővárosukban, míg nincs templomuk, míg nem hallják az Isten szavát és nem dicsérhetik énekekben. A legmélyebb, a legerősebb összetartó erő az élő hit —, amely ha megfogatkozott, a lélek kész minden romboló és lázadó eszme befogadására. Nagyon igaz az,, hogy: verd el a pásztort és elszéled a nyáj, de még igazabb, ne plántáld az ifjúságba a Krisztust és két nemzedék alatt forradalmasítod az országot. Már akkor úgy volt, hogy a közömbös és elhidegedett elem majdnem túlsúlyba jutott az istenfélő, az Isten parancsát megtartó, a Krisztusban megjelent üdvösség után vágyakozókkal szemben. — A keresztyénség hitele egyre fogyatkozóban, az ellenségei pedig egyre növekvőben. Készült ebben az országban, ebben a nyomott, fülledt, elhasznált levegőjű országban valami, de senki sem tudta, hogy mi. A fővárosba felözönlő szegény magyarság kereste templomát és itt, hogy otthonává szentelje, templomot épített.

Ez a templomépítés jel volt, hogy Istennek sok népe van itt, aki nem tud Isten nélkül és nem akar egymás nélkül élni. Jel volt ez, amelyből Isten dicsősége ma, 25 esztendő múlva tündöklően ragyog. Nézd, hogy hozzák az ezrek, a kicsinyek koronáikat, forintjaikat, nézd a nagyok a szászaikat, ezreseiket. De jaj, hiába gyűjtött, nem tudott annyit összegyűjteni, hogy belőle akkora templom teljen, amekkora álmainak és szükségéinek megfelelt.

II. Ekkor adta Isten a *második jelt*, hogy a hiányzó összeget egyetlen személy által tétette fel erre az áldozati oltárra. 300.000 koronát ajánlott fel egy ékszerész. Isten szemében ez a 300.000 korona nem több, mint az a 3 korona, amit ugyanakkor egy szegény aszszony ajánlott fel, de jel lett, hogy az Isten akarja ezt a templomot és pedig *éppen így akarja*, hogy egy ember áldozata ejtse gondol-

közöbe az egész országot, hogy a pénzzel, a nagy vagyonnal így is lehet sáfárkodni, így kell sáfárkodni. Jel volt ez, melyet sok éles szem nem látott, sok éles elme nem vett észre, sok okos ember boldonságnak mondott, de Laky Adolf szíve az Isten uralma alatt volt, és pénze is — és Isten parancsolt neki és ő engedelmeskedett. Laky Adolf nem az üdvösségét akarta kiérdemelni ezzel az összeggel, hanem a megtalált üdvösség hálaáldozatának szánta. Nézzétek ezt a szegény református egyházat, az Isten 400 esztendőn keresztül sokszor ilyen jelekkel éltette. Egyszer úgy hívták ezt a jelt, hogy Perényi Péter és előállt a sárospataki főiskola, máskor Török Bálintnak és megépült a pápai főiskola, máskor Lorántffy Zsuzsannának és fénykorát élte Sárospatak, majd Bethlen Gábornak és felvirult a nagyenyedi kollégium. Egyszer magyar nemességnek és kivirult a debreceni kollégium, másszor magyar parasztságnak és 2500 csilagos torony és iskola emelkedett ki a magyar falvakból, majd Balácsynak, majd meg Baár Jánosnak és Madas Károlynak és kivirult a Baár-Madas intézet, — legutóbb Laky Adolfnak és felépült a fásori templom. Nagy és fényes jeladása volt ez Istennek egy olyan korszakban, amikor a magántulajdon nevet cserélt és átváltoztatta nevét mobil tőkére, amely függetlenítette magát Istentől s amely mértékben feledkezett meg Istentől, oly mértékben feledkezett meg az emberekről is. A tőke és munka legfőbb párviadala idején, a tőkés és munkás nagy bérharcainak forrponja korszakában, mikor egész Európa lelke mint kifeszített húr a történelmi materializmus monoton, de mindent túlharsogó dallamát zengte, egy iparos fejedelmi adományt kezd osztogatni a szegény református egyháznak. Oly alázatosan, oly szerényen, olyan névtelenül adta, éppen ezért olyan kiragogó jel. Isten a gazdag Magyarország nagy vagyonnal bíró embereinek jelt adott, hogy igényt tart a gazdagok nagy áldozataira, mert olyan idők jönnek, amelyben mindenki kezéből kivétethetik, amije van. Ki veszi észre, hogy ilyen jelben az Isten üzen? Sokan lehettek és vannak, akik ezt a lelket nem tudják megérteni, hogyan lehet ezt megtenni, hová tette az eszét, vagy ha már tette, miért nem emberjóléti célokra adta. Mikor az ember bölcsőbb, mint az Isten és a Felségesnek akar tanácsot adni, esztelensége még inkább kitetszik.

III. Egy harmadik jelet is látunk e 25 éve épült templom építésében és ez az, hogy *éppen a nagy világháború előtt való esztendőben készült el*. Ha akkor fel nem épül, nem állana ma sem itt, e helyen, sem sehol másutt, mert minden elveszett volna. Valami elkövetkezendő nagy feladatra készítettett el szerszámul. Ez a feladat hamar elkövetkezett. Egy olyan korszak jött éppen ebben a 25 esztendőben erre az országra, amikor a nagyváros tömegei és vezetői azt a kevés templomot is sokalták, ami Budapesten van és moztit és istállót szerettek volna csinálni a templomokból. Jött rá a másik korszak, amelynek vezetői új templomok építésével kezdték a nemzet lelkének újjáteremtési munkáját. Még nem lehet megállapítani, mi ment végbe ez alatt a 25 esztendő alatt, csak azt mondjuk, megváltozott a világ, a gondolkozás. Nagy gondolat-áramok áradtak rá a

magyar lélekre, amelyeknek a hatása, mint a mágnesmezőké, átjárta a lelkeket új, néha egészen új és félelmesen idegen és sötét gondolatokkal telítette meg milliók lelkét.

S amint nézem ezt a munkát, amely e szöszéken is, a református templom gyűjtőpontján végbe ment, látom, hogy az lényegében azoknak a világ- és eszmeáramlatoknak az evangélium király vizével való vegyelemzése volt. Kerestük, hallgatózva figyeltük, hogy mint szól a nagy koreszméből az ég és föld Ura — s mi bennük az emberi és démoni.

Amíg szívünk és sorsunk zaklató kérdéseire feletet kerestünk — meg kellett tanulnunk e korszak igehirdetőinek alapvető textusát: *„Atyámfiai, ne higgyetek minden léleknek, hanem, vizsgáljátok meg a lelkeket, ha Istentől vannak-é? S amíg a munkás hétköznapiokból esztendő és évtizedek lettek, ráébredtünk, hogy egy igen félelmetes korszakban élünk — az antikrisztus jelentkezésének és hatalma növekedésének, egyszer szörnyetegfejű, másszor a világosság anyjának öltözetében fellépő apokaliptikus korszakában.*

A Szentírás tud és ír egyedül az antikrisztusról, aki Krisztus képében lép fel, — hogy Krisztus munkáit és híveit és egyházát lerontsa. Hát nem látod sötét munkáit, mint keríti hatalmába országok lelkét, s ahol hatalmába kerítette, ott nem kell Krisztus, mert vagy a kapitalisták bérencének tünteti” fel, vagy idegen fajból származik, azért kell elutasítani. A bűnt tagadja, a bűnbánatot lenézi, a szeretetet csúfolja, a Szentlélektől fogantatást neveti. Jelszava mindenütt ez, akármilyen álarcban jelentkezik is: Nem kell Megváltó, megváltja az ember önmagát. *Ne higgyetek ennek a léleknek, mert nem az Istentől való.*

Az antikrisztus fellépése idején nehéz keresztyénnek lenni — nagyon sokba kerül. Csak a hitvallók bírják ki, a nyárspolgárkeresztyénség megfélemledik s a keresztyénség összezsugorodik. Ez a 12.000 lelket számláló gyülekezet tizedrészére, századrészére is leolvadhat, de Isten azért a századrészért, meg az ezredrészért is érdemesnek tartotta, hogy megépüljön, ez a templom, — ha falai alól ilyen lelkek kerülhetnek ki.

Az Isten őrizze meg ilyen próbától nemzetünket és egyházunkat. De adjon erőt, hogy kibírjuk, ha meg kell lenni. Huszonöt év és hova érkeztünk. Itt ült akkor a boldog nagy Magyarország színejava. Ma itt ül a csonka Magyarország, világháború vérzivatarát, a proletárurolom rémuralmát, gazdasági lenyomorodás, elszegényedés, a létért való harc rettentő küzdelmeit végigszenvedett ország egy maroknyi népe. Micsoda 25 esztendő volt! De azért most is az Isten előtt állunk. Ő ígéri: Nagyobb az, aki bennetek van, mint aki a világban van.

Az Isten jelei 25 év távolából így villannak élénk. Mire ez a templom 50 éves lesz, e korszak tisztán áll unokáink szeme előtt. Időn, múlandóságon, síron s halálon át üzenünk a 25 esztendő múlva itt megemlékező gyülekezetnek: Mi hisszük, hogy akkorra a harc eldőlt és Krisztus győz, mert a szeretet nagyobb, mint a gyűlölet és az Isten-szeretet. Ámen.

A református ember öröksége.

I. Péter, 1: 3-4. v.: „Áldott az Isten és a mi Urunk Jézus Krisztusnak Atyja, aki az ő nagy irgalmassága szerint újonnan szült minket élő reménységre Jézus Krisztusnak a halálból való feltámasztása által, romolhatatlan, szeplőtelen és hervadhatatlan örökségre, amely a mennyekben van fenn tartva számunkra.”

A történelmi számonkérés nagy esztendeit éljük. Soha még kor nem állt úgy ez előtt a kérdés előtt, mint a mienk, hogy mit örökölt elődeitől, mit szerzett ahhoz hozzá, vagy mit tékozolt el az örökségből, amelyhez olyan nagy jussot formál. Az örökség biztosítása és rendezése volt a magyar jogalkotás és a nemzeti jövőbiztosításának egyik alapvető pillére, melyet ha kivesznek az alkotmányból, meginog az egész épület. Az örökségnek és az örökösödési törvénynek jutott a legnagyobb történelmi szerep a családok, nemzedékek és nemzetek fennmaradásában.

Senki nem jön úgy a világra — bár mezítelenül jön és mezítelenül megy el — hogy valami örökség ne szállott volna rá. Amink van, annak legalább fele örökségként jutott ránk. A sokféle örökség közül egy, a vallásunk, a hitünk is örökség. Amikor erre gondolunk, boldogan vallhatjuk meg, hogy nem szegény örökséget kaptunk. Ha számba veszem, hogy mint református ember, mint magyar református keresztyén, milyen örökséget kaptam, megdobog a szívem a boldogságtól. Felmérhetetlen javak szállottak a múltból e nemzedékre. Hány előttünk járó nemzedék hite és áldozata van beleépítve abba a templomba, iskolába és főiskolába, amelynek építéséhez mi magunk semmivel sem járultunk hozzá. Az a 2400 magyar csillagos torony, az a 3000 iskola, az a 27 gimnázium, mind a mienk, minden egyes magyar református emberé. Hány nemzedéket tartott fenn és nevelt fel a református egyház századokon keresztül! Adott férfiakat és asszonyokat, akik a nemzet életében örök, áldandó eszményekké lettek. Írt könyveket, s a nemzeti művelődést felemelte. Ontott vért a szabadságért és az önállóságért. Türt és szenvedett, meghozott nagy áldozatokat a múltért és jövőért. Nevelt önértetet, védett örök igazságokat s a puritán bélyeget a magyar lélekre a magyar reformátusság nyomta rá. Oh, gazdagok vagyunk, érdemes érte élni. És ez az örökség, — búsongó szívvel valljuk meg, — her-

vadó, pusztuló és megromló örökség. Néha-néha vádként szólal meg: hová lett régi fénye és ékessége! Megvan még ez az örökség, de meghervadt. Ékessége aláhanyatlott, akiknek kezén van, sokszor azok se becsülik sokra s e világ szemében is lehanyatlott értéke, vagy szándékosan alább szállította értékét. Virágzó, hatalommal bíró, befolyásos vallásnak érdemes tagja lenni, de meghervadt, megromlott egyháznak nagyon nehéz. Egy nemzedék akkor van próbára téve, amikor nem virágzó, hanem dicsőségében meghervadt örökséget vett át s minden külső gazdagság és hatalom nélkül vállalja, hogy a szent, de meghervadt örökséget mindenestől régi erejébe állítja vissza.

E mai és itteni egybegyülekezésünk is belső értelemben nem más, mint ennek a meghervadt örökségnek az igazi dicsőségébe való visszaállítása. Különös útja van az egyház megújulásának. *A megújulásért szomjúhozok egyre határozottabban fordulnak a felé az örökségi felé, amelyet majd azután fognak elnyerni, a felé a hervadt-hatatlan örökség felé, amely nem a történelmi múltból, hanem az örökkévalóságból ragyog felénk.* Minél több záloga van kezünkben ennek a mennyei örökségnek, ez az apáinktól, múltból reánk szállott örökség is egyre jobban megfényesedik és megelevenedik. Mihelyt elvesztettük szem elől a mennyei örökséget, abban a pillanatban hervadni kezd, romlásnak indul és feleslegesnek látszik minden az egyházban. *Ha az egyház beéri a múlttal és a múltból reánk maradt történelmi és földi örökségekkel, mennyei örökséget pedig nem ígér, akkor az egyház elszakadt a gyökértől.* Ahol élő hit van, ott az üdvösség örökségének reménysége és erős bizonyossága is eltöltötte a szíveket. Az igaz hitben benne van a reánk váró nagy örökség, a Krisztus által megszerzett örökség reménysége is. Református temetőnkben a régi fejfákon még olvasható ez az öt betű: A B F R A. (A boldog feltámadás reménysége alatt.) Atyáink még így temetkeztek. Az újabb kor síremlékeiről már hiányzik ez a hitvallás. A síremlékek nem azt fejezik ki, hogy mit remél az ember, hanem azt, hogy mit veszített. A mai síremlékek ideneznek vissza s nem oda. Túlra, a romolhatatlan, hervadhatatlan és szeplőtelen örökségre. Pedig erről kell szólnunk, mert igen megszegényedtünk ebben. *Szóljunk azért ennek a mennyei örökségnek a megszerzéséről.* I. Ki szerezte ezt az örökséget? II. Kik jogosultak erre az örökségre?

I. Ki szerezte ezt az örökséget és hogyan szerezte? Drága véren, keserves szenvedéssel szerezte, kiitta a keserű poharat egészen a fenékiig. Nehezen szerezte, nagy árat fizetett érte. Az egész keresztyén tanításnak ez a központi gondolata és aki erről elfeledkezik és hittel nem zárja szívébe, az a keresztyénségnek mindig csak az előcsarnokában járkal és ott marad egész életén keresztül is. Ez a szentek szentélye a keresztyénségben. Itt fogadtattunk fiúvá és itt leszünk e drága véren szerzett örökségnek az igénylői. Világos tehát, hogyha vallásomat atyáimtól örökségbe kaptam is, ezt az örökséget nem atyáink szereztek, az Úr Jézus Krisztus szerezte nekik is ezt a mennyei örökséget. Ezt a mennyei örökséget nem az atyám-

tói örököltem, hanem magától az Úr Jézus Krisztustól, ha az övé lettem és Ő az enyém. Én nem tudnám megszerezni sem magamnak, sem másnak ezt az örökséget a magam erejéből, akármennyire szeretném is magamnak, vagy a gyermekeimnek megszerezni. Lásd meg, mennyire nem tudnád ma sem és senki sem számodra ezt az örökséget megszerezni.*

II. Lássuk meg azt is, kiké ez az örökség? Azoké, akik az örökségre való jogosultságukat ki tudják mutatni. Mi minden bizonyítványokat hoznak fel egy nagy örökség elnyerésekor azok, akiknek rokonsági összeköttetésüket ki kell mutatni. Régi pergamenteket, öreg Bibliák bejegyzett írásait, családfát, régi sírköveket, még régi, öreg embereknek tanúságtételeit is. Az örök örökség elnyeréséhez is ki kell mutatnunk a jogosítványunkat. Vizsgáljuk meg csak ezeket a kezeink között lévő igazolványokat, hogy eredetiek-e, valódiak-e, nehogy rettenetes csalódás érjen a végén, mikor már nem lesz sem idő, sem mód az igazi megszerzésére. Newtontól, a híres csillagásztól származik ez a közismert mondás: három dolgon fogunk csodálkozni az örökkévalóságban. Először azon, hogy sokan lesznek ott olyanok, akikről azt hittük, hogy nem lesznek ott. Másodsor: sokan nem lesznek ott olyanok, akikről bizton hittük, hogy ott lesznek. De a legjobban azon fogok csodálkozni, ha magam is ott leszek az üdvözültek között. Sok olyan igazolvány forog közkézen, amely látszatra helyesnek és igaznak mutatkozik, de legtöbbről a hitelesítés hiányzik.

Ilyen közkézen forgó igazolvány, hogy ősi református családból származom, az őseim híres papok, gályarabok voltak, úkeim a reformáció elterjedésében és megerősítésében hitvalló bátorsággal álltak ki s őrizték és tartották nenizedékről-nemzedékre az egyházat. Csakugyan nagy és szép örökség egy ilyen családi név, amely a Krisztus egyháza szolgálatában fényesedett meg. Sok ilyen családnév ragyog még magyar népünk életében, akik éppen az evangéliumi igazságok befogadásával és az értük való hitvalló bizonyoságtétellel lettek tündökletesek és példaadók közöttünk. De hány ilyen fényes névnek nincs már élő hordozója közöttünk. S hánynak az utódjai árulták el atyáik hitét és homályosították el azt a fényt, amely őseik nevét fényessé tette. Nagy és szent örökség a családnév, de éppen nekünk kell tudnunk és világosan tanítanunk, hogy az apák hite nem üdvösségszerző a késő unokák számára. Meg kell kérdeznünk a hervadó örökség korszakában, hogy az atyák neve mellett az atyák hite is ott van-e a történelmi családok fiaiban és leányaiban, mert bizony mondom, hamis reménység horgonyához köti üdvösségét az, aki atyái nevében bizakodik. Nem. Az élő Jézus Krisztusba vetett élő hit az egyetlen és igaz biztosítéka a mennyei örökségnek.

Maga az Úr Jézus a nyilvánosság előtt tépett szét egy alkalommal egy másik hamis bizonyítványt s a mennyei örökségre igényt tartó okmányt. Amikor a mennyei örökségért hozzá forduló

* (Lásd e részhez Krisztus keserű pohara e. beszédet.)

igénylők így szólnak: „Uram, Uram, nem a Te nevedben prófétáltunk-é, nem a Te nevedben úztünk-é ördögöket, nem a mi utcainkban tanítottál-é s nem Te előtted ettünk és ittunk-é?”, — ezt a kemény és megmásíthatatlan választ kapják: „Nem tudom honnét valók vagytok ti. Távozzatok el éntőlem.”

Vagy itt van egy harmadik közkézen forgó bizonyítvány. Hány ember keresi most szívszorongva a keresztlevelét. Nagy öszszegeket is hajlandó volna fizetni egy ilyen kis papírért, csak hogy menlevelet kapjon az életbe. S milyen nagy biztonságban érzik magukat azok, akiknek keresztlevelük van. Csakugyan a kereszttség nélkülözhetetlen és elengedhetetlen feltétel az üdvösségre, mert aki hiszen és megkeresztelkedik, az üdvözülni fog; aki pedig nem hiszen, az elkárhozik. Luther Márton is az üdvösségről és a kárhozatról való nagy tépelődése pillanatában, mint végső és biztos menedékhez, a kereszttséghez menekült és ezt mondta: „Én meg vagyok keresztelve.” De csakugyan minden keresztlevél egyúttal az üdvösségre való örökség okmánya-é, nem hiányzik-é sok keresztlevélről egy pecsét¹?! Nem hiányzik-é a keresztstégből a Szentlélekkel való megkereszteltetésnek isteni jegye? *Amikor mennyei örökségről van szó, földi dokumentumok, földi bizonyítványok, ember által kiállított és emberek által igazolt tanúsítványok mind értéktelenné válnak.* Csak akinek mennyei igazolványok vannak a kezében, akinek zálog van a kezében, az tekinthet reménységgel az örök örökségre. De az azután ingadozás és félelem nélkül. Földi örökségnél a földi származás, a vérségi rokonság kimutatása és az erről szóló földi írás a törvényes jogosítvány. A mennyei örökségnél a mennyei származásnak a kimutatása, a fiúságnak a lelke: a hiteles írás. A Szentírás ezt a mennyei származást ezzel a szóval fejezi ki: zálog. A régi adás-vételeknél írás helyett az eladó a vevőnek zálogot adott abból, amit az tőle megvásárolt. S ez a zálog, mint rész az egész helyett, jelképezte az adásvétel megtörténtét. Aki földet vett, egy marék fűvet tépett a megveendő földből, jeléül annak, hogy az egész mező az övé. Aki házat adott el, egy marék szalmát tépett ki a háztetőből s adta át a vevőnek s ezzel együtt az egész házat jelképesen így juttatta tulajdonába. Aki erdőt adott el, egy faágat tört le és azt adta át a vevőnek és ebben a cselekményben kifejezésre juttatta az erdő átadását is. Az egész Szentírás az üdvösségnek, a fiúságnak és a bűnbocsáratnak, a Krisztus által megszerzett mennyei örökségnek a zálogát a Szentlélekben látja és jelenti ki. Aki kapott Szentlelket, zálogul kapta Istentől a mennyei örökségre. A Szentlélek vigasztalásai, a lélek megszentelése, az élő hit Krisztus igéjében, ezek azok a zálogok, amelyek a mennyei örökséget már itt, e földön megízleltetik a hívő emberrel. Mint a Kánaánból hozott szőlőfürtök a Kánaán bőségét és termékenységét és gazdagságát mintegy zálogképen mutatták. Ebben a zálogban lettünk szerények, nagyon szegények. Még aki a kezében tartja is ezt a zálogot, annak a kezében is olyan hervadt örökségnek tűnik. A napokban ott álltam egy hű, derék, történelmi nevű magyar presbiterünknek a halálos ágyánál, akit éppen nagypénteken kerestem fel.

Mihelyt meglátott, kinyújtotta felém a kezét s megszorította az enyémet s azt mondta: készen vagyok a halálra. Éreztem az én kedves presbitertársamon, hogy ő vigasztalja maga magát és a hozzátartozóit is. S megkérdeztem ebben a nagy pillanatban: készen vagy-e az üdvösségre isi Jer, és ezért imádkozzunk. Erre a szóra kitört szive mélyéről a megrázó férfizokogás. A halálra készen volt. Évtizedeken át hallgatta Isten igéjét s vette az úri szent vacsorát. De az üdvösség s a mennyei örökség e] vételére még a lelke nem volt felkészülve. Olyan korszakban nőtt fel művelt nemzedékünk, amely a mennyei örökségről nagyon bizonytalankodva mert reménykedni. Legtalálóbban fejezi ki ezt a lelkeséget az egyik híres ügyvédnek, Polonyi Gézának a végrendelete, amelyben azt írja: „most majd megtudom, hogy igaz-e, amit a vallásunkban tanítottak.” Amikor a mennyei örökség reménysége meghervad, földi egyházunk történelmi öröksége is romlandóvá lesz s mihelyt a mennyei örökség zálogát sok lélek tartja a kezében, mint élete legnagyobb ajándékát, amelyért vagyont, házat, asszonyt, gyermeket feláldozni kész, a meghervadt és megromlott földi örökség is újból megépül s megújul, a régi fénynél nagyobb és újabb fényben messze világít. Akkor zendül meg újból a lelkeknek a húrján ez a régi melódia, ez az örök húsvéti melódia: „áldott az Isten, a mi Urunk Jézus Krisztusnak atyja, aki újonnan szült minket élő reménységre a Jézus Krisztusnak a halálból való feltámasztása által romolhatatlan, hervadhatatlan és szeplőtelen örökségre.” Ámen.

Mátészalkán, a Református Élet konferenciáján tartott istentiszteleten, 1938 május.

Lelki egység a Krisztusban.

A magyar reformátusok világggyűlésén 1938 augusztus hó 23-án a debreceni Nagytemplomban tartott istentiszteleten.

Nehémiás. 9:27-32. v.
Efézus. 1:8-23. v.

K. Gy. Adjuk át magunkat egy pillanatra annak a könnyes örömmek, amely elfogja azok lelkét, akik a szülői házból szét-széledve, évtizedek múlva újból összetalálkoznak. Felrajanak a *gyermekkor egyre szépülő emlékei* s mint álmokképek jönnek elő a gyermekkori arcok. Teremtő Isten! De nagy út volt innen, a szülői házból, vissza idáig. De félelmetes út volt, vízen át, véren át, nyomorúságban, lárvaságbari.. Mégis megértük, hogy egyszer, csak legalább még egyszer, átlépjük a szülői ház szent küszöbét. Mintha nem is valóság, hanem álom volna. De sokaknak nem teljesedett be ez az álma, akik utolsó lehelletükkel is ezt suttogták: Magyarország!

Amint így szemtől-szembe egymás arcán meghúzott mély barátákból egymás sorsát titkon olvassuk, úgy érzem, hogy van valami köztünk, amit egymás elől rejtegetünk, kölcsönösen titkolunk, és nem merünk megkérdezni, pedig amiről nem beszélünk, azt szeretnétek tudni legjobban tőlünk, akik itthon maradtunk és mi tőletek. Arról nem akarunk szólni, amit mindegyikünk szeme lát, hogy nem az már a szülői ház, amilyenek gyermekkorunkban ismertük: nem a Kárpátoktól az Adriáig, nem Dévénytől a Vaskapuig. Hová lett ez a szép ország, mely az én hazám?! Azt titkoljuk egymás előtt, hogy valami nagy ítélet ment át ez ezer esztendő népen, amelyből való vagyok, s nem maradt belőle csak a csonka törzs. Azt nem merjük megkérdezni, hogy hogyan és meddig tudunk és tudtok, hogyan és meddig lehet így megmaradni magyarnak.

Pedig nekünk éppen erről kell beszélni ezen a napon. A világ négy tájáról, a szétszórtságból és elszakítottságból azért sereglettünk össze, hogy erről tudakozódjunk, itt *kapjunk valami hangot onnan felülről, itt vegyünk fel határozott irányt*, s olyan biztatást és ígéretet, amellyel vállalni lehet a magyar sorsot. Az egyetlen jó helyen vagyunk — az Isten színe előtt, ahol ilyen kérdésekre csaloghatatlan feleletet lehet kapni. Amely nép Istenénél nem kérde-

zösködik és nem őtöle vár feleletet, az a nemzedék már eltévedett s menthetetlenül a legrosszabb utat választja magának.

Ezt a felülről jövő hangot kerestem és figyeltem s a felolvasott igéből csendben meghallva, hangosan kiáltom el:

I. *A Krisztusban elhivattunk keresztyéneknek,*

II. *s a Krisztusban tartatunk meg magyaroknak is.*

Minket, álmaink fehér szavasát üző magyarokat mindig kísértett és ma is kísért, hogy vagy a saját álmaink után induljunk, vagy idegen tanácsok igézzetjéi, rabjai legyünk. Ha nem adott volna időnként a nemzetek útjait és céljait elrendelő Isten férfiakat, akik a magyar nép álmainak ellene szegültek és kemény kézzel az Isten útjaira kényszerítették, a magyar népről nem volna már, csak emlékezet. Jaj, de különös sors, jaj, de különös nép, amelynek mindig az álmaival ellenkező irányban kell menni, hogy el ne tévedjen, létét megtartsa s vágyaiból valamit elérjen.

Szeretett Atyámfiai! s most, hogy belelássatok egészen a lelünkbe, meg kell vallanunk a legőszintébb vallomást, a legfájdalmasabbat, ami magyar ember ajkán elhangozhat s ami a Krisztus szószékéről századok óta nem hangzott el: hogy a magyar nép ma olyan sötétségbe érkezett, hogy senki sem lát biztosat és senki sem tud biztosat mondani. Volt idő, mikor hangosat kiáltottunk, hogy saját hangunkkal verjük el a rémeket és áltassuk vagy biztassuk egymást. Esdeklő és önemésztő imádságainkra nem volt válasz. Mintha erre a kérdésre Isten nem adna feleletet. Csak helyzetünket láttuk megdöbbenő élességgel egy-egy éjszakai villámfénynél. Isten útjai itt érnének véget az ezer évig megtartott magyar nemzettel? Vannak helyzetek és idők, mikor egy nép, vagy egy nemzedék nem érti meg Istenét és mi megvalljuk itt, előttetek, egész elszakított magyar véreink előtt, hogy mi most még nem értjük, mit szándékozik velünk az Örökkévaló. Nem lázadunk, hogy *miért*, mert tudjuk, hogy sujtoló kezét megérdemeltük. Nem tagadtuk meg és nem szakadtunk el Tőle, imádkoztunk és hűségünk el nem fogyott, de nem értjük velünk való útjait, míg nagyobb világosságot nem gyűjt szívünkben.

Milyen jó más nemzeteknek, mikor tudják, hogy merre menjenek, mi a rendeltetésük és küldetésük. Ez a biztonság, ez az elhivatástudat, ez gyengült meg ebben a nemzedékben. Milyen irigylésre méltó a nép, amely látja a holnapot, tud terveket szőni, álmokat álmodni, meri vállalni az életet, rakja fészket, ülteti fáját, mer nemzeni és szülni gyermekeket... Mit tagadjuk, e nemzedék szíve nem e dal ritmusára vert!

Látogatóba haza jött véreink, harminc esztendő alatt ezek lettünk. Isten olvasztó kemencéjébe belevetett magyarok lettünk. De ti talán még szomorúbbak voltatok! Ki vígasztal meg titeket, ha nem mit! Noshát, Isten olvasztó kemencéjében megpróbált magyarok lettünk, de éppen itt ébredtek bennünk nagy bizodalma és reménységek. Testvéreim! ha nem értjük is meg Isten útjait, *de azt tudjuk, hogy Isten nem vetett el minket, rejtett utakon Ő visz bennünket most is*, s ezzel a néppel, amelyen e világekorszakban a

legnagyobb erőszaktétele történt, éppen ezen a népen, ezen a kis népen hozza ki dicsőségét, ragyogtatja igazságszolgáltatását és jóvátételét, mert ez a nép, mikor meggyalázták, senki máséhoz, senki földi hatalmassághoz nem apellált, nem is próbált a maga erejével elégtételt szerezni magának. Vérében, szennyében a homlokát a porból az égbe emelte fellebbezésért. Isten hatalmas keze alatt meghajolt ez a nemzet, akiket pedig így meghajlít, azokat nem összetörni akarja, hanem fiává fogadja, ha szent Fiát megváltójának befogadta.

De lakoznak szívünkben még nagyobb bizodalma és reményeségek is. A nagy sötétségben, amelyben ültünk, *Isten rejtett útjai jobban megvilágosodtak előttünk és mert a magunk útját nem láthattuk, Isten útjaira kezdtünk figyelni és megértettük azt a szent végzését, hogy Ő minket magának is, és magyarnak is az ő egyetlenében, az Ő Krisztusában, a megfeszítettben, a feltámadottban, az eljövendőben tartott meg ezer évig és tart meg újabb ezer évig. Nekünk sorsunkká lett az üdvözítő Krisztus.* Azt jelenti ez, hogy vele mindent, nélküle semmit sem remélhetünk. Általa lettünk igazán magyarok, mert addig csak szittyák voltunk, Ő támasztott bennünk rendeltetést, adott feladatot az Ő birodalmában s népeket hódító» s üdvözítő munkájában. Mi, református keresztyének, elvetve minden felekezeti félszemmel nézést, éppen ebben az esztendőben nyilvánítottuk ki ünnepélyesen, hogy István első magyar király Krisztusba oltott élete és népének Krisztus jogára alá helyezése volt a magyar megtartásának kezdete. *Megmaradt és magyar maradt, mert keresztyénné lett.* És látjuk Isten rejtett útjait, melyeket e néppel tett, mikor másodszor tartja meg magyarnak Krisztus által. Lenne-e itt történeti küldetésre igényt tartó magyar nép, ha a nagy reformációban nem szítja fel az evangélium világossága a magyarság lelkét Istenért, hazájáért, szabadságért? Nem református hivalkodás és hiú dicsekedés szánkban ez a szó, hanem nagy és mély hálaadás. Az Isten műve volt ez, azért nem lehet felekezeti dicsekedés tárgya. És ha dicsekvés, akkor a Krisztusban dicsekvés. *Krisztusnak nem, közömbös, hogy legyen-e magyar vagy ne legyen s hogy az ő evangéliuma magyarul is hirdettessék. Ő nem megsemmisíti a faji és nemzeti vonásokat, hanem megnemesíti és megszenteli.*

És harmadszor is, most is, mikor vérbefagyva feküdtünk a népek országútján, nem mi mentünk Hozzá, most is Ő jött hozzánk: *mint irgalmas samaritánus,* olajat és bort töltött sebeinkbe, lelket adott belénk és mi Őbenne álltunk talpra és szedtük össze magunkat s tudtunk szóhoz jutni s megmondani nevünket, hogy magyarok és keresztyének vagyunk. Krisztus itt járt sűrűn a magyar rónákon és halmokon, bejárt a magyar falvakba és nagyvárosokba. Sehol egy országban sem járt olyan sűrűn ebben a korszakban, mint köztünk s visszaadott egy népet önmagának és visszaadott a világnak. Nem azért, mert különbek volnánk más nemzeteknél, de hitványabbak sem, nem is azért, mert több érdemet szereztünk magunknak Előtte, hanem egyedül csak azért, mert a meglátogatás idején

kezdtek megismerni, mi van üdvösségünkre. Lásd, ez a kis ország ily rövid idő alatt is mennyire megszépült tőle, mennyivel jobban meg tudja becsülni azt, ami az övé, azt is, ami most nem az övé, de ami magyar, ami Krisztus műve volt benne ezer év alatt, s milyen más lesz, amint benne Krisztus mind nagyobb hatalmat vesz és e nép engedi, hogy belső bajait rendre orvosolja. Lesz még boldog magyar nép a Duna-Tisza partján, hova boldogan vágyakoznak vissza a távoli hegyek és zúgó fenyvesek; barátságát szívesen keresik más nemzetek s megtisztult, üde szépségén elgyönyörködnek és lelkesednek messzi országok fiai.

Lesz még boldog magyar nép, de csak a Krisztusban.

II. *Csakugyan ilyen nagy hatalom Krisztus egy maga, hogy nemzetek köthetik hozzá sorsukat és benne álmodják meg szebb jövőjüket!* Nagy nemzetek inkább önmaguk kimeríthetetlen öserejében bízhatnak s nemzeti álmuk is, önértük is ebből a faji lélekből vesz inspirációt. Nem csak a kis nemzetek fordulnak-e Hozzá, hogy létükért a nap alatt a legmagasabb erkölcsi fórum, a világbíró Krisztushoz fellebbezzenek?! De nézd a nagy népeket, növekedésük nagyságát rendre Neki köszönhetik. Megnövekedett volna-e a brit birodalom, ha nem hódol a názáreti Jézus keresztye előtt? Nagysága és szelleme, dicsősége útját megjárta volna-e a német, ha lelkét nem nyitja meg a Megváltó előtt?! S a tengerentúli nagy nép alkotmányának nem az evangélium adta az igazságot és tartósságot?! Nem áll-e be hervadás és elfajulás nagy népek életében is, mihelyt a Megváltó segítségét megvetik, nem borul-e be az ég a világ felett, mihelyt Krisztus uralmát trónok, kormányok és népek kényelmetlennek érzik és le akarják rázni magukról? A XX. század közepére a rémület házává válna egész ragyogó kultúrája, ha belőle Krisztus eltávozna és magára hagyná benne az emberiséget. A nagy nemzetek legjobbjai is Őt imádják s nem tudnak nélküle élni. Ennek a világnak újabb dicsőségében kell megismerni Krisztust. Amely nép Őt befogadta s ahol Anyaszentegyházát felépítette, ott nagyobb szuverén nincsen, mint Ő. *Csakugyan „néki hatalom adatott minden fejedelemségen és hatalmasságon, erőn és uraságon és minden néven, amely nevezetetik nemcsak e világon, hanem a következőkben is és mindeneket vetett az Ő lábai elé és Őt tette mindenknek fölötté az Anyaszentegyház fejévé — aki mindeneket betölt mindenekkel”.* Ezt a Krisztust, ezt láttuk a nagy sötétség és megaláztatás idején. Őbenne bízunk, Nála nagyobb szövetségest nem ismerünk. Aki reá bízta magát és reá bízta nemzete sorsát, az többé nem fél a jövődtől. Ez a Krisztus nem hagyja elpusztulni elkezdett munkáját, meg nem akadályozhatja, fel nem tartóztathatja terveit és erejét semmi földi hatalom. (2. zsolt.) Akibe Ő lelkét adta, akit Ő eszközeül választott, aki Urának vallja, bárhol éljen, bármi sorsközösségbe kerüljön, azok között *egység* van, mely a halálon túlig tart. Nagy erő a vérnek egysége, mely ezredévekig fenn tart népeket, nagy erő a nyelv, mely milliók lelkét egy értelemre tanítja, nagy erő a közös sors és történelem, melyben egy nép önmagát felismerte és megsze-

rette, de a legnagyobb, amikor egy nép lénye, legszebb valója kiteljesedését a krisztusi szeretetben és szolgálatban látja meg.

Ezt a Krisztust, — aki felül minden fejedelemségen és hatalmasságon, erőn és uraságon és minden néven, amely neveztetik e világon, vagy a következőkben, ezt a Krisztust, akinek adatott minden hatalom — fogja megismerni a világ minden népe. Ennek a világot életető és megítélő Úrnak, — aki az átok alól oldotta fel a bűnbe bukott világot, aki keresztyje áldozatával mutatta engedelmességét és szerelmét és szerzett kiengesztelést — ennek a Krisztusnak nem közömbös, hogy legyen magyar vagy ne legyen. Hát akkor nekünk lehet-e közömbös, hogy legyen magyar, erős, igaz, hívő, Isten parancsolatait szerető magyar. Nem közömbös, hogy itt a Duna-Tisza partján nőjön törzse gyökere. Csak egy nép van, amelynek nincs hazája, amely áramlik 2000 esztendő óta a népek nagy tengerében. Mi nem bíránk ki ezt a sorsot, nekünk föld kell, ahol meggyökerezzünk, ahonnan tápláljuk, akiket tőlünk elszakítottak, ahová visszavárjuk, akiket sorsuk messze vezetett.

Nem vagyunk már többé árva, testvértelen nép többé itt a Kárpátok tövében. Mi a Krisztus népe vagyunk, az Ő nagy családjába tartozunk.

Menj vissza hazádba, melyet jó, vagy bal sorsod lakni kijelölt, mondd el tieidnek, a mieinknek, hogy láttad atyáid földjét, it-tad borát, szívtad nyelve mézét, dalai borúját-derűjét, hite lángja hevített s együtt borultunk le szent templomában az Örökkévaló imádatára. Mondd el, tüzes kamrába vettetett nép az én népem, de nem égett meg, hanem megtisztult. Oroszlánok vermébe vettetett, de Istent dicsőítő ének hangzott ajkáról hajnalra. Mondd el, láttad kormányzóját! Mint új honfoglalás Árpádja, jár népe élén, mint lelki tatárjárás új negyedik Bélája romokból épített új hazát, a Bocskaiak, Bethlenek, Rákócziak lelke sugárzik tekintetében. Mondd el, láttad aratni, kévét kötni, asztagot rakni legnemesebb ősoдет, a magyar parasztot. Mondd el, él az népem és élni fog, mert „*van abban élni hit, jog és erő!*” De ne mondd el, hogy láttál torzsalkodást, elmaradottságot, élehetlenséget és magunk lebecsülését, sok értékes kincs ki nem használását, vagy hitet, hazát, népet elárulót s nemzet testén idegen élösködőt. Ha találtál itt is, ne mondd el otthon, — mert azért pirulna orcánk. Élj új hazádban, mint hívő, becsületes ember, de mondd el, hogy akik itthon vannak, nem felejtettek el és nem mondanak le rólad.

De mondd el a legnagyobbat, hogy mi nemcsak vérben, nemcsak nyelvben, de a Krisztusban akarunk és tudunk egyek maradni a legtovább és legmélyebben. Mondjátok el, nem vagyunk már árva, testvértelen nép többé, aki mindenkinek útjában van itt a Duna-Tisza partján, — Európa keletjén. Mi a Krisztus népe vagyunk s míg azok vagyunk és maradunk, a pokol kapui sem vesznek rajtunk diadalmat. Ámen.

A sötétséget világossággá teszem előttök.

Egyetemi ifjúság évnyitó istentiszteletén, 1938 okt. 3.

Ésaiás 42: 16. *„A vakokat oly úton vezetem, amelyet nem ismernek, járatom őket oly ösvényeken, amelyeket nem tudnak; előttök a sötétséget világossággá teszem, és az egyenetlen földet egyenessé: ezeket cselekszem velők, és őket el nem hagyom.”*

Eldőlt az emberiség lelkét hetek óta gyötrő, Európa 300 millió emberét közvetlenül érintő kérdés: *világháború — vagy béke.* A világ nagy nemzetei már fegyverben állottak s már csak egy intés kellett — s megindul a rettentő hadi gépezet. Ma reggelre már Európa világvárosai felett repülőgépek tízezrei szórják a gyújtó bombákat és mérgezgázokat és égne, égne a világnak ez a darabja, s amit az emberiség századok szorgalmával felépített, azt mind kockára vetné. *Ilyen vasárnapra is virradhattunk volna október 2-án.* És ma a világvárosok templomai megtelnek hálaimádságra özönlő milliókkal — a harangok békét zengenek. Egy éjszaka, egy áldott éjszaka megfordult a világ sorsa és ezen a napon, — akármilyen nagy kérdőjel maradt is a magyar igazság után — egy napra felejtünk el és olvadjunk bele a hálaadó milliók menetébe, akik a világot formáló s a népek sorsát kimérő Isten orcája elé járulnak — mert érzik, hogy azon a történelmi nagy találkozáson, ahol a 4 legnagyobb állam vezetőférfiai tanácskoztak, aki a döntő szót kimondta az *Úr Isten volt.* Ő állította meg a világpusztulás meginduló kerekét. *Az Isten láttatni engedte szentséges és erős kezét még a vakoknak is, amint egyetlen mozdulattal megfordítja a katasztrófába rohanó emberiség sorsát.*

Nem úgy ünnepeljük őt, mint a nagy népek hazatérő államférfiaikat, akik talán azzal a büszke öntudattal tértek haza, hogy megmentették a békét. Nem tudom, mikor magányukba hazaértek — nem estek-e térdre, s nem adtak-e hálát az Örökkévalónak, hogy engedelmes eszközei lehettek a népek sorsát elrendelő Istennek. Nagy embereket bálványozó korunk szinte e négynek, vagy közülük egyiknek, vagy másíknak tulajdonítja az emberiség megmentését, — de a hívő értelem azt mondja — *vajjon mit tett volna*

ez a négy ember, ha az Isten magukra hagyja őket és rájuk bizza az emberiség sorsát.

Mi most még csak azt érezzük, amit sötét éjszaka a szakadék szélére tévedt ember érez, aki előtt éppen akkor gyúl fel a fény, mikor lábát felemelte, hogy belelépjen a mélységbe. Az idegeinkben hordozzuk még azt a tehetetlen rémületet és felszabadulást, mikor egy sötét és vak embert látunk messziről, aki egyenest neki tart a robogó vonatnak, — de az utolsó pillanatban egy erős kéz félre-rántja. *Majd csak az eljövendő évtizedek fogják igazán megtudni, milyen fordulatot vett ezen az éjszakán az emberiség sorsa. Nem a nemzetek Istentől megintetésének éjszakája volt-e ez az éjszaka, a keresztyén lelkiismeretnek újraébredése, s a keresztyén államoknak önmagukba szállása s a népekben egymás ellen felgyülemlett gyűlöletnek megútálása.* Az emberiség haladásának hitéből már-már kiábrándult legnemesebb lelkekbe a reménység kezd visszatérni. A történelmi igazságszolgáltatásnak a történelmi hazugságok felett győzedelmeskedő ereje ragadja meg elemi erővel a lelkeket. De legfőképpen az élet mennyei értelmének hasad fel új hajnala, hogy Isten, a világháborúban a felhalmozódó bünt megbüntető Isten, — most nem bocsátotta ki ezt az ostorát, hanem *könyörült*, — *megkönyörült*. — Ezt az egész emberi és világhelyzetet ez a bibliai ige értelmezi előttünk legtalálóbban: „*előttük a sötétséget világossággá tesztem.*” Ezt tette velünk is, a *nagy-nagy sötétséget világossággá tette.*

Ez az Ige arra tanít meg, hogy milyen nagy *körülöttünk* is, *bennünk* is és *előttünk* is a sötétség, amíg e világban járunk. Isten látja ezt a sötétséget és nem akarja kisebbíteni jelentőségét. Isten nélkül nehéz, elviselhetetlen hatalom ez a sötétség, mint az éjszaka csillag nélkül. Amikor a gonosz erősebbnek látszik a világban egy rövid időre, mint a világ Ura s felülkerekedni látszik az Isten erején is: oh, ez a legnagyobb sötétség, amibe az emberi lélek belejuthat. Az Isten azt akarja, hogy mi is észrevegyük ezt a sötétséget és komolyan vegyük. Nem az kedves előtte, hogy sztoikus nyugalommal ügyet se vessünk erre a sötétségre, hanem azt akarja, hogy hozzá menekdjünk. Nem ércből és márványból formált félistenekeket akar látni bennünk az Örökkévaló, mintha ránk nem is tartozna ez a sötétség, de akarja azt is, hogy lássuk ebben a nagy sötétségben, hogy a világosság Istentől indul ki és nem magától támad. Ő küldi, ő adja és Ő ajándékozza ezt a világosságot, hogy dicsősége annál inkább kiragyogjon a hívek előtt. Most nagy tanítást kaptunk ebből a sötétségből is és a sötétségből kiragyogó világosságból is. Láttuk, hogy mire lenne képes az ember és mire lett volna képes. Olyan rövid ideje, hogy tíz millió ember lelte halálát a világháborúban és már elfeledkezett róla. Egy félszázad óta ebben a világban minden Krisztus ellen kelt fel, soha az előző századokban nem támadtak olyan fanatikus gyűlölöi senkinek, mint Neki és az Ő egyházának, még az Ő egyházának tagjai is ellenségévé lettek, elszakították Tőle és közömbössé tették, szentsége, szerelme és királyi fensége iránt is. A sötétség azzal kezdődik, hogy Krisztus ellen, tani-

tása, küldetése ellen ébred és lázad. Sötét századok azok, amelyek Krisztus igaz világosságát nem bírják elhordozni azért meg kísérelték kioltani. És ha az egyházban is meggyengül az igaz hit, — a bűnbak az egyház lesz.

Nagy, kollektív bűnök hatalma alatt vergődhetik az emberiség, hogy megint ilyen közel sodródott a világháborúhoz. *A hatalom és a pénzimádat beteggé és gyűlölködővé teszi a nemzeteket, s érte mindent kockára dobnának, — ami hatalomnál és pénznél sokkal drágább javuk. De éppen ez a sötétség.* Az Isten néha hagyja, hogy az ember kóstolja meg saját útjai gyümölcsét, — *de most nem hagyta,* a sötétségben, világosságot gyűjtött előtte. *Ma még annyi ez a világosság, hogy nem érdeke a háború, nem nyer rajta senki.* De már ez is elég. *Még nem tud számot vetni azzal, hogy mit veszít rajta, — mit vétkezik vele.*

Felülkerekedett a keresztyén lelkiismeret az atheizmuson — és legyőzte azt. Korai és elszármított volna ezeknek a napoknak tanúságait leszűrni, de az a sejtelmünk, hogy bensőnkert ért mély benyomások *egy új európai embertípus megszületését hordozzák méhükben.* — Egy új európai lelkületet, amely a világháborúban beléidegződött mély ellenszenvből, most kezd kiengesztelődni és a lelkére felgyülemlt titkos büntudatból most próbál szabadulni.

Néhány tanúságot azonban már most megragadhatunk, melyet éppen egyetemi évnnyitó istentiszteleten a magyar föld jövőndő intelligenciájának szívébe szeretnénk írni.

Az első nagy tanúság az, hogy *erre az életre* igen komolyan fel kell készülni, mert ez az az intelligencia, amelyik nem érti meg saját kora uralkodó törekvéseit, nem gondolja át annak nagy kérdéseit s szenvedélyesen nem keresi a külső, látható események mögött a mozgó erőt — *ez a mellett, hogy nem érti meg a körülötte robogó életet, idegenül és felelőtlenül jár a maga korában.* A kor szellemi, erkölcsi és lelki műveltsége színvonalán járó intelligencia, — ma olyan magas mérték és olyan sürgető elemi követelmény, amelyért *ifjúsága idején, akinek kiváltságul jutott, hogy egyetemi hallgató lehessen, meg kell hoznia a nagy árat. Félintelligenciával nem lehet vezetni egy nemzetet.* Ez az ár pedig az, hogy minden erőnkert latba vetve, rászenteljük életünket egyetemi tanulmányaink alatt az ismeretek megszerzésére.

A másik nagy tanúság az, hogy az intelligenciában az ismeret megszerzése még nem minden. *Az ész világossága még nem jelenti az akarat tisztaságát is és az életcél biztosságát. Meg kell telítődni a magyar művelődés legnemesebb eredményeivel és erőivel, „magyar sorsunk rendeltetésszerű becsületes vállalásával. Szomszéd népek gigantikus nagyságának hipnózisából kiszabadulva, történelmi küldetésünk vallásos hitével szeressük azt, ami magyar, ami a mienk. Legyen a magyar intelligencia a magyar népi lélek európai színvonalú kivirágása, aki magán hordozza népe lelke bélyegét, úgy hogy önmaga is ráismer egyszertű, primitív népében önmagára,*

a magyar paraszt is ráismer a magyar intelligenciában — önmagára.

Amely nép lemond önmagáról, — arról igen könnyen lemondanak — és hamar halálraítélik az új európai emberiség mérlegén. *Telítődjünk meg az angol, a német, az olasz, a francia műveltség elemeivel, szívjuk fel szellemét, tanuljuk meg nyelvét, ez a kis nemzetek intelligenciájának nagy munkatöbblete — de ez a kiváltsága is. De míg nagy nemzetek kultúráját magadba szívod, — mondd el százszor a vallomást, mint Széchenyi: Kicsiny vagy népem, de mindennél jobban szeretlek.*

A harmadik tanúság ezekből a napokból az, hogy a keresztyén kultúra végső erőmegfeszítéssel — újból megmentette önmagát. Igazán a végső erejét szedte össze, hogy magára ne engedje gyújtani a házat. A múltból maradt hit elég volt arra, hogy megtartsa, — de annyira megfogyatkozott, hogy nem lesz elég, hogy élni tudjon belőle. Meg kell tanulnia, hogy ne embereket bálványozzon, hanem újból meghódoljon amaz egyetlen előtt, aki nem bálványa, hanem Ura, Megváltója a világnak. Felismerni e világ eseményei mögött Krisztust, aki nem könnyezik, nem kezeit tördeli, aki nem sír és tehetetlenül topog, hanem Szentlelkének ihletével belenyúl az emberiség sorsába. Új hit a Krisztusban, ez méltó az új európai emberhez. Új hit a Krisztusban, aki a világ világossága volt és lesz mindörökké. Ámen.

Magyar öröm.

Ésaiás 52:2-3., 8-10., 14-15.: „Rázd ki magad a porból, kelj fel, ülj fel Jeruzsálem, oldd ki magadat nyakad bilincseiből, Sión fogoly leánya! Mert így szól az Úr Isten: Ingyen adattatok el, és nem pénzen váltatok meg! — Halld őrállódat! felemelik szátokat, ujjonganak egyetemben, mert szemtől-szembe látják, hogy mint hozza vissza Siont az Úr! Ujjongva énekeljetez mindnyájan, Jeruzsálem romjai, mert megvígaszta az Úr népét, megváltá Jeruzsálemet. Feltúrte az Úr szent karját minden népeknek szemei előtt, hogy lássák a föld minden határai Istenünk szabadságát! —. Miképen eliszonyodtak tőled sokan, oly rút, nem emberi volt ábrázatja, és alakja sem ember fiaié volt: Akképen ejt ámulatba sok népeket; fölötte a királyok befogják szájokat, mert amit nekik nem beszéltek volt, azt látják, és mit nem hallottak volt, arra figyelnek.”

Mindnyájan fáradtak vagyunk már egy kissé a 10 nap óta szakadatlanul tartó és szakadatlanul megújuló örömtől — a magyar örömtől. Kicsoda látta ezt a népet valaha ilyennek?! Ki gondolta, hogy ennek a bús és keleti nyugalmú népnek lelkéből valaha is így viharzik fel a boldogság. Azt vallottuk magunkról, hogy búsulni nagyon tudunk, de hogy örvendezni így tudjunk, ahhoz messze századokba kellene visszamenni példákért s még ott sem találnánk hasonlót. Csak Rákóczi nagyfejedelem korában egy rövid ideig, csak Kossuth Lajos korában egy percnyi rövid ideig találunk hasonló örömet. Az ezeréves magyar földhöz visszatérő magyar föld s a 9 millió magyarhoz visszatérő 20 év óta elszakított 1 millió magyar élet visszaérkezésénél is nagyobb érték, hogy a magyar lélek most igazán lelke mélyéig tudott örülni. Bocsássátok meg, atyámfiai, ha megvallom, hogy bár a szülőföldem, boldog gyermekségem és ifjúságom földje, a kis magyar Alföld tért vissza az idegen uralom alól, de minden újra visszanyert földdarabnál és ujjongó millióknál is drágább nekem, hogy láttam mosolyogni a mindig szomorú Hun-

gáriát. Hadd mondjuk el magunknak és a következő nemzedéknek: láttuk magyar népünk lelkét úgy, ahogy nemzedékek és századok nem látták és nem láthatták. Láttuk azt a lelket, amelyből született ez az ország, amelyből születnek dalai és alkotásai, amely létrehozta törvényeit és jogrendszerét, amely elbirta a szenvedéseket és megaláztatásokat, amely kibirta hosszú, hosszú századok éjszakáit, a türelmes várakozást, a sem múltját, sem jövőjét, sem önmagát fel nem adó reménysegeit. Megvan ez a magyar lélek Budapesten és a magyar falvakban. Ott volt beszorítva a megszállott területek városai-
ban és falvaiban is. amint épen az elszakítás ideje alatt eszmélt önmagára és történelmére. Ott kezdett pirosra izzani, ott tisztult meg és született újjá, jutott el önmaga és teremtető Istene mélyebb és igazabb ismeretére.

Láttuk ezt a lelket mélységes megalázottságában, szinte a gyalázat mélyére vetve. S láttuk ugyanezt az arcot égi boldogságban ragyogni. Láttuk „*ingyen eladni*, mint akit zsákmányul és az áru-
lás bére gyanánt vetnek oda s láttuk „*nem pénzen*”, hanem „*ingyen visszaváltva*”. Senkinek bért nem adva, senkit meg nem vesztegetve látjuk visszatérni a leszakított magyar részeket. Csakugyan úgy van, mint alapigénk mondja, soha jobban nem talált ige népünkre, mint a mai ige: mint a porban és hamuban ülőhöz szólt az Isten ezekben a napokban: „*rázd ki magad a porból, kelj fel, ülj fel, oldd ki magadat nyakad bilincseiből*”. Ige így alig talált mostani nemzeti helyzetünkre, mint a további igék: „*Ujjongva énekeljeteK. Őrállóid szavukat felemelik, mert szemtől-szembe látják, hogy mint hozza vissza Simít az Úr s megvigasztalja az Úr az ő népét*”. S amiképen húsz évvel előbb: „*eliszonyodtak e nemzettől, oly rút és nem emberi volt ábrázatja, akképen ejt ámulatba ma sok népet.*”

Milliók szívét eltölti a hálaadás, hogy ezeket a napokat megé-
rni engedte az Úr. S van abban mélyen gondviselésszerű, hogy azért tartott ez a próba csak húsz esztendeig, hogy még az a nemzedék meglássa a szabadulást, amely látta a szétszakítást. Az *Isten akarta, hogy a magyar nép is lásson csodát*. Senki sem élt már azok közül, akik a szétszakítást látták, de az Izrael népét ez a fogsá-
ból való visszatérés nagy isteni csodája és öröme tartotta meg s tartja meg még mind mostanáig. Egy ilyen magyar csoda bontako-
zott ki ezekben a napokban szemeink előtt, azért járunk úgy, mint az álmodozók. S mégis vannak, akik értetlenül állanak meg e kitörő öröm láttára, sőt vannak, akik ellenséges indulattal nézik ezt az ön-
feledt örömet. Vannak, akik nem értik meg. Azokról azt kell monda-
nom, ha közöttünk élnek is, hogy nem magyarok. De vannak magya-
rok, akik ellenséges érzülettel állanak e felviharzó nemzeti érzés közepette. Nem mondom, hogy azok nem magyarok, de volt egy eszme, amely évtizedeken keresztül hatott százazrek és milliók lel-
kére, amely bűnnek tartotta a nemzeti érzést, s mint a fegyverke-
zés és gyűlölködés ősi ösztönét állította pellengérré, amelyet ki kell irtani s el kell törölni a szívből. Minden rossz forrásának s alacson-
nyabb kultúrnívón való veszteglésnek tekintette a nemzeti öntuda-
tot. S voltak, akiknek sikerült magukból kiirtani ezt az érzést s

azok most tanácstalanul állanak ezzel a lélekviharzással szemben, vagy úgy érzik és úgy nyugtatják meg magukat, hogy: az ember visszavadult, mint mikor a farkaskutya a farkascordába visszatér és velük együtt üvölt. De ki lehet-e irtani ezt az érzést a szívből, ki szabad-e törölni egy nemzeti közösséghez való hozzátartozandóság tudatát?! Nem most tűnik-e ki, hogy hamis volt ez az elv s hamis volt az alkalmazása, megcsalta az emberiséget, mert elvett tőle valamit, ami nélkül nem élhet az ember s nem adott helyébe nagyobb.

Vannak, akik most találják meg szívüket s nemzeti érzésüket. Amit eddig nem éreztek át, a nemzeti érzés most kezdi átforrósítani egész valójukat, hogy van magyar sors és van magyar rendeltetés. Kezdi megszeretni magyar népüket, mert eddig idegen népeket jobban szerettek s a magukét lenézték, javait másokra költötték, más népeket bálványoztak s maguké közelről soha nem érdekelte őket, Csak a távolról ragyogó kultúrnépeket dicsőítették, a magukét elnyomorodásában, bűneiben s elmaradottságában lenézték és nem szerették. Róla mindig csak az volt a vélemény, amit a külföld mondott, azt mind elhitték, most kezdi meglátni népük lelkének másik felét is, amely elmaradottságában, megalázottságában és bűneiben is milyen mélyen szeretetreméltó.

Mi ez a magyar öröm, amely századok óta nem viharzott át e bús nép lelkén.

Nagyon mélyről fakadt fel, azért olyan ez az öröm, mintha álom volna mindaz, ami körülöttünk és velünk történik. Nem merjük elhinni, hogy valóság ez mind. Akkor van ez így, amikor nagyon mély vágyai beteljesedését éri meg az ember. Szinte fél, hogy a valóság nem olyan nagy és szép, mint amilyennek álmaiban elképzelte. Szinte fél, hogy a valóság nem is igaz és fél, hogy el is vesztheti ezt a beteljesedést. Azért ilyen álomszerű ez a magyar öröm, mert a magyar lélek régen vágyott már valamire olyan mélyen, mint az elszakított területek visszatérésére és mert a magyar álmok olyan ritkán szoktak beteljesülni.

Ennek a magyar örömnak a másik lényeges vonása az, hogy a történelmi igazságszolgáltatásba vetett hit állott helyre a magyar lélekben. A szétszakítás által létében érezte magát megtámadva az egész magyar nemzet. Reánk nehezedett az a tudat, hogy nem élhetünk az elszakított területek nélkül egészséges és virágzó nemzeti életet. Mint mikor valaki elveszti a karját, vagy a lábát, reá telepszik lelkére a bénultság: *soha ép ember nem lehetek többé.* Ezt éreztük húsz esztendőn keresztül. S mint a csonka ember, akinek a csonka keze kinő s önfeledt örömmel kiáltja világgá s mutatja fel megépült karját, azt teszi most a magyar. De nemcsak testi létében érezte megtámadva magát a magyar lélek. Az ember élhet leszegényedve is, bénán is, elvehetik tőle egy időre az előrehaladás útját, mindezt elhordozhatja. *De becsület nélkül és az igazságossággyoi esett durva sérelem helyreállása s az ellene elkövetett hazugságok leleplezése és megbűnhődése, ez lángol fel ebben a ma-*

gyár örömben. Nem káröröm ez. Aki annyit szenvedett, mint a magyar, aki végig élte húsz esztendővel ezelőtt a minden oldalról Budapestre özönlő menekülések idejét, Budapest körül a vagonlakásokat, az nem kárörvend, az csak sajnálja, hogy most más népek százezrei hullnak a porba saját népük vezetőinek hazugságai következtében. Önlelkünkkel és övérünkkel való növekedés és gyarapodás s a jövőbe való biztonságosabb tekintés öröme ez a magyar öröm.

De benne van ebben a magyar örömben egy kis népnek az az *önérzet gyarapodása is*, amely nagy és erős népek megbecsülését, barátságát és tiszteletét vívta ki szenvedésével és önmérsékletével. Amikor húsz évvel ezelőtt népek gyalázata lettünk s mikor úgy gondolkoztak rólunk, hogy elvesztettük létjogosultságunkat az önálló életre, amikor nem volt egyetlen barátunk sem, mindenkitől elhagyatva éltünk, sem nemzeti becsületünk, sem támaszunk nem volt, köröskörül ellenség, a távoli nemzetekben hidegség és süket fülek, igazán olyanok voltunk, mint alapigénk mondja: „*eliszonyodtak tőlünk sokan, oly rútt s nem emberi volt ábrázatunk*”. Most húsz év múlva élünk valamit és jelentünk valamit a világban. Ámulatba ejt sok népeket e kis népnek ezeresztendős múltja, „királyok befogják szájukat, amit nekik nem beszéltek, azt látják s amit nem hallottak, arra figyelnek”. Talán erre volt a legérzékenyebb mindig a magyar, hogy mit mondanak róla külföldön s mint becsülik meg. Önérzetének ez a megnövekedése, ez is ott van a mai napok magyar örömében.

De még sokkal mélyebb érzelmek is ott viharzanak ebben a magyar örömben. Nemcsak testi bénaságból, *de egy különös lelki bénaságból elevenedett meg a magyar lélek.* Ki nem tapasztalta már, hogy ha valami nagy csapás, vagy nagy sérelem érte, szinte megállott körülötte a világ s nem tudott addig mozdulni, amíg úrrá nem lett ezen a csapáson, vagy amíg a sérelem nincs orvosolva. *Saját magunk belső bajait nem tudtuk gyógyítani s azoknak orvoslására nem tudtuk lelki erőinket összpontosítani emiatt a lelki bénaság miatt.* Tudjuk, hogy nem a paradicsom tér ide vissza a magyar földre a felvidéki területek visszacsatolásával, de egy lelkében idehaza is megbénult népet gyógyított meg ez a 3 hét s érlelte meg lelkét századok óta megoldatlan belső társadalmi kérdéseinek rendezésére. Nem mintha nem történt volna húsz év alatt semmi ebben az országban, hiszen teljes kifosztottságból álltunk lábra és ez a húsz esztendő többet tanított bennünket a magunk lábán való járásra, mint a előtte való századok. Századokra merít erőt a magyar nép ebből az örömből és ezekből a napokból s századokra szóló törvényalkotásoknak nyithatja meg útját.

A Szentírásban Isten az ő népét a legtöbbször úgy vezette a megtisztulásra, hogy kemény keze látogatta meg csapásokkal és büntetésekkel terelte vissza a helyes ösvényekre. S a nép kisebb része mindig megtisztult ilyen nemzeti megpróbáltatások idején. De van idő, amikor Isten félreteszi vesszejét, sújtolásra felemelt kezét s áldásra ereszti alá azokra, akikre le kellene sújtani. Van idő, amikor

nem a szenvedésben, hanem a megért örömben és boldogságban tisztul meg egy-egy ember; a *könnyes örömben*. Hány férfit ismerek, aki ifjúsága erejét eltékozolta s már-már elnyelte e világnak a lelke, amikor egy tiszta és hű leányzó szerelme s annak személye elnyerésében maga is megtisztult és más emberré lett. A magyar lelkek milliói ebben az örömben és boldogságban tisztulnak meg ezekben a hetekben és napokban sok hitelenségből, tunyaságból, önzésből, hidegségből, érzéketlenségből és felelőtlenségből. Hány lélek van, aki úgy sóhajt most fel, mint az agg Simeon: most már boldogan hallok meg, mert megérhettem ezt a napot. De vannak, akik nem tudnak még teljes szívből örülni, az az egész nemzet lelkét refrénszerűen kísérő ütemes sor „mindent vissza, mindent vissza” azt mutatja, hogy ez az öröm nem teljes és hiszem, hogy még nagyobb örömköket is tartogat a Gondviselés, ha ez a nemzet a maga isteni küldetése előtt engedelmesen meghajol s meghozza érette az áldozatot. De a legmélyebbről fakadó öröm az, melyet még sok ember nem érez, de évszázadok múlva is el fogja szorítani szívét mindazoknak, *akik az emberi történések szálai mögött Isten ujjait meg fogják látni*. És mi ezen a helyen és ezen a napon szólni akarunk erről a magyar lélek legmélyéről felfakadó örömről is, hogy bizonyosságát adjuk az elkövetkezendő nemzedéknek is, hogy megvolt szívünkben ez az öröm és népünket erre tanítottuk. Ez az öröm pedig az, hogy az Isten, aki láttatta velünk ezt a magyar csodát, nem a mi érdemünkért, hanem önmagáért szabadított meg. Nem ezüstért váltattunk meg, ingyen szabadított meg minket, hogy a *nemzeti történelmünk nagy szabadulásából még mélyebb, még teljesebb, még igazabb értelmét vegyük annak az ingyen való szabadulásnak, amelyet az Ő egyszülött Fiában, az Úr Jézus Krisztusban, az Ő szenvedésében, értünk való halálában és áldozatában szerzett mindenek számára, akik hisznek őbenne*. Mi e helyen, templomainkban ezért örvendezünk. Ez a legmélyebb magyar öröm, hogy a nagykegyelmű Isten *nem nézve érdemet és nem nézve bűnt, megláttatta ugyanazzal a nemzedékkel a felemeltest, amely látta az összetörettest*. Ha akár az érdemre, akár a bűnre néz, ezt a szabadítást meg nem nyerhetjük, de mert Krisztusára nézett, de mert önnön irgalmasságára tekintett, azért megajándékozta ezt a népet örömmel, magyar örömmel. Fáj hallani és fáj megmondani is ezekben az örvendező napokban, hogy akiknek tudni kellene, hogy csak egyedül az Istené a dicsőség, az Isten dicsősége elé homályt támasztanak s emberi érdemeknek, az eucharisztia-nak, vagy István király érdemének tulajdonítják ezeknek a napoknak a megszerzését. Isten az ő dicsőségét embernek nem adja. Ember ne is akarja eltulajdonítani, mert megrontja Isten igaz imádatát. Higyjük ezekben a napokban, hogy akik másképp fejezik is ki, de Istent értik alatta.

Egy nagy jelszó tartja ezekben a napokban hatalmában a magyar lelkeket, amely annyira úrrá lett a lelkeken, hogy már nemcsak az emberi hangokból halljuk ezt, de a vonatkerekek zakatolása, az induló gőzmozdonyok lihegése a gépek ritmikus dallama mintha mind ezt mondaná: „mindent vissza, mindent vissza”. Úgy gondolom,

hogy ez az indulatszó csak félmondat. Ennek a félmondatnak a másik felét, az alanyát és állítmányát is meg kell tanulnia magyar népünknek. Ennek a félmondatnak a másik fele így hangzik és hangoz-
zék így a magyar lelkekben: „adjon Isten mindent vissza, adjon Isten mindent vissza”. Akkor lesz egészen tiszta ez a magyar öröm. Akkor megtelik szánk nevetéssel s a szemünk vigadozással s a környező nemzetek azt mondják: hatalmasan cselekedett ezekkel az Úr. Boldog, aki megérheti ezt a teljes magyar örömet. Amikor mindent visszaadott nekik az Úr, amit ezer éve adott nekik. Ámen.

A megdicsőülés.

Máté 17: 1-8.: *„Es hat nap múlva magához vévé Jézus Pétert, Jakabot és ennek testvérét Jánost, és felvivé őket magokban egy magas hegyre. És elvált özék előttük, és az ő orcája ragyog vala, mint a nap, ruhája pedig fehér lön, mint a fényesség. És imé megjelenek önekik Mózes és Illyés, akik beszélnek vala övele. Péter pedig megszólalván, monda Jézusnak: Uram, jó nekünk itt lennünk. Ha akarod, építsünk itt három hajlékot, néked egyet, Mózesnek is egyet, Illyésnek is egyet. Mikor ő még beszél vala, imé, fényes felhő borítá be őket; és imé szózat lön a felhőből, mondván: Ez az én szerelmes Fiam, akiben gyönyörködöm: őt hallgassátok. És a tanítványok amint ezt hallak, arcra csenek és igen megrémülének. Jézus pedig hozzájuk menvén, illeté őket, és monda: Keljetek fel és ne féljetek! Mikor pedig szemeiket fölemelek, senkit sem látának, hanem csak Jézust egyedül.”*

Ha ez a történet nem a Szentírásban volna feljegyezve, hanem bárhol máshol, akár az apokrifus iratokban, akár a legendákban, könnyen túltehetnénk rajta magunkat, szép és megindító vallásos mesének, vagy a kegyes fantázia szüleményének mondhatnánk. A Szentírás szavait azonban nem lehet ilyen könnyedén elintézni. Minél szokatlanabb és a mindennapi tapasztalattól elütő a történet — annál odaadóbb figyelemmel kell felé fordulnunk, mert Isten az ilyen rendkívüli eseményekben rendkívüli üzeneteket és figyelmeztetéseket közöl azokkal, akik az ő szent Fiában hisznek. Aki Krisztus testté lételéről, isteni dicsőségének emberi sors és emberi lepel alá rejtőzéséről, Krisztusban az Isten testté lételéről, az Isten emberi inkognito járói sem nem tud, sem tudni nem akar, annak ez a történet valóban hozzáférhetetlen. De mi hallottuk a múlt alkalommal az elsősorok keresztyén hitvallást: Te vagy a Krisztus — az élő Istennek fia. *S hallottuk, hogy egyház mindig ott van és mindig ott lesz, ahol ezt a hitvallást hittel vallják a hívek.* Ahol nem vallják szívből és hittel — ott csak látszat-egyház van. *Azt az egyházat az első*

forradalmi szél elfújja, nemhogy a poklok kapui sem vehetnek rajta diadalmat. Az az egyháztag még téglának sem épülhet be az egyházba, nemhogy kősziklának és oszlopnak használná fel Krisztus. Ebben a csodálatos eseményben az van elmondva, hogy három tanítvány életében egyszer, egyetlenegyszer szemével látta Krisztust úgy — amilyennek majd csak akkor fogjuk látni mindnyájan, — azok is, akik általszegeztek — amikor el fog jönni dicsőségben, az ő angyalaival, s beül az ő királyi székébe. Szemeikkel látták olyan-nak, amilyen volt, mielőtt testbe öltözött volna, s amilyen most, az Atya jobbján ülve. *A Krisztus megdicsőülésének nevezi azt a szakaszt a Szentírás.* Csak azon csodálkozom, hogy bírták el földi szemek azt a fényt, amely ragyog, mint a nap, s ruhájának azt a fehérítő fényességét, amely mint Márk IX. R. 3. v.-ben olvassuk: *„igen fehér, mint a hó, mihez hasonlót a ruhafestő földön nem fehéríthet”.*

Csak egyetlenegyszer mutatta meg magát ebben az égi és királyi dicsőségében tanítványainak, azok közül is csak háromnak. A feltámadás után sem jelent meg tanítványainak soha így. Dicsőségének fénye akkor is letompítva van, hogy emberi szemek elbírhassák. De azt hiszem János, a Jelenések könyvének írója, ennek a látomásnak színeit festi fel az apokalipszis Krisztus dicsőségét sugárzó vásznán. Megtalálom Isten lényének ezt a sugárzását az énekeskönyvünkben is, a CIV. Zsoltárban: *„Te öltözeted ékes és tiszta, szép világosság sugárzik róla”.* Tompított fényét a 153. dicséretben, ahol a templomban ülő, hívő, kegyes léleknek úgy tetszik, *„mintha vígadva ott volnék, hol a menny lakói, a te királyi székednek előtte letelepednek”.* Vagy mint Berzsenyi imája mondja: *„léted világít mint az égő nap, de szemünk belé nem tekinthet”.*

Három tanítványnak megmutatta magát mennyei sugárzás özönében, amilyen testté létele előtt volt, s amilyen földi testét levetkezve lesz. *Nyomatékosan kiemelem, hogy szándékosan és tudatosan mutatta meg magát így ennek a háromnak, mint Kálvin mondja, azért, hogy: „később, feltámadása után tudják meg a tanítványok és a hívők a világ végéig mind, hogy a halálba nem úgy kényszerítették be, hanem önként ment abba bele, engedelmességből”.* Ugyanannak a háromnak mutatja meg magát, akik a Gecsemáné kertjében is vele voltak, akiket a többi közül külön vett, és látták ezt a megdicsőült orcát — vért verítékezni, látták töviskoronával és nádszállal megcsúfolva, arcul köpve, ezt a hónál fehérebb ruhát a királyságát megcsúfoló, vércsíkozta bíborpalásttal felcserélve.

Az Úr Jézus szándékosan vitte három tanítványát fel a hegyre, és imádságában azt kérte, hogy megmutathassa dicsőségét azoknak, akiknek szívében már dereng a világosság az ő messiási küldetése felől. Abban kell nekik most rendkívüli tanítást venniök, konfirmáltatniok, megerősíttetniök. Azért vannak hárman, mert az Ószövetség V. Mózes 17:6. három tanú bizonyágtételét fogadja el és kívánja meg.

A három között ott van Péter is, akinek ez a negyedik nagy találkozása Jézussal. Nem úgy értem, hogy még csak négyszer találkozott volna Jézussal, hiszen napról-napra ott volt közelében, de a

Szentírás feljegyzése szerint ez a negyedik alkalom, amikor újabb és nagyobb világosság gyúlt fel szívében Krisztus kilétéről. *Ahhoz, hogy hívő keresztyének és hitvalló keresztyének legyünk, személyesen és többször találkozunk kell Krisztussal, lelki tapasztalatokat kell kapnunk, személyes élményekhez kell jutnunk.* A ma emberének legfőként arról, hogy Krisztus, a feltámadott *Krisztus ma is*, ma éppen úgy, mint földön jártában, élő hatalom s ebben a világban éppen olyan *sugárzó, aktív tényező — mint akármelyik, ma testben élő személyiség, aktív író, aktív filozófus, államférfi legyen. Péternek sokszor kellett találkozni, míg homályos értelme és szíve megvilágosodott. Nekünk is sokszor és mélyen — egészen a hatása alá kell kerülnünk.* Péter itt negyedszer kerül egészen *megrendítő módon* Krisztus személye hatása alá. *Neki még ez sem elég, — még ezután tagadja meg — de egy lépéssel még közelebb jutott hozzá.*

Szenteljünk még egy pillantást erre az egészen rendkívüli, a Szentírásban csak egyszer előforduló jelenségre, hogy ott a hegyen két másik fényes alak is megjelenik Jézus mellett, Mózes és Illés, akik Jézussal beszélgetnek, de a tanítványokkal nem. Mózes és Illés is úgy ragadtattak el az égbe, az egyik tüzes szekéren, a másik az angyalok által. Márk evangéliuma feljegyzi, hogy miről beszélgettek: a Jézus haláláról, hogy itt az idő, Jeruzsálembe kell menni és a megváltás nagy művét el kell végezni. Könnyű volna lélektani magyarázattal bontogatni e titok fátylát és azt mondani, Jézus nagy lelke az Ótestamentum két legnagyobb személyiségével társalgott, azzal, aki a törvényt a kőbe véste és azzal, aki a próféták közül a legnagyobb, hiszen azért jött, hogy a törvényt és a prófétákat betöltse. Könnyű volna rá fogni, hogy a nagyobb lelkek kiszállnak koruk kicsi és hétköznapi lelkei közül s a múlt nagy szellemei társaságában érzik jól magukat. Amint Arany János énekelte: *„azokkal időzünk, akik régen voltak”.* Megvan az emberi léleknek az a képessége is, hogy történelmi nagyjai, az emberi szellem legkiválóbbjai szellemét felelevenítheti s mintegy velük társalog, regények, színdarabok, könyvek, elmélázások, elábrándozások, vagy erős gondolati munkák útján, de nem szellemüknek spirituális úton való megidézésével, mint ahogy a spiritiszták vakmerő módon megidézik az örökkévalóságból Júliusz Cézárt, Napóleont, Kossuth Lajost, Pál apostolt, vagy akire kíváncsiak, ők ezt a bibliai részt is úgy fogják fel, hogy Krisztus megidézte Mózeset és Illést.

De ez a titok fátyla nem oldódik meg ily könnyen. Ne is akarjuk mindenáron megoldani, csak annyit fűzünk hozzá: a törvény és próféták mind Krisztusért vannak, hordozói nem mint privát személyek jelennek meg itt, hanem mint annak, hogy a törvény és a próféták, az egész Ótestamentum Krisztusra utalnak s benne érik el beteljesedésüket. De ebben a történetben itt van *Péter is*, aki minket most különösképpen foglalkoztat, aki számára ez az esemény esztét, szívét, lelkét megrendítő, földre leverő és égig emelő *élmény.*

Vannak pillanatok a hívő ember életében, amikor úgy érzi, liogy majdnem látta az Istent. Közeliében volt s ez a lelkét kimond-

hatatlan boldogsággal tölti el. Belenézett az örökkévalóságba. Ezek a hit életének a *legmagasabb pillanatai*. Olyan lelki gyönyör ez, hogy vannak lelkek, akik valósággal ki akarják kényszeríteni ezt a lelki állapotot. Olyan lesz számukra, *mint az ópium-élvezet*. Ez a *mennyei álmodozás*, amely újból és újból az örökkévalóság dicsőségébe akar betekinteni, hogy e földi világ nyomorúságából szabaduljon, legtöbbször misztikában és extázisban végződik. Péter először érezte ezt az elragadtatást és azonnal hangot ad érzésének: jó nekünk itt lenni. *Építsünk hajlékot*.

Ne menjünk vissza a világba, ezt a percet, ezt a fényt örökítsük, állandósítsuk. *Balgatag Péter, nem tudja, mit beszél*. Ott hárman a halálról, a megváltásról, a keresztről, a bűn eltörléséről beszélnek. Péter ezt nem érti, csak a szeme látja, issza a fényt. A megdicsőült Jézus látomására törekvő vallásosság helyett nekünk a Jézus emberré lételéhez kell tapadnunk, mert itt, *Krisztus szolgálai alakjában*, szenvedésében és keresztjében nyilvánul meg Isten dicsősége, és aki ezt nem akarja látni, vagy akinek ez nem elég, — az igazában nem jut Istenhez sohasem.

Pétert ebből az *elragadtatásból egy hang, egy erős és átható, a hegyek alapjait megmozgató hang rázza fel*. Az Atya hangja: Ez az én szerelmes fiam, őt hallgassátok.

Elmerülést a jövővilágok látásában azért nem adja nekünk az Isten, mert a látomás bezárja füleinket. Isten pedig azért küldötte egyetlen egyét szolgálai alakban, hogy *őt hallgassuk*. Itt a fő magyarázata annak, hogy a reformátori istentiszteletben miért jut a főszerep a fülnek és nem a szemnek, mert a: *„hit hallásból van, a hallás pedig Isten ígéje által.”* (Róm. X: 17.) Füleinknek kell azért megnyílni, nem a szemeknek, hogy az igaz hithez jussunk.

Befejezésül még csak annyit jegyzek meg, hogy ez az egyszeri esemény is imádság közben történt. A tanítványok nem maguk keresték, hanem úgy *kapták*. Kívánni lehet, de nem szabad erőszakolni ezeket a látomásokat, ne is csüggedjen el senki, akinek még nem volt benne része. Akinek pedig már volt része egy-egy ilyen elragadtatott pillanatban, az nem dicsekedésre kapta, hanem inkább gyenge hitének erősítésére. Itt a hallás útján közeledik hozzánk Isten, látásunk tükör által való és homályos. De egyszer majd eljön a színről-színre látás is, mikor új eget látunk az újra megnyílt szemekkel. Majd mi is látjuk, mint Péter Azt, akinek ruhája *„igen fehér, mint a hó, mihez hasonlót ruhafestő földön nem fehérített.”* De addig őt hallgassuk, mert ha nem hallgatjuk — nem is láthatjuk soha.

Péter találkozásai Jézussal címen sorozatosan is haladtam az 1938-ik évben igehirdetésemben. A sorozat végére még nem értem. Ebből a sorozatból itt csak egyet közlök, mert a sorozatos bevezetések egymásra utalnak, ennél a sorozatnál meg éppen a 12 beszédből bontakozik ki Péter apostolnak *egész hitre* eljutása.

LELKÉSZBEIKTATÁSRA

A szolga és a tanítvány.

Dr. Dómján János beiktatására. 1938. január 23-án.

János ev. XII. 26.: *Aki nékem szolgál, engem kövessen; és ahol én vagyok, ott lesz az én szolgám is, és aki nekem szolgál, megbecsüli azt az Atya.*

Legelső szavam, legyen Hozzád az a hívő csodálkozás az itt végbemenő cselekmény felett, hogy *annak a Jézus Krisztusnak szolgálataiba lép egy férfiú*, aki 1938 esztendővel ezelőtt élt e földön s aki azt mondotta: „*lesztek nékem tanúim a föld végső határáig*”. Vájjon kinek az uralma és hatalma tartott ezred éveken át, úgy, hogy meg nem homályosodott, vagy semmivé nem lett. Ez az egyszerű hely és cselekmény azért magasztosul fel, mert annak az Úrnak dicsősége ragyogja be, akinek uralma felett sem az idő, sem az ezredévek, sem a poklok kapui nem vesznek diadalmat. *Nem kell sem bíbor, sem bársony, sem boltívek hozzá, elég nagy az így magában is, — hogy ez egyszerű helyen is megjelent.* Oly nagy ez az évezredek átragyogó dicsőség, hogy mi emberek, eltűnünk és megsemmisülünk benne. Mégis e dicsőség egy pillanatra Téged kiemel, mert *neveden szólít* és az Ő anyaszentegyházában kihirdeti, hogy Dómján Jánost én szolgálommá tettem ebben az én itt települt gyülekezetemben. íme így dicsőíti meg magát Isten a Krisztusban, hogy uralmának nem lesz vége soha. Azért ha szívedet elfogná a kísértés, hogy Te nagyobb helyre volnál hivatva, roskadj le annak a kitüntetésnek súlya alatt, hogy ilyen dicsőséges Úrnak szolgája lehetsz bármely pontján is ennek a világnak.

Mindig ez volt a mi nagy és örök ellenségünknek, a Sátánnak egyik hathatós eszköze, hogy a *Krisztus dicsősége helyett annak a helynek dicsősége, gazdagsága, hatalmasai, előkelőségei varázslatával ejtette meg és rontotta meg a szívet, vagy megfordítva, a hely szegényes, kezdetleges, elhanyagolt, elhagyatott volta, a kisebb kenyér, szűkösebb viszonyok miatt töltötte el keserűséggel a szívet:* volnék csak más helyen, én is jobban tudnám szolgálni a Krisztust, de itt nem lehet semmit sem csinálni, nem lehet nagyot alkotni.

Szolgatársaim, itt nem ível fejed felett a templom boltíve, nem emelkedik a házak közül ki magasra a csillagos torony. Ez a hely

itt — úgy hívják: Külső-József város. Egyszerű emberek, szegény emberek, a város külső részén lakó emberek egyháza ez, de ez a szószék, (amelyen már két gyülekezet nőtt meg, a fasori és az angyalföldi) — ugyan olyan trónszéke a Krisztusnak, mint a kálvintéri, vagy a debreceni, vagy a genfi, vagy a londoni Szent Pál templom, vagy a berlini dóm szószéke, *ha egyszer azt magáénak vallotta és azon az Ő Igéjével megjelent.* Neked adta a feladatot, hogy építsd meg az Ő gyülekezetét, gyűjtsd egybe a világ négy tájáról ideözönlött magyarokból az övéit. Nem adott hozzá mást, csak egy szószéket, *de a csodák helyéül rendelte e helyet, mert a maga erejét ajánlja fel, s nem a magad erejétől várja a csodákat.* Óh emlékszem, 20 éve 500 lépésre ide, *én is jártam az alázatosság iskoláját.* — Nekem nem volt *szébb hely, mint a Család-utca.* Legyen neked a *legszébb a Kőrös-utca.*

A háború előtt jelent meg egy ilyen című könyv: *Kann auch ein Pastor selig werden: üdvözülhet a lelkipásztor is? Akik tanító-kul rendeltettek, súlyosabb ítélet alá esnek.* Aki a XX. században lesz lelkipásztor, az előtt ha a reá váró emberi és isteni igényre ráeszmélt, még *különösebb hangsúlyt kap ez a könyvcím.* Hiszen jól tudod, *milyen súlyos ítélet és milyen teljesíthetetlennek látszó igény fűződik a magyar református lelkész tisztéhez és személyéhez!*

De ma minden foglalkozáshoz akkora igény fűződik, hogy szinte roskadozik alatta és *ugyanakkor átokként van megverve e kor embere, hogy nem tud bízni senkiben, s ha volna is, akiben lehetne és kellene bízni, mindennap különböző végy elemző szerekkel veszi vizsgálat alá, hogy találjon valami jogalapot a bizalmatlanságra.* Egyik a vérét, a másik a származását, a harmadik a rokonságát, ha gazdag, a gazdagságát, ha szegény a szegénységét, ha nemes, a nemességét, ha alacsony származású, az alacsony származását, a negyedik a *felekezetét,* az ötödik, ha hite van, a bitét, ha hitetlen, a hitetlenségét, ez a *politikai pártállását, amaz a semlegességét hajtogatja, fűz hozzá, kommentárt, gyanakszik és bizalmatlanságot olt be.* *Valóságos Isten verése ez rajtunk, kicsi magyar népen.* *Azért van ez, mert az Istenben való bizalom fogyatkozott meg a lelkekben.* *Csak a hívő nemzetek bizalommal teli nemzetek, s a hívő lelkekben nem lehet megrendíteni a bizalmat azok iránt — akik arra méltók és érdemesek.* A lelkipásztor sincs kivéve ez általános bizalmatlanság alól, még a saját hívei részéről sem. De te ne törődj sokat vele.

Légy jó szolgálója az Úr Krisztusnak, akkor elpusztíthatatlanul megnyered híveid bizalmát s kivívod azt, igaz papságod iránt. De ki a jó szolgáló? Akiben az Úr Jézus is megbízik. Ennek a titkát adja kezébe ez a felolvasott Ige: ird szívedbe és őrizd azt naponként. *Aki nekem szolgál — engem kövessen.*

Egy szentírásmagyarázó azt a megjegyzést fűzi ehhez a helyhez, hogy *Krisztusnak sok szolgálója van, de kevés követője.*

Krisztus is azokban a szolgálóban bízik, akik nemcsak szolgálják Őt — hanem akikben megismeri, hogy azon az úton, amely a kereszt felé vezet, azon követik Őt.

Krisztust szolgálni — ez lehet a béres útja, Krisztust követni

— ez a pásztor és a tanítvány útja. Amazon az úton nem üdvözülhet a lelkipásztor, — de ezen az úton — az egyetlen lehetséges út — nyitva számára az üdvösség.

Egy ígéret is van hozzáfűzve: „*Megbecsüli azt az Atya*”. Tudod mit ígér itt az Ő Igéje? Nagyobb dicsőséget ad annak az Atya, mint a leghatalmasabb monarcha e világon kigondolhat s reá érdemes minisztereinek vagy generálisának életében, vagy halálában jutalmul adhat.

Mert mit is adhat a földi uralkodó legkiválóbb szolgáltnak is? Kitüntetéset, fényes csillogó rendjeleket, magas címeket, rangokat, néha nemzeti ajándékként nagy földbirtokokat, vagy fényes temetést és helyet a nemzeti pantheonban.

De mi ez ahhoz képest, amit a te Urad ígér: Ahol én vagyok, ott lesz az én szolgálóm is. Fogadd szívedbe *most ezt* az ígéretet is: Jól vagyon jó és hív szolgálóm — menj be a Te Uradnak örömébe.

Legyen néked elég jutalom mind életre, mind halálra ez az ígéret: Aki engem szolgál, megbecsüli azt az Atya.

Magyar református pap.

— Dóczy Antal beiktatására. —

Róm. 9: 1-5. v.: *„Igazságot szólok Krisztusban, nem hazudok, lelkiismeretem velem együtt tesz bizonyosságot a Szent Lélek által. Hogy nagy az én szomorúságom és szüntelen való az én szívemnek fájdalma; Mert kívánám, hogy én magam átok legyek, elszakasztva a Krisztustól az én atyámfiaiért, akik rokonnaim test szerint; Akik izraeliták, akiké a fűség és a dicsőség és a szövetségek, meg a törvényadás és az isteni tisztelet és az ígéret; Akiké az atyák, és akik közül való test szerint a Krisztus, aki mindeneknek felette örökké állandó Isten. Amen.”*

Mától kezdve minden virágvasárnap emlékezetes nap lesz életemben, mert mostantól fogva lett nyilvánvalóvá, hogy az Úr Isten egyik budapesti gyülekezetét a Te pásztorlásodra bízta és majd egykor Tetőled kéri számon. Már egyszer reád bízott egy gyülekezetet, messze idegenben, a nagy, fényes és büszke világváros, Paris szélén, az idegenbe szóródott szegény és koldus magyar kivándorlottak, idegenben szerencsét kereső maroknyi magyarok eklézsiaját. Ott tanultad meg és ott mutattad meg, hogy mit jelent és hogyan kell szeretni a *Krisztuson keresztül az árva magyart.*

Most itthon kaptál egy gyülekezetet, megint majdnem hasonlóan az előbbihez, itt is a város szélén, itt is olyant, hogy az ölbeli gyermeket kivéve egy sem itt született, egynek sem itt a gyökere. A nagy világ vihar széttörte a magyar hajót, ennek a viharnak hajótöröttjeit vetette itt partra, nekik leszesz pásztoruk. Hozzájuk vonzódt szíved, nekik légy magyar református papjuk. Ezt a három szót vésem a szívedbe, mikor hivatalosan és ünnepélyesen szent szolgálatba beiktatlak: *pap vagy, magyar pap vagy, református pap vagy.*

Pap vagy. Hangsúlyozottan használom ezt a szót. A Krisztus papja, aki Isten nevében jön az emberekhez és az emberek nevében megy az Isten színe elé. Neked ez a minden nap megteendő, naponta többször is megteendő utad. A papot ebben az útjában akarja látni és találni az Isten és ezen az úton járva akarja találni az ember.

Ha nem tud ezen az úton járni — akármilyen más úton jár is, igazában már nem pap. Akármiben foglalatoss is, az nem lehet más, mint vagy az Istentől jön az emberhez üzenettel, vagy az embertől megy az Istenhez és embereket visz Istenhez. Olyan szolgálat ez, mint a *révészé*, aki a két part között jár, oda meg vissza, egy életen keresztül, olyan mint a *követeké*, akik Uruktól kapják a megbízást és mindig az Uruk érdekeit képviselik. Szájában az Isten ígéje s így áll a gyülekezet elé; ajkán népe bűnbánata és reménysége, szívében Isten népének hitvallása és hite és így áll Isten elé. Nézd kedves gyülekezet, mikor imádkozik, akkor téged képvisel az, Úr előtt, mikor ígét hirdet, akkor jön Istentől és Istent képviseli. Egyszerű, szegény, bűnös, szürke ember, olyan mint te. Ez a palást azért van csak a vállán, hogy ezt a különös útban járó szolgálatát jelölje.

A pap az az ember, aki szakadatlanul, fáradhatatlanul azt az utat mutogatja, amelyik a Krisztus útja. Sok út van itt a világon, — mert minden gondolat, eszme, program, út, — de nem mind egyik a Krisztus útja, s a sok között megmutatni, hogy melyik út a krisztusi és pedig éppen ott, ahol az utak elhajlanak egymástól, ahol a választatok vannak, ahol a keresztutak vannak, ez a pap másik feladata. Neki azért nem közömbös, hogy az emberek melyik úton járnak, mert tudja, hogy melyik út vezet az üdvösségre és melyik a romlásra és joga és kötelessége beleavatkozni az emberek útjaiba — de nem erőszakkal, hanem okossággal, bölcseséggel, sohasem ravaszsággal, de néha rettenthetetlen bátorsággal. A legjobb útmutató az, aki maga is azon az úton jár, amelyet másoknak mutogat.

A papnak szentéletű embernek kell lenni. A szent élet alatt a Szentírás nem ért sem világkerülést, sem a világból való kimeneke-dést, e világban való bennmaradást s magunkat a bűntől való megtartóztatást és az Isten szolgálatában és dicsőítésében való teljes felolvadást: *Egészen a hivatásunknak élni: ez a szent élet*, mert oda-szenteltem az egész életemet.

Pap vagy. Ezért el ne bizakodj, mert nem a magad erejéből lettél azzá és mindjárt nem vagy az, mihelyt azt hiszed, hogy Istennek tereád volt szüksége. Ha nem adja Szent Lelkét, egyszerre olyan tudatlan, süket, vak, tehetetlen, szájalmas és nevetséges, vergődő és félszeg, olyan haszontalan és felesleges, olyan komikus és az életből kikapott figura vagyunk.

Pap vagy. Ezért ne szegyeid, ha megvetnek, lenéznek, csúfólnak, rágalmaznak, sárral dobálnak, vagy szóval beszennyeznek. Ha Isten lelke veled van, te vagy a legszükségesebb ember a földön, olyan bölcs és tanult, olyan világos látású, és olyan bátor, olyan tiszteletes és olyan biztos, olyan atyai és olyan tekintélyes: „szegény, de sokakat gazdagító, semmi nélkül való és mindennel bíró”.

Református pap vagy. Nyomatékok teszek erre a szóra is, hogy református, aki levetett minden külső ékességet, dísz és hatalmi jelvényt. Vakmerően nem ígéri, hogy szerzi a sákramentumot és osztogatja a bűnbocsánatot, hogy feloldoz a kárhozat alól, ha-

nem mindezt hirdeti, mint tanú, s bizonyosságot tesz arról, hogy mindez vele is úgy történt, mennyivel inkább történhetik és történik mással is úgy. Református pap vagy ne keress sohasem mást, minthogy az Isten ígéről bizonyosságot tégy s ne kérj semmit nagyobb, minthogy az Isten Szentlelke a te szádat tegye az Ő szájává és szavából örökkévaló világok üzenete hangozzék el és igazságoknak villámai löveljenek fel egyszer-egyszer a világ megrettentésére.

S magyar pap vagy. Ezt hoztam neked üzenetül és ajándécul. Nézd a felolvasott ígéből: Pál apostol mennyire szerette népét, inkább kívánt átok lenni az ő népéért. *Mennyivel mélyebben szerette népét, mint népe maga magát.* Krisztusban szerette népét, ezért jobban és forróbban is szerette. Szeretned kell neked is a te magyar népedet. Pál felsorolja, hogy mi az, amit népében olyan nagyon szeret, hogy: „övék a dicsőség és a szövetségek, meg a törvényadás, az istentisztelet, ígéretek, közülük való test szerint a Krisztus”. Felsorolhatnánk mi is, mi az, amit mi népünkben szeretünk s amiért népünket szeretjük. Van egy Krisztuson kívüli népünk szeretete s van egy Krisztusban való nép és honszeretet. Amaz is szép és mély, a költők szerelme ez. Népünk természetes faji megnyilvánulásai, dalai, hősi tettei, szerelme és van a próféta szerelme népéért, amely mindig azt akarja, hogy a Krisztusé legyen népe s mert mivé lenne minden természeti képességeivel, ha mindinkább a Krisztusé lenne ez a nép. Hogyha nem lett volna Krisztus, a magyar elveszett volna már. Hogyha nem lesz a Krisztusé, elfajul és visszafejlődik. Ez a magyar nép szolgálata, ez volt a gályaraboktól fogva 400 esztendőn keresztül, erre a szolgálatra bocsátunk ki téged is, aki megpróbáltad már odakint is és most idehaza is magyar népedet a Krisztus evangéliumával Krisztusnak is és magyarnak is megtartani.

K O P O R S Ó N Á L

Földi és mennyei honvágy.

— Szabó Ákos koporsójánál. —

Jób 17: 10, 12, 14. v.

*„Napjaim elmúlnak, szívemnek kincsei: terveim
meghiúsulának.*

*Ha reménykedem is, a sir már az én házam, a
sötétségben vetettem az én ágyamat.*

*Hol tehát az én reménységem, ki törődik az én
reménységemmel?”*

Hetven esztendő felé az ember már kikészülődik a világból, inkább a napokat és hónapokat számlálgatja, nem az esztendőket. A Szentírás öreg embereiről is az van feljegyezve, hogy „beteltek az étellel”.

Ravatalra kiterített keresztyén társunk még nem akart tudni a halálról, még itt akart maradni. Évtizedeket adott magának, azt hitte, atyáiról reászálló örökség lesz a 90 esztendő is.

Munkáját már becsülettel elvégezte, fiait felnevelte, de még mindig voltak tervei és reménységei. Azok nem akarnak elmenni öregkorban sem a földről, akik még valamit szeretnének megérni, mert azt hiszik, hogy elmúlásukkal reménységeik is elmúlnak.

Szabó Ákos testvérünknek már csak egy reménysége volt, de az olyan erős, hogy azzal kelt és azzal feküdt. Azért nem akart még az örökkévaló hazába sem elkíváncozni, mert előbb még látni szeretne volna azt a földi hazát, ahová nem volt szabad lábát betennie. Ott szeretett volna meghalni, ahonnan elindult az életbe. Onnan indult el, arról a földről s azt vallotta hazájának, ahonnan most csak bús sóhajok kelnek. Annak hófödte csúcsai s titkokat rejtő szakadékkai formálták lelkét. Nyelve zamatát ott hordta ajkán, gondolatait észjárásában, történelmét, népe rejtelmes meséit és művészete báját és színeit lelkében. Nem egy darab föld többé Erdély. Nem lehet azt többé eltulajdonítani, elrabolni vagy elidegeníteni. Annyi formában él, ahány igaz szülötte van. Az mind keblében viszi magával egész hazáját. De azért kell ez a föld, mert ez a lélek csak ott terem, sehol máshol a világon. Ez volt a szíve reménysége, amellyel feküdt és virradt. — Óh, de kellenek az ilyen emberek, akik élő lelkiismeretei

ennek a reménységnek. Minél kilátástalanabb ez a reménység, annál inkább kellene, mert ha kivesznek, „ki törődik az én reménységemmel”.

Az ilyen emberek hitéből és reménységéből születik meg a magyar igazság, melyet diadalmasan hoz ki egyszer az igazságtévő Isten. De ez a honszerelem utalás nekünk arra, hogy ama másik örök hazát ilyen teljes szívvel keressük és szeressük. Üdvösség hazája, égi hon, mily kevesen vágyakoznak utánad s mily bizonytalan reménységgel reménykednek benned és keresnek téged. Pedig itt csak mulandó árnyékok s földi hazánkban is csak átvándorló zarándokok, fészekrakásra letelepült vándormadarak vagyunk.

Elbocsátunk most már keresztyén társunk. Ne félj, maradtak még itt, akik reménységeidet tovább őrzik.

Kedves fiai, őrizzétek apátok reménységeit és adjátok azt át fiaitoknak is. Ne feledjétek, milyen nagyon szerette hitét és egyházát, ha nem lett is papjává. Hítvese, kivel hosszú úton együtt járva meg nem lankadtatok a szeretetben, hűségben és egymás vigasztalásában, — élted végéig hordozd s öleld kebledre férjed legdrágább kincseit. Hű barátok, — zárjátok hű emlékezetetekbe a mindig hazavágyó erdélyi magyart. Minden igaz keresztyének, tanuljunk e honszerелеmből s földi szép hazája után epekedő szívnek szerelméből mennyei szép hazánk után vágyakozó reménységet. Hol megláthatjuk szemtől-szembe Megváltónkat, Üdvözítőnket, aki kereszten való szenvedésével ez elveszített örök hazát nekünk visszaszerezte. Jertek imádkozzunk.

Derék asszony.

— Vigasztalás egy úri asszony koporsójánál. —

Alapige: Péld. könyve 31: 10., 11., 25., 26., 30.

„Derék asszonyt kicsoda találhat? Mert ennek ára sokkal felülhaladja az igazgyöngyöket.”

Gyásztisztességtevő Gyülekezet! Aki ezredévek előtt ezeket a sorokat írta, szavaiból érezzük, mennyire varázsa alá került egy derék asszony lelket nemesítő hatásának. Szinte kifogyhatatlan az álmélkodásban. „Derék asszonyt kicsoda találhat?”

A bibliai derék asszonynak varázsa érintette meg lelkünket, valahányszor az itt ravatalán pihenő keresztyén asszonytársunkkal találkoztunk. Reá is találnak ezek a jellemző és nem hízélgő igék. Derék asszony — ára sokkal felülhaladja az igazgyöngyöket, mert maga az asszony a legszebb igazgyöngy, akiben lélek lakik. Hadd mondom el, miért nevezem őt derék asszonynak.

Magyar asszonynak ismertem őt még abban az időben, amikor minden veszni látszott a magyar hazánkból, múltja is és jövője is. Voltak itt akkor ezrével és százezrével asszonyok és férfiak, akik

nem törődtek azzal, hogy mi volt és mi lesz, csak a mára néztek. De akkor születtek azok az asszonylelkek, akiknek fájni kezdett a magyar múlt és a magyar jövő, fájalmukban hangosan és élesen felsikoltottak és sikoltásukra ébredt ez apátiában vergődő nemzet öntudatra. Ő is azokból a magyar asszonyokból való volt, akik közül akármelyiknek lelkéből kiszakadhatott volna ez a négy sor: Hiszek egy Istenben, Hiszek egy hazában, Hiszek egy isteni örök igazságban, Hiszek Magyarország feltámadásában. — Magyar asszonyok lelke szülte fájdalmas vajúdságban ezeket a hitvalló sorokat s ő is azok közé a magyar asszonyok közé tartozott, akik a magyar múltért és jövőért a megaláztatás és csüggedés sötét hónapjaiban az égre appelláltak. Akkor ez volt a legnagyobb magyar tett — a magyar asszonyoknak a nemzet lelkét megmentő nagy tette.

A másik vonása, hogy *hívő asszony* volt. Nincs ebben a vonásban semmi rendkívüli. Hiszen a hitetlen asszony olyan természetellenes és olyan torz jelenség. De abban a korszakban, mikor uralgó irányzat volt a hitetlenség és a kételkedés, a szent dolgok profánizálása és lenézése, s szikkadt, száradt volt a magyar úri levegő, ez az asszony hívő asszony volt és az tudott maradni. Vannak olyan fák, amelyek a legnagyobb szárazságban sem fonnadnak el, mert éjjel magukba szívják azt a parányi nedvességet és harmatot, ami még megmaradt. S mint a méhecske tavasszal, a harmadik határban is megérzi, ha valahol kinyílt egy virág kelyhe, az ő lelke is a hitetlenség aszálya korszakában az Isten titkos harmatából élt s megőrizte családjá kegyességét s messziről, lélekben felkereste azokat a helyeket, ahol az élő hit virágai nyiladoztak. Azért mint hívő magyar asszony minden nagy, szent és szép ügynek lelkes pártfogója és táplálója volt. Nem mindenkinek adatott meg ebben a sivár korban, hogy folyóvíz mellé plántált fa lehessen s a szárazságban is virágozzék és gyümölcsözzék, de lelke Isten könyörülő harmatozásait felfogta és megtartotta.

S aki ilyen honleányi és hívő lelket hordozott keblében, az nem lehetett más, mint hű és *jóságos hitves*, akinek az otthon az egész szép, tiszta, boldog világa s férje gondjai és gondolatai a legszebb tárgya. Átszötte-fonta lelkével lényedet — kedves férje — igazán ketten egy lényé lettetek, követett utadon, ahová csak mentél és megoldottatok példásan e kornak nagy, vitatott kérdését, a vegyes házasságot, úgy, hogy sem te, sem ő nem szenvedtél alatta, mert nemcsak vallásosak, de hívők is lettetek. Azért olyan nehéz most elereszteni egy kis időre a kezét. De ereszd el mégis. Ő csak valamivel hamarabb van elhíva oda túlra, hogy a te hited próbára tétessék és megerősíttessék, — mily valóságosan hiszel az üdvösségben, melyet Krisztus szent vérével és tökéletes áldozatával megszerzett. Ez a te lelked gyógyírja. Ezt tedd reá, ha fájni kezd az egyedüllét, a társtalanság. Az örökkévalóság dolgai így válnak egyre valóságosabbá számunkra, e világ dolgai pedig egyre inkább ködbevesznek.

Testvérei, kik egy boldog családi fészekben nőttetek fel mind leányok s megosztottatok egymással az egész életen át az örömet és bánatot, apa és anya után ő is elment oda túlra. Nektek is egyre töb-

ben lesznek kedvesek, akik már oda túl vannak. Az odafennvalókat keressétek. Amely asszony féli az Urat, az nyer kedvességet. Így félté szerettetek az Urat s nyert kedvességet idelent és tudjuk, hogy odafönn is.

Jertek imádkozzunk.

A mag és a petyva.

— Nagy Endre koporsójánál. —

Én ugyan vízzel keresztellek titeket megtérésre, de aki utánam jó, erősebb lesz náladnál, akinek saruját hordozni sem vagyok méltó; ő Szent Lélekkel és tűzzel keresztel majd titeket. Máté 3: 11.

Milyen jó néha, hogy megjön a halál és megold minden kérdést, amit az ember maga nem tud megoldani.

Milyen jó néha, hogy megjön a halál és befogja szemünket s nem látjuk többé ennek a földi világnak megoldatlan kérdéseit, amelyeknek mindentmire ifjúságunkban úgy indultunk neki, hogy majd mi megoldjuk s mire megöregedtünk, riadtan vesszük észre, hogy azok még bonyolultabbak lettek.

Milyen nagyon jó, hogy megjön a halál, hogy elvigyen arra a helyre, ahol felnyitva szemünket, igaz értelmét találjuk annak, amit itt nem értettünk meg s igaz jutalmát vegyük küzdelmeinknek.

Milyen jó, hogy Nagy Endre keresztyén társunkért is megjött a halál. Nektek, gyászoló szerettei, talán fáj ez a szó s úgy gondoltok, hogy ki nem ejthetnétek ajkatokon. De én azért vagyok itt, hogy megmondjam, jó volt ő reá, magára nézve. Aki úgy a sodrában szeretett élni a lüktető életnek s mégis önként számúzta magát az életből, az már úgy is csak félig élt. Bizony az Úr ott kereste meg őt, ahol a legfájdalmasabb volt neki. Akkor, amikor a fiát elkérte tőle. Odaadta, próbálta is vigasztalni magát, de itt nem tudta az Istent megérteni. Akkorát és olyan szépeket álmódott gyermekeiről, hogy mikor ez az álom szertefoszlott, a lelke többé nem tudott mosolyogni. Nem járt azóta sem a derű, sem a művészet házaiba, de nem az imádság házába sem. Aki egykor az egész országot mosolyra tudta deríteni, ő maga elfelejtette a nevetést.

S jött a halál s lefogta nagy fekete szemeit. Olyan szemeket adott neki a Teremtő, hogy az embereket, dolgokat, helyzeteket s a világot két tükörben látta egyszerre. Egy önmagunkat megnagyító és megkicsinyító, egy megszépítő és egy görbe tükörben, amelyben a szentek is derűt keltő jelenségek lesznek s néha a torzok megszépülnek. Végigment e tágranyílt szemekkel ezen a 40 esztendőn, amelyben egyszerre indult öldöklő versenyre a kis magyar földön mindaz a világnézet és életfelfogás, ami az emberiség történetében különböző korszakokban kifutotta már egyszer-kétszer is körpálya-

ját. Voltak itt, akik a görög, mások a római életeszmeny, mások az őskeresztyén s mások a középkor, megint mások a renaissance és a francia forradalom eszmenyeiben és a vágyaiban növekedtek fel. *Sokféle lélekkel keresztelgetett meg ebben az elmúlt nemzedékben, éppen az elmúlt két emberöltőben a magyar művelt középosztály. Nagy hitek támadtak az emberi igazságokban s nagy székszis az isteni igazságok iránt s ezek itt egymással összeütköztek.* Ő is úgy indult Nagyváradról, hogy ennek a magyar életnek minden megoldatlan kérdését meg lehet és meg kell oldani, az ő szíve is ennek az indulónak ritmusára vert: „Vagy bolondok vagyunk s elveszünk egy szálig, vagy ez a mi hitünk valósággá válik.” S mire megöregedett, még bonyolultabbak lettek a magyar élet kérdései.

Milyen jó néha, ha becsukja szemeinket a halál, ha már fogytán van lámpásunkban az olaj.

Messziről nézve úgy látszott, hogy alkotásai színterén laza erkölcsöt propagál. Pedig közelről nagyon kényes és puritán erkölcsű s a tisztátalanságot megvető ember volt, akinek mindennél nagyobb volt a család, a hitves és a gyermek. Messziről renaissance embernek látszott, akinek vallása a szabad ember, az anyagilag, szellemileg, politikailag mindentől és mindenkitől független ember, aki önmaga adja önmagának a törvényt; de a szíve mélyén ezt a vallomást hordozta, amint egyik levelében nekem írta: „Be irigylem én Nagytiszteletű Uramat pap voltáért. De azzal vigasztalom magamat, ha akarom, én is pap vagyok. Vagyunk egy néhányan, akik tisztább, emberibb életnek lehetőségét a magunk életének példájával megőrizzük úgy, ahogy ezt az evangélium reánk testálta. Ne számláljuk, hányan vagyunk, ne egymást nézzük, hanem a hagyatékot, hogy azon hiány ne essék.” Úgy érzem, ez volt a hitvallása.

És járt azon az úton, amit az Úr Jézus szoros kapunak és keskeny útnak nevez, amint egy levélben írja: „Ott akartam meghalni a paróchia udvarán a fehér padon s hitet fogok tenni, hogy boldogan halok meg, mert tisztának érzem magam. Sok gyarlóságom volt, de kutattam utána, megtaláltam, megismertem s ezzel már ki is oldozódtam belőle. Megmutattam volna, hogy sírva jöttem a világra, de mosolyogva megyek ki belőle.” Mosolyogva menni ki a világból, óh Istenem, halljátok ezt a vakmerő beszédet! S szegény nem mehetett ki mosolyogva. A halál félelmesebb, mikor közel jó, mint mikor még távol jár. De mikor lovai élénk dobbannak, az ember elsápad, míg kengyelbe száll. De a mi hitünk tanít minket a világból való vidám hazamenetelre is: ha szívembe fogadtam jó mélyen a húsvéti evangéliumot és ezt a legszabadabb hitvallást, amely húsvéti dicséretünkben így zeng: „Új egeket látván ezekkel az újra megnyílt szemekkel.”

Milyen jó a halál, hogy elvisz oda, ahol felnyitva szemünket, igaz értelmét találjuk annak, amit itt nem értettünk.

Gyászoló Szerettei! Ezt a hitet valljuk és ezt a hitet valljátok, mert ez a földi élet mindaddig érthetetlen, míg onnan túlról meg nem láthatom. S aki az Isten igéjét hallja és vallja, az éppen

ezt a legszükségesebbet tanulja meg, kapja meg, amit e földön senki más meg nem adhat, csak az az Egyetlen egy, a megfeszített és feltámadott Úr Jézus Krisztus, aki onnan felülről azért jött, hogy megkeresse és megtartsa, ami elveszett s hogy megtanítsa e világból való vidám kimenetelre is.

El is bocsátanánk már, keresztyén testvérünk, a minden élőknek útján, de koporsódnál bizonyosságot kell tennünk, mert szorongat a lélek, az élet egyetlen és nagy igazságáról, amelyet ez az ige így fejez ki: „Az ő gabonáját csűrbe takarítja, a polyvát pedig megégeti olthatatlan tűzzel.” Ez az ige azt mondja, hogy az ítélet napján mindnyájunknak számot kell adnunk. Mi az, amit mi ez ítélet serpenyőjébe a javára beleraknánk? 40 évig szolgálta szóval, tollal, bátorsággal a magyar irodalmat. Végigharcolta hősiezen és hűséggel a világháborút. Szomorú és fáradt emberekkel a legnagyobb jótéteményt tette, mert mosolyra derítette őket, megmutatta az embert, az embereket önmaguknak az önismeret tükrében, a legsebzőbb karddal, a satíra metsző kardjával öldökölte a hazugot, az álszentet és felfuvalkodottat s a szeretet nagyító tükrével emelte a gyengét, az őszintét, a lenyomottat. Kora nagy eszményeiért tiszta szándékkal hevült szíve s nem félt kockára tenni életét eszményeiért.

De míg az embert emberi szemekkel néző szemeink megnagyítani és igazolni akarnák, az Isten reánk néz s tekintetétől eláll a szavunk. Ő mindeneket egészen tud. Előtte nem dicsekedhetünk, nem dicsérhetünk s nem vitatkozhatunk, ott előtte kitűnik, hogy mindennek csak annyi értéke volt, amennyi érette való volt és belőle való volt. Életünk sok pelyvéje elszáll, de egyetlen búzaszem sem vész el belőle!

Ha a halál árnyékában járnék is...

— Jakó Sándor presbiter koporsójánál. —

23. zsoltár 4. v.: „*Még ha a halál árnyékának völgyében járok is, nem félek a gonosztól, mert te velem vagy; a te vesszöd és botod, azok vigasztalnak engem.*”

Mindnyájunkat, akik az életnek kiesi és nagy dolgaival, a má-
nak és holnapnak nagy sorskérdéseivel úgy el vagyunk foglalva,
Jakó Sándor presbiter-testvérünk koporsójánál megállít a halál,
hogy arra is gondoljunk: van ám halál is és egyszer el fog jönni.
A halál sohasem jön véletlenül és mindig hoz valami üzenetet abból
a másik világból, magától az Élet Urától és Fejedelmétől, de ezt az
üzenetet csak a keresztyén emberek értik meg, sokszor azok sem min-
dig, vagy nem mindjárt. Óh, de szükségünk van az élet gyors ira-
mában az ilyen megállítatásra a mások halála által, mert mi túlsá-
gosan elfoglaljuk magunkat és szeretnénk megismerkedés nélkül el-
menni mellette. Ilyenkor Isten kézzelfoghatólag szemlélteti elkerül-
hetetlen sorsunkat s nem akarja, hogy készületlenül találjon az ő
szolgája, azért meg akar barátkoztatni az elmúlással.

Az ember sokáig nem akar tudomást venni arról, hogy reá
nézve is valóság a halál, ez a koporsó, ez a megnémult ajak, ez a
meghidegült kéz, ez a lezárt szem; hogy nem hall, nem érez, nem tud
semmiről már az, aki csendesen itt fekszik előttünk. De a halál mi-
kor megállít, azt mondja: *te is ilyen leszel egyszer, egyszer érted is
eljövök.*

Ilyenkor lép a halál árnyékának völgyébe az ember, ilyenkor
ismerkedik és számol a halállal. Néha Isten már nagyon korán
kezd az elmúlással való megismertetést, egy hulló falevéllal, egy
hervadó virággal, kalitkában reggelre holtan talált kismadárral, egy
egy szeretünk halott arcával.

Jakó Sándor presbitertársammal én már akkor találkoztam
össze, amikor ő is kezdett ismerkedni a halállal. Akkor, amikor az
ember még senkinek nem mondja, de belsejében már, mint a vándor-
madár, lassan készülödni kezd s kikészülődik ebből a világból.

Kevés embert ismertem, akin annyira rajta lett volna az al-
földi magyar református ember tipikus vonása minden erényével és
fogyatkozásával, mint rajta. A debreceni kollégium százados szel-
leme nyomta reá letörölhetetlenül szellemének jegyét, mint a pénz-
verdékben az olvadt aranyra a címert. Ahol szabadon megnyilat-
kozhatott, ott ez a levegő, ez a légkör támadt körülötte: szabadság
szeretete s egyháza hü szeretete, függetlenségi vágya, minden ide-
gennel szemben való gyanakvása. Puritán volt és szemérmes s a köz-
életben is mindenkitől ezt követelte. Boldog büszkeség arra, ami a
magyar földből református emberben értékes, annak féltése, hogy ne
hibázzon, szégyen ne érje, meg ne rontsák, meg ne csúfolják, félre
ne vezessék, meg ne fertőzzék.

Zsörtölődő és lelkesedő, jó, hű ember, akire nem volt szabad

megharagudni és ha haragos volt, akkor is lehetett és kellett szeretni, mert szeretete önzetlen volt. Ő képviselte a fasori egyházban a tiszaháti magyar kálvinizmus önérzetét. Mikor idejött, azt hitte, hogy nincs nála jobb kálvinista a világon s mikor a Szentírást ki nyitotta s fejét a bibliakörben imádságra alázatosan meghajtotta, igaz őszinteséggel megvallotta, hogy: „sokkal több hitre, több szeretetre és bensőbb elmélyülésre van szükségünk, ha Krisztussal akarunk járnunk, mint amivel eddig beértük.” Ez a Jakó Sándor magyar bíró egyik nagy vallomása, amelyet belső emberéről tudunk. A másik tíz napja, nagypénteken a betegágyon hangzott el, amikor prédikáció után megkerestük őt. Az első szava az volt, mikor kezét megszorítottam: „készen vagyok a halálra”. Látjátok, atyámfiai, a mi predesztinációs hitünknek ez az egyik nagy lélekformáló ereje, hogy megtanítsa nyugodt szívvel szembenézni a halállal. Óh, lehet szembenézni vakmerően is a halállal. Van római halál is, amikor az ember megkeményíti magát és bevárja amíg megérkezik, mint a vak végzetet, amelyen túl nincs semmi s amelyen túlra nincsen semmi reménység. De a mi hitünkben nem ezt jelenti a halálra való készenlét, hanem ahogy a XXIII. zsoltárban mindig énekeljük: „Ha a halál árnyékában járnék is, de nem félnék még ő sötét völgyén is, mert Te velem vagy”. Láttam, éreztem, hogy több mondanivalója is van hozzám, mint ez, hogy készen vagyok a halálra. S mikor szóltam hozzá: szeretnék veled imádkozni, szomjas lelkéből zokogva tört fel a vágy az imádság után. Akkor készült el lelke igazán az elmene- telre. A halál félelme csak akkor tűnik el igazán, amikor a szív bizonyosságot vesz arról, hogy nem félek, mert Te velem vagy, Te Uram Jézus Krisztus, akinek Igéjéből hitet vettem, akinek keresztyéből bűnbocsánatot vettem, akinek megtörtetett teste és kiontatott vére jegyeiből az üdvösségnek előízét éreztem s mennyei Atyámnak könyörülő szerelmét hozzám aláhajolni éreztem. Nem félek, mert velem vagy az életben is s a halálban is s a halál után is.

Isten veled, Jakó Sándor, öreg presbiterünk. Nehéz lesz elgondolni Nélküled a vasárnapokat s úgy érezzük, hogy akkor is ott vagy, amikor nem jelenhetsz meg közöttünk. Nehéz lesz neked is, kedves felesége, akivel 43 esztendeig kézenfogva jártatok együtt az életet, egymást segítve, egymást vigasztalva s egymásnak élve. Nehéz lesz magadra maradni. S nehéz lesz nektek, fiai, alig leplezhető büszkeségei és reménységei. Itt mondom meg nektek Íratlan végrendeletét, amelyet szívéből olvastam ki, s amelyet nekem, a barátoknak és a lekipásztornak elárult: azt akarta, hogy az egyházban ti részt vegyetek, abba belenőjjetek, a nemzedékből ki ne essetek, nevének, hitének s lelkének folytonossága meg ne törjön bennetek, ezért hozott titeket esztendő utolsó napján, nagycsütörtök estéjén s karácsony szent estéjén magával a templomba.

Nem találkozunk többé a vének tanácsában, de oda fenn, ahol „a huszonnégy vének a székben ülő előtt leborulnak, és imádják az örökkön örökké élő és az ő korona jókat leteszik a szék előtt — ott hisszük, találkozunk.

Jertek, mi is imádjuk őt, aki a királyi székben ül...

Számadás a bennünk levő reménységről.

— Nádas Gyula gondnok ravatalánál. 1938. október 31-én. —

Az Úr Istent pedig szenteljétek meg a szívetekben. Mindig készek legyetek megfelelni mindenkinek, aki számot kér tőletek a bennetek lévő reménységről, szelídséggel és félelemmel: Jó lelkiismeretek lévén. I. Péter 3: 15-16.

Odabenn most szólalnak meg *búcsúzóra* a fasori harangok, amelyek mióta csak szólnak, — 25 esztendő óta — mindig behallat szottak *hívogatólag* ablakán. Míg idekünn az őszi hervadás nagy gyászszertartása tart, mi külön végtisztességre gyülekeztünk, az eklézsia hívei, hogy búcsút vegyünk egyházunk szeretett gondnokától s úgy az életre, mint a halálra nagy tanítást és vigasztalást vegyünk az Isten Igéjéből. íme egy ember, aki egész életén keresztül lelkében napról-napra vívta a harcokat, hogy a jó lelkiismeretnek békességére eljusson. Idézzük mégegyszer lelki szemeink elé, akit olyan jól ismertünk, akivel életünk szent szolgálatának egy nagy szakasza olyan szorosan egybeesett. Lelke érzékenyen rezdült meg minden hatásra s olyan ellentétes gondolatok és érzések tartották feszültségben, hogy csak ritkán volt nyugodt, sima tükre, ár és apály hullámzottak benne, mint a messzi tengereken. Ismertük ereje teljében és erői lassú elhanyaglásában, láttuk halálra készülni s erőtelenségéből újból felemelkedni. Láttuk csüggedéseiben és elragadtatásaiban, otthonában és a közéletben. Három év óta minden napot, mint ajándékot vett el Isten kezéből, minden nap már titkon búcsúzni járt s titkon új életreménységet lélekzeni jött a parókiára. Oly szívós erővel ragaszkodott az élethez s oly hirtelen s búcsú nélkül távozott belőle.

Alig volt ember, akit jobban ismertem életemben, mint őt, aki nek rokonszenves és gyarló vonásai oly élesen kirajzolódtak szemeim előtt, mint az övé s akin oly sokszor szemlélhettem, mint győzedelmeskedett önmaga felett s győzött rajta a kegyelem. Itt a koporsónál mondjuk el életének azokat az uralkodó vonásait, amelyeket az Isten erős nevelő keze gyermekségétől formált benne s férfikorának uralkodó vonásai lettek.

Elsőnek említem szigorú *kötelességtudását*. Szinte a ridegség határán járt, mikor a kötelességteljesítésről volt szó. Olyan iskolában és olyan életpályán nőtt fel, ahol a kötelességteljesítést napról-napra számonkérték, az elmulasztott kötelességeket szigorúan büntették. De amilyen szigorú volt másokkal szemben, ugyan azokat az elveket alkalmazta hasonló szigorúsággal önmagával szemben is. A más javaival való sáfárság volt földi élethivatása s a más javainak megőrzése, a más pénzének, a köz javainak rigorózus becsületességgel kezelése jellemének legélesebb vonásai.

A kötelességteljesítés együtt jár édestestvérével, az életmód puritánságával. A gazdag embereket, vagy családjukat megejti és

megvakítja legtöbbször a gazdaságuk és e világ csalárdsága s a fényűzésben élvezik önnönmaguk gazdagságát és szeretnek sütkérezni a mégnagyobb gazdagság látszatában. Meg-megkísértette lelkét ez a világ, de szívesen küzdött ellene. Inkább elrejtette a jómódot, már akkor is, mikor még gazdagnak látszani előnyös volt, s nem hátrányos és aggodalmas. Életmódjában, kedvteléseiben egész gondolat- és érzésvilágában, családja szellemében, nevelési elveiben, lakása berendezésében egyformán megnyilatkozott a jómódú ember takarékosága és puritánsága. Ez a puritánság abból az életfelfogásból táplálkozik: mindent az Istentől kaptunk és mindenről neki adunk számot.

Harmadikul említem meg, mint kiemelkedő jellemvonását: *résztevő szívét*. Ő sem rejtőzködött el a körülötte lévő világ nyomorúságai és jajkiáltásai elől. Az, aki a Krisztus egyháza életében résztvesz, annak mind a két fülével meg kell hallania e világban lévő nyomorúságnak, bajnak, bánatnak és igazságtalanságnak jajkiáltásait. Egyik fülével az Isten Igéjéből hallja, mint kel pártjára Isten a nyomorultnak és az elnyomottnak. Másik fülével az emberek szájából hallja meg, akikkel együtt imádja és dicséri az Istent. S akinek nyomorúságát, elhagyatottságát s rászorultságát megismerte, annak állandó gyámola lett hosszú esztendőkön keresztül úgy a magáéból, mint az e célt szolgáló adományokból. Elhagyatott családok s elhagyatott gyermekek iránt a felelős lelkiismeret állandóan ébren volt benne. S ez a három vonása mind egybetalálkozott és otthonra talált az *Isten egyháza égő és buzgó szolgálatában*. Egész szívével odanőtt a templomhoz, a parókiához s az egész budapesti reformátusság életéhez.

Az Isten Igéjén épülő és az Isten Igéjében gyönyörködő ember volt, aki számára a vasárnapi templomban megjelenés olyan élet-szükséglet, hogyha egyszer elmaradt, egész héten érezte hiányát s akárhová ment nyári pihenésre, a református istentiszteleti közösséget külföldön is mindenhol felkereste. Az Isten Igéjének szorgalmas olvasója, kutatója és az Ige mélységeibe nagyobb tanulmányok árán is behatolni kész lélek volt. Ha nincs életében a templom, az Ige, a Krisztus szolgálata, nem is tudom, hogyan tudta volna az élet nagy ellentéteit s a reázúduló nagy problémákat elhordozni. Az emberi élet igazságtalanságai és érthetlenségei széttépték volna nyugtalan lelkét, ha időnként meg nem csendesedik lelke az örökkévaló Isten titkos bölcsességében, akinek kezében a gonosz is jóra fordul s aki titkos gondviselésével e világot úgy kormányozza, hogy a gonosz munkája s rosszra szántan, jön segít. Földi életünk nagy ellentétei emberi értelmünk előtt nem oldódnak meg, de ahol a bölcsesség kezdete az Isten félelme, a szív ott megnyugszik és Istenre bizza magát.

Nem rajzoltam Róla magasztos képet, nem mártottam tollamat fénysugarba, hogy abból fessek meg alakját. Sokkal jobban ismertük őt, az embert, erőtlenségeivel és gyarlóságaival küzdő embert, semhogy angyalarcot fessünk róla.

De ne csak emberi arcára nézzünk.

Itt a koporsónál szólaljon meg szelídséggel és félelemmel a bennünk lévő reménység is a halál után való életről, a bűnbocsánatról, az üdvösségének zálogairól, a Krisztus Jézus könyörületességéről, amelybe ő is mind jobban vetette bizodalját. Minden földi érdemről, jótétről, jóra való készségről, Isten egyházának tett szolgálatról elfelejtkezve, belőle magunknak egy grammnyi érdemet sem biztosítva, egyesegyedül a mi urunk Jézus Krisztus elégtételében bizakodva, az üdvösség dallama, a Sálem melódiája zengjen lelkünk húrjain. Így vegyetek Tőle búcsút, kedves hitvese, aki olyan igazán ismerted őt és aki olyan igazán szeretted őt, s lelke belső ellentéteiben olyan sokszor nyugodt bölcseséggel és higgadsággal tanácsoltad, akire úgy hallgatott és akiben úgy bízott, mint senkiben másban az emberek között. Gyermekai, akiket istenfélelemben, egyszerűségben, munkaszeretben felnevelt s akiknek boldogságáról az utolsó leheletéig meg nem szűnt gondoskodni. Kis unokái, alkonyodó életébe besütő napsugarak, kedves vejei, akikre olyan féltő szeretettel és körültekintő gondossággal bízta reá leányait.

Földi örök szétomlása láttán ne csak az elveszettet sirassátok, hanem a bennetek lévő mennyei reménységgel oszlassátok a bánatot. Lássátok, milyen kegyes volt hozzá az Isten, amitől olyan nagyon félt, a halál órájától, csendes álomban jött el az érte, észrevétlen zárta le szemét. Tegnap még földi dolgokról tanácskoztunk, földi egyháznak kérdéseit vitattuk, földi hazánknak reménységeiben reménykedtünk, ma az örök haza és az örök egyház végtelenségei tárnak fel szemeink előtt és akit mi tükör által, hitünk szemeivel homályosan látunk, azt ő már szemtől-szembe látja dicsőségében, felségében, szentségében, igazságában és könyörületességében.

„Egyszer mi is meglátjuk Őt, úgy, amint van. Akiben megvan ez a reménység, az mind megtisztít fa magát”. I. Ján. III. R. 4, 5. v.
Jertek imádkozzunk.

HITVALLÓ DEKLARÁCIÓ

— A fasori templom 25 éves jubileumi ünnepi presbiteri gyűlésen felolvasva. —

A Budapest-Vilma királynő-úti (fasori) református egyház-
község presbitériuma és híveinek ezrei templomuk építésének 25 éves
évfordulóján hálaadással borulunk le a templom boltozatai alatt és
megvalljuk idvezítő hitünket a Szentháromság Egy Isten előtt: úgy
életünkben, mint halálunkban egyedüli vigasztalásunk, hogy úgy
testestől, mint lelkestől nem a magunké, hanem a mi Urunk Jézus
Krisztusnak megváltottai vagyunk, aki szent keresztség által szö-
vetségébe bevett, kereszthalála által minden bűnünkért tökéletesen
eleget tett és az úrvacsora sákramentuma által, mint gyermekeit
táplál és nevel.

Megvalljuk hálaadással, hogy Szentlelkével szívünket úgy
megvilágosította, hogy a Szentírást hitünk zsinórmértékének ismer-
jük s az Istennek igéjét, mint az élő Istennek tulajdon beszédét hall-
hatjuk és érthetjük. Megvalljuk hitvalló hűséggel, hogy az örök-
kévaló Isten hitvallásos könyveinkben: a Heidelbergi Kátében és
a II. Helvét Hitvallásban a Szentírás igaz értelmének kulcsát adta
megreformált egyháza kezébe s amit atyáink és úkeink az üdvös-
ség útjáról a reformációban, mint megismert igazságot felfedeztek
— a nagy reformációnak örökségét maradéktalanul vállaljuk s ami
belőle meg nem valósult, annak az ő anyaszentegyházában megvaló-
sítására hitünk mértéke szerint a nagy reformátori elv alapján:
ecclesia semper reformari debet — buzgón törekszünk.

Bűnbánattal valljuk meg, hogy 25 év alatt, bár Istenünk meg-
segítő kegyelmének oly sok nyilvánvaló jeleit láttatta velünk, Krisz-
tus megtisztított egyházának még csak halvány vonalai bontakoz-
hattak ki közöttünk, mert még a legjobbaknak is közülünk sok
hűtlensége, mulasztása és maradozása akadályozta Isten országá-
nak előnyomulását, s az Ige fegyelmének erőtelen alkalmazása vak-
merőbbé tette a bűnt s az egyház sok tagjában a kor undok vétkei
nagy kárt és pusztítást tettek.

Bensőséges hálaadással teszünk róla bizonyosságot, hogy e he-
lyen sokunk az élő Isten dicsósége meglátásának, a Véle találkozás-
nak, közönyből, kételyből és hitetlenségből való felébredésnek, bü-
nökből való megtérésnek, a Krisztus Jézusban való nagyobb vilá-
gosságnak, az üdvösség és bűnbocsánat felől boldog megbizonyo-
sodásnak, nagy bánatban és siralomban az édes égi vigasztalásnak
feledhetetlen kegyelmi ajándékait nyertük el.

Azért „kedvelik szolgálid annak köveit, még porát is kímélik.”
(Zsolt. 102: 15.)

Hűséggel kinyilatkoztatjuk, szeretnénk hozzájárulni, hogy ha-
zánk fővárosában a kor követelményeinek megfelelő egyházi élet

teremtésével a magyar főváros szelleme, lelkiülete és erkölce a bibliai nép puritán erkölcsével telítődve, az Isten fensége előtt hódoljon, a gonosz ellen pedig, mint só és tűz, kiapadhatatlan erőforrás legyen.

Szív szerint törekszünk arra, hogy a Budapesti Egyházmegyében a többi gyülekezetekkel szoros munkatársi viszonyban, elszakíthatatlan testvéri benső egységben, Krisztus igájában, az ő királyi dicsőségének felragyogtatásáért — mint erősebb testvér a nagyobb terhek vállalására készen — egymás hite által épüljünk, református híveink egységét munkáljuk, hogy meg ne szomorítsuk Azt, Aki jár az aranygyertyatartók között.

Más felekezetekkel, akik az élő Isten előtt tisztességet tesznek, vagy az ő Szent Fia előtt térdet, fejet hajtanak, hitünk háborítatlan és békés gyakorlásában, megbecsülve bennük történelmi rendeltetésüket, az Isten előtt való tetszés szent, testvéri versenyében kívánunk élni, vajha az üdvösség útja felől, az Isten igaz megismerése és az élet örök értelme felől nekik is szolgálhatnánk világgossággunkkal.

Így szeretnénk a magyar nemzet fővárosában magyar népünk boldogságát, egészségét, üdvösségét szolgálva, történelmi küldetését megismerve, arra népünket ránevelve, reménysegeit remélve, mosolyát és könnyeit megosztva, belső, társadalmi igazságtalanságait és bűneit az Isten igéjével megintve és megítélve, jövődjéért és mindennapi kenyeréért imádkozva, a Krisztus meggyújtott gyertyatartója lenni, világítani. Krisztusért minden szolgálatra, Krisztusért mindenkor harcra s Krisztusban mindenkor békességre készen — prompte et sincere — várva a mi Urunk Jézus Krisztusnak megjelenését, Akinek adatott minden hatalom mennyen és földön s Aki eljő ítélni eleveneket és holtakat.

Hálanyilatkozat a templomépítő nemzedéknek.

Temploma építésének 25 éves évfordulóját hálatelt szívvel ünneplő gyülekezet, a nagykegyelmű Isten után, aki jelül és Szent Lelke szárszámául helyezte a magyar főváros kellős közepébe szent igéjének hirdetésére, sákramentumai kiszolgáltatására, megváltott népe pásztorsására e templomot, hálás kegyelettel emlékezik meg a második nemzedék: a fiak az atyák e drága alkotásáról.

Emlegeti hitünket, buzgóságukat, áldozatukat, amellyel maguk és maradékaik számára a mennyek országának e pitvarát megkésztették.

Emlegeti nevüket, akiket márvány táblára veretett, s akiknek neve csak múló papírra van felírva, de lelkesedésüktől a templom kövei ma is forróak.

Átvesszük tőlük e szent örökséget és megőrizzük. Vigyázunk, hogy benne az Isten igéje tisztán hirdettessék, a szent zsoltárok hittel és szívből énekeltesse, jó rend és békesség legyen falai között. „Iratassék meg ez a következő nemzedéknek, és a teremtendő nép dicsérni fogja az Urat. (CII zsolt. 19. v.)

LELKIPÁSZTOR NAPLÓJA

Egy papné sírjánál.

Van a Bácskában, az idegen uralom alá adott szép magyar földön egy falu, Bácsfeketehegy. Száz esztendővel ezelőtt Kunhegyesről 100 református családot telepítettek ide. Szomszédban rácok laktak és német reformátusok. Novemberi hűvösre hajlott már az idő, mikor ebbe a faluba az ősszel eljutottam. A széles utcákon itt-ott megindultak a kun sapkák s jártak-keltek a csizmák. A kunságban novembertől kezdve csak a báránybórsapka és a nagy csizma látható az emberekből. Az egyik a tél ellen, a másik a sár ellen van. Ezer év óta így telet a magyar falu: sipkával és csizmával. Viselet, szokás, életmód, minden megvan, ahogy 100 éve magukkal hozták a dédapák a kunságból. Óh, sok szépet láttam négy óra alatt ebben a községben. Láttam, hogy nem olvad be a magyar falu, akármilyen nagy a beolvasztó erő, ha az egyháza erős, láttam, hogy szopora a magyar faj, ha van terjeszkedése, láttam falusi minta-árvaházat, a jugoszláviai református egyház ékszerét, amelyben 50 gyermek van s a fenntartása évi 10.000 pengőbe kerül. Láttam egy szépséges falusi templomot, amely egyszerű volt, tiszta és művészi, református paroohiát, amelyen a puritánság lelke műremeket alkotott, egy református papot, aki 50.000 magyar reformátusnak a lelke és terhe hordozója és nem láttatja egy percre se, hogy ekkora terhet hordoz. De ami legjobban a szívemben maradt — egy sírdomb volt. A nyáron temette el a falu nagy siratással a papnéját. Széles, négyszögre kialakított sírdombja ott volt a temetőkert közepén. A novemberi alkonyat már befátyolozta az akácok temetőt. A széles, két méter hosszú s két méter széles sírdomb tele volt szórva virággal. A falusi kertek őszirózsáit, a sugaras hosszú ősz későn nyílt, újvirárgzott kék ibolyáit a falu asszonyai és leánykái vasárnaponként kihordták a nagytiszteletes asszony sírjára, így szeretgették tovább a halála után is. Kis árvaházi leánykák marék virágai, kis papirosba belefogva, szép gondosan sorba rakva sorakoztak a sírdomb szélén. De sok mindent beszéltek el nekem ezek a falusi kiskertekből a papné sírjára kihordott virágok. Ez a feketicsi egyház második nagy kincse -- ez a sírdomb. Az első az az árvaház, amelyben a papné anyai szíve dobogott. Milyen nagyon szerethette ez a törékeny kis asszony a népét s az eklézsiáját, hogy így tesznek neki tiszteességet a sírdombjánál is.

A sírdomb közepére van ültetve a díszes fejfa: tölgyfából faragott magyar kopjafa: a négy oldalára ez van rávésve:

Szentlélek edénye volt ez,
Az Isten képére volt ez,
A Krisztus Jézus lakott ebben
Volt isteni kegyelem ebben.

(Régi halottas ének.)

A temetőben van a gyülekezet 100 év alatt ott szolgált lelkipásztora közül négynek a sírdombja és sírköve is. Köztük a nagy ékesszólású Szilády Jánosé is. Az ő sírdombjukra már nem visznek virágot, de az Ágoston Sándorné sírjára minden héten friss virágot hord a szeretet és emlékezet.

Bizony a gyülekezet angyali lelkű asszonya volt ez.

A székely Toldi.

Nem messze Csíksországban, nem a Hargita alján találtam reá. Itt van Budapesten, a Hangya raktárában. Talán 22 éves. Űgy hívják, hogy Veres. Városi emberek házi tornára rugókból összeállított tornaszert szoktak használni. A szabály az, hogy a rugókat előre kinyújtott karral, a karokat vízszintes irányban szabad csak szétfeszíteni. Négy fokot lehet elérni a rugók széthúzásánál. A harmadik fokot nagyon erős emberek nagy gyakorlat után tudják csak elérni. Egyszer Veres úr kezébe is odaadnak egy ilyen tornaszert. Veres úr neki se készülődik, csak úgy egy húzásra és szabályosan széthúzza a 4-ik fokra, hogy a rugók csak úgy ropognak. Máskor egy 120 kilós zsákot, mellyel két ember kínlódik, felemel a vállára, nekiindul s az ötödik emeletig meg sem áll.

De nem azért írom ide Verest, mert ilyen izmai vannak. A nagy testi erejű emberek hamar elbázzák magukat. Tudok róla mást is. Egyszer kölcsön kért egy Zsoltárt. Néhány hét múlva a kölcsönadó kéri vissza a Zsoltáros könyvet. Veres úr kérleli: „instálom, tesszen még két hétig nálam hagyni, a felét már leírtam, leírom a másik felét is, hogy a Kálvin-téri templomban legyen miből énekelni”.

Aki a Zsoltárt kölcsönözte, sietett neki a Zsoltárra ráadásul még egy Bibliát is venni, mert ha Veres úr megharagszik, még a Biblia lemásolásának is nekikezd.

Lám, aki énekelni akar és szeret, csinál magának Zsoltárt, ha nincs neki. Veres úr biztosan magával viszi most már énekeskönyvét a templomba, — nem úgy, mint sokan a fasori hívek közül, — akik csak néznek a levegőbe, míg a hívek énekelnek.

Számadás.

Megint egy esztendő tűnt el a múlandóságba. Ha az 1937-ik esztendő bejegyzési naptárát visszalapozzuk, elvonulnak szemünk előtt az események, amelyekre olyan türelmetlenül vártunk, kötelességek, melyektől annyira féltünk, emberek, akikkel találkoztunk, de hiába forgatod az 1938-ik esztendő bejegyzési naptárát előre, — még üres, tiszta bejegyzetlen lapok, amelyekre majd eljövendő eseményeket kötelességeket, embereket jegyzünk fel. Jönnek, jönnek biztosan feltartóztatlanul s még nem tudjuk, kik és mik, — örömek? fájdalomok? csalódások? megaláztatások? felemeltetések? jutalmak? büntetések? Senki meg nem állíthatja őket. Mint a hullámok, Örök, kihagyás nélküli ritmusban. Mindegyik emel a vállán valami párányi tárgyat, hoz valami új üzenetet. Oh, honnan jönnek, ki küldi őket? Két naptárral, az óév elhasznált, teleírt, az újév üresen álló naptárával kezünkben, rászáll lelkünkre az élet rejtelmes, titokzatos, kiszámíthatatlan misztériuma. Hiába írnod tele programmal az 1938. év naptárát. Dátumaidat, szándékaidat keresztülhúzza majd egy láthatatlan kéz, és más programot ír napjaid rovatába. Óh, ha kezédbe kerülne az a bejegyzési naptár már most, úgy, amilyen majd csak az év végén lesz! Ez lenne bizonyosan Szilveszter éjszakád legizgalmasabb olvasmánya. De miért akarnád tudni a jövődöt? Megtudhatod milyen lesz, ha az eltűnő év naptári bejegyzéseit utólag jól tudod értelmezni és olvasni. Istent előre nem számíthatjuk ki életünkben, de amint a Szent írásban ígérte: „hátról meglátsz engem” (II. Móz. 33. R. 18-23.) letűnő esztendőnk távozó eseményeiben megláthatod, hogy Isten hogyan volt veled.

Most már tudom, bölcs szívhez hogyan jut az ember. Úgy, hogy élete tűnő eseményeiben meglátja, érkező eseményeiben pedig várja az Urat.

Az elmúlt esztendőről én személy szerint azt mondhatom, hogy Isten reményeimet reménységen felül megáldotta. De nem ebben vagyok boldog, hanem abban, hogy szent műve alkotásainál, amelyek dicsőséges körvonalait nem láthattam, csak sejthettem, — ez esztendőben asszisztálhattam.

Halk esti sóhajtás.

Kegyelmes Isten, szeretnék színed előtt megállani, mint az angyalok, tisztán és örvendezve. De minden napon vétkeimnek szégyenével s bűneim miatt orcápirulással tudok csak színed elé járulni.

Oh mint fáj a lelkem nyomorult voltom miatt.

Mikor éléd állok, én Uram, szemeim előtt oda esik eléd árnyékom.

Oh hulljon reám szentséged és irgalmad sugárzó fénye s fényesség nyelje el vétkeimet, mint a napfény elnyeli az árnyéket.

15 év.

Az Aréna-útról jöttem át gyalog, a Fasoron — beköszöntő prédikációmát magamban csendesen mondogatva. A vadgesztenyék akkor bontogatták első üde leveleiket. Inkább csak éreztem, mint láttam a körülöttem ébredező sugaras tavaszt, — mert befelé néztem. A kapuban ott várt reám a presbitérium. Olyan egyszál egyedül érkeztem eléjük, a karomon vittem a palástot s rajtam volt az egyetlen ünneplő ruha, — melyet a norvég missziótól kaptam.

Az, amit az első napokban mindjárt megszerettem, az a virágzó körtefa a szanatórium kertjében. Március végére minden esztendőben, estéről reggelre, szinte meglepetésszerűen borítja el fehér virág az egész fát. Azóta, 15 esztendő óta, minden esztendőben megállok titkon, áhítattal a virágzó körtefa előtt s lelkem elé varázsolja az első tavaszt, mikor ide jöttem. Csak egy hétig tart a virágzása, aztán elmúlik ékessége, jönnek rendre a többi virágok. Harsogva bontogatják levelüket az orgonák, jönnek a gesztenyék tobzódó piros, fehér virágzuhataggal, aztán a kőrisek, a platánok, óvatosan nyílik az akác május közepére, legutoljára a hársfa ontja mámoros illatát a fasori parókián. De a virágzó körtefát mégis legjobban szeretem. Az az én fasori első szerelmem, benne tér vissza mindig fasori ifjú lelkipásztorságom.

Azóta akiket akkor kereszteltem, már konfirmációra jelentkeznek, akiket akkor konfirmáltam, már házasemberek, vagy édesanyák. Akik akkor vártak a presbitériumban, azok közül már sokan hazatértek. Akkor egymagam léptem át a küszöböt, ma öt gyermek van a fészekben. Mégis csak igaz ez a 15 esztendő.

De vájjon hánynak voltam igazán pásztora? Hányan mondhatják el, hogy tanításomból ismerték meg a Krisztust? Hányat térítettem meg bűnös útjáról, s hány szívben lett erőssé, biztossá az üdvösség reménysége és a bűnbocsánat? Hányan hódoltak meg tanításomra az Úr Jézus előtt, mint Királyuk és Megváltójuk előtt? Hány szív jutott el az érett férfiúságra? Hányba leheltem magyar lelket és krisztusi lelket? Hányba tért vissza az önbizalom, s hány érezte meg, hogy van még szeretet a világon?! Mert csak ezt akartam! Te tudod egyedül, óh, Uram, én nem. Én csak azt tudom, hogy a magam erejével egyetlen lelket sem lehet megnyerni a Te számodra, azért azt soha meg se kíséreltem, de a Te lelkeddel tudom, hogy mindez lehetséges. A körtefa megint virágban áll és én megint ráemlékezem, amint 15 éve gyalog jöttem át a Fasoron, beköszöntő prédikációmát magamban csendesen mondogatva: „Miért jöttem én tihozzátok?” Egy szál egyedül, karomon a palástom, rajtam az egyetlen ünneplő ruha, melyet a norvég missziótól kaptam.

Hálát adok Uram mindenért. Nehéz volt — de szép volt.

A világosi fecskék.

Kis fecskéfészek a postaépület eresze alatt. Az- augusztusi me- legben jó hűsölő hely a világosi posta ambitusa, ahol az érkező pos- tára várakozó pesti nyaralók összetalálkoznak s vidám és nyugodt csevegés zaja tölti be az; udvart. Vidám és nyugodt pesti embert már csak nyáron, a Balatonparton lehet találni. Ügy szálldosnak, repdesnek a magyar tenger partján, mintha egy másik világból ér- keztek volna ide, mint azok a kicsi fecskék ott a kéklő levegőben. Csak annyi ideig vannak éppen itt a pesti emberek is, mint a fecs- kék. Mennyivel boldogtalanabb és idegesebb volna ez; a nagy város, ha nem volna Balatonja.

Kis fecskéfészek van az épület eresze alatt. Őt kis toka fehér- lik ki a fészek száján. Amíg a telefonüzenetre várok, meglesem, ho- gyan eteti az anyamadár kis fiókáit. Percenként kétszer is megfor- dul, s minden fordulónál újabb kis torokba dugdos be valamit. Nagy riadalom fogadja minden megérkezését s egy kis zsörtölődés és irígy- kedés a négy részéről az ötödik ellen, aki szerencsés volt. A zse- bemből kenyérmorzsza kerül elő. A balatoni horgász zsebében — már csak az olyan magamfajtaéban, aki kenyérbelet tesz a horogra — mindig visszamarad egy kis megszáradt kenyérdarab. Apró mor- zsákat próbálok a fészek felé szórni, hátha az egyik tátozó szájba beletalálok.

Egyszercsak éles madárhang visít fejem felett, s két villanó szárny egyenesen a szemem közé csap. Állok rendületlenül a fészek alatt. Három méter magasan fejem fölött a fészek. Az anyama- dár visszaköröz mint a villám, megint az arcom előtt csap el, úgy- hogy be kell hunynom a szememet. A támadás újból megismétlődik. Amint felém csap a kicsi madár, utána kapok. Nem ijed meg. Nagy harci lármával újból és újból felém ver szárnyaival. A kis fiókák behúzódnak a fészekbe, s onnan hallgatják, hogy anyjuk odakünn nagy, élet-halál harcot vív valami sötét szörnyeteggel. Már vagy 10 perce tart ez a harc. Ha két lépéssel továbbmegyek, a védekező támadás megszűnik, mihelyt visszalépek, újból felém csapkod. Végre megszégyenlem magam. Visszavonultam, én éreztem magam le- győzve. Csakugyan legyőzött ez a tízdekányi kis madár, ez a hős madáranya.

Hány százezer gyenge asszony viaskodik így a gyermekeire sötétlő árnyékok ellen ebben a nehéz magyar életben, mint az a kicsi világosi fecske. Köszönöm, kis fecske, hogy legyőztél. Ügy is van ám az életben, hogy a gyengébb győz az erősebb felett.

A perbetei fecskék.

Harminc éve is van már, hogy ott álltam egy kora tavaszi reggelen a perbetei torony alatt. Húsvéti vakáció lehetett. Annak a tavaszi napsütésnek melegét most is érzem az arcomon. A levegő- ben hangos madárcsicsergés. A reggeli harangzó átszáll a házak

felett. A lomharöptű verebek is mintha megfrissülnének s köztük cikáznak az új vendégek — a fecskék. Megjöttek a fecskék: ujjongott a szomszédban az iskolás gyermekek serege.

A tornyon két fecskefészek is volt. Egymás mellé voltak építve. Szapora csevegéssel jött meg mind a kettőnek a gazdája. Az egyik pár mindjárt bontani is kezdte a betapasztott nyílást s boldogan foglalta el régi, magakészítette otthonát. De a másik fecskepár nagy meglepetésre jött haza. Míg oda járt, lakók költöztek a fészükbe. Nagy perlekedés támadt a fészek szája körül. A beköltözött veréb belülről dühös álokoskodással védte jogait, s csőrével ki-kivágott a *nyíláson*. A két fecske búsan ült az eresz szélére. — Sokáig ültek ott és hallgattak. Gondoltam: kivárom a végét, a veréb csak nem tágitott, de a fecskék sem mozdultak. Azt hitték, majd kivárják, amíg az idegen kijön a fészekből. De az nem jött ki. Eluntam már én is, de úgy látszik, elunták a fecskék is a várakozást. Egyszerre villámgyorsan, szinte jeladásra, rácsaptak a fészekre. Az egyik behatolt a nyíláson, a másik kívülről hadakozott befelé. Heves, nagy csata keletkezett és sokáig tartott. A kicsi fészekből hulladozott a törmelék, a toll, a por. Egyszer csak nagy sokára, egy megtépett, megkopasztott madár fordult ki a fészek száján. A külső fecske húzta, a belső nyomta. Csak éppen hogy rászállt egy közeli ágra. A fészekből hullani kezdett a szemét, szalma, összetört tojáshéjak. A fecskék nagytakarítást csináltak odabenn.

Ezek jutottak eszembe, mikor november 5-én a magyar katonák újra bevonultak Perbetére.

Imádság Ó év este.

1937.

Örökkévaló Isten, Mennyei édes Atyánk! Szent neveddel ajkunkon ébredtünk ez esztendő hajnalán és lényed imádvá borulunk le előtted alkonyatán is! Érezzük Atyánk, hogy a te kezdedben van a kezdet és végezet, az idő és az örökkévalóság egyetlen ura Te vagy, aki nem kérsz tanácsot senkitől, aki nem felelsz Náladnál nagyobbak, titkos tanácsod mélyéből szállnak ki szent végzéseid.

Boldogan ujjongunk fel mi, e véges idő eltűnő létezői, hogy Te, aki nem félsz senkitől, aki nem felelsz tetteidért Náladnál nagyobbak, örök és merő szeretet vagy.

Semmiségünk és kárhozatra méltó voltunk tudatában megálazkodunk előtted s mégis nem rettegve gondolunk idők, világok, évezredek és csillagtáborok felett áttekintő fönségedre, — mert nem vagyunk már kárhozottak, hanem megkegyelmeztettek, szövetségedbe és szerelmedbe felvett gyermekeid és minket senki kezedből ki nem szakíthat. Szent Fiadnak, mi Urunk Jézus Krisztusnak kereszten való elégtétele bátorított fel ilyen vakmerő hitre s már e földön mennyei dicsőségünk és mennyei örökségünk felől reménykedünk, mert Te ezeket Ígérted és Szent Lelkeddal szívünkbe is pecsételted.

Te benned dicsekedve emlegetjük, hogy földi sorsunkra és utunkra tett ígéreteid is beteljesednek rajtunk. E sok veszedelemmel, kísértéssel és romlással teli világban csodálatosan megőriztél. Érezzük, oh egyre világosabban érezzük, hogy sorsunkat titkos szálakon te irányítod és nekünk arra kell mennünk és oda kell érkezünk, ahova Te akarod.

Köszönjük édes Atyánk, hogy szívünket úgy meglágyítottad, hogy készségesen hajlik már szent akaratodra. Köszönjük, hogy alvó figyelmünket felébresztgetted szent Igédre és lelkiismeretünkben megszólaló tanácsaidra.

Köszönjük a feddést, a dorgálást, a szemrehányást, mert mi, bár száz jelét vettük jószágodnak, mégis naponként megszorítottunk s gyakran úgy tettünk, mintha nem tartoznánk Neked számadással, testünkkel, lelkünkkel, időnkkel, földi javainkkal, a nekünk adott hivatalunkkal.

Hálátlanságunk fáj a legjobban; mert Te kéréseinket reménysegeinken felül meghallgató Istenünk voltál. Oh, növelj meg jobban a szeretetben, az engedelmisségben, a türelemben és kitartásban.

Vigasztalásod lelkét kérjük azoknak, akiket Szent kezdeddel próba alá vetettél, betegséggel, gyásszal, bánattal látogattál s eltemették a legkedvesebbet, a legszerettebbet, a leghűbbet. Vond közelebb a bánat által szívüket Magadhoz. Légy áldott, hogy az elmúlt esztendőben megsokasítottad a kenyeret és a munkát magyar néped kezében és elvetted a félelmet és rémületet sokak szeméből. Töltsd be szívünket hálával, hogy meg tudjuk becsülni, amit adtál

és könnyelműen el ne játsszuk azt. Magasztalva imádunk, hogy sokakat szemmel láthatólag balkezedből jobbkezedbe vettél át, hitetlen szemük megnyílt s káromló ajkuk megtanult Téged imádni. Sötét látóhatárunk kiderült, mert Te jelentél meg életükben.

Magasztalnak és áldva áldanak, akiket ez esztendőben adtál hű esküvéssel egymásnak, vagy akiknek elküldted áldásod jelét: a gyermeket, őrizd meg őket, Uram, hogy a te hűségedben megmaradjanak s fiaink és leányaink testben-lélekben erősnek, szépek, jónak felnevelkedjenek.

Könyörgünk a magánosokért, az árvákért, özvegyekért, szép reménységükben csalódottakért, oh azokért, akiknek vállára gyógyíthatatlan betegség terhét vagy gyógyíthatatlan beteg szeretttük terhét reájuk tetted. Könnyítsd, Uram, keresztyüket úgy, hogy segíts nekik észrevétlen és segíthessünk nekik észrevétlen.

Esedezünk, édes Atyánk Anyaszentegyházadért. Legyen hallható benne egyre hangosabban a Te beszéded. Kegyelmi ajándékaidat osztogasd gazdagon, gyógyító csodáid áradjanak benne, hogy e kételkedő, kishitű, Téged rút káromlásával megbántó, magát sok tisztátalansággal megfertőző magyar népünk általa meggyógyuljon és Tehozzád megtérjen. Esedezünk magyar hazánkért, megcsontított, megalázott, cserbenhagyott, önfiai által sokszor elárult, mégis igazságos büntetésed alatt Előtted meghajló, megtartásért esdeklő magyar nemzetünkért. Hadd szeressük és szolgáljuk e szomorú anyát fiúi szeretettel, mely bölcsőnk és majdan sírunk is s mely ápol s eltakar. Formáld újjá e népet, mutasd meg rajta dicsőségedet. A Te néped akar lenni ez a nép, a Krisztus népe. Tedd azzá őt egészen.

Felemeljük könyörgésünket hazánk vezetőiért, akiket Te adtál próba alá fogott magyar néped kormányzására. Tanácsold őket, hogy lássák, mi van népük üdvösségére.

Könyörgünk minden magyarokért, a megszállott területen élőkért, akik most szenvednek a mi jövőnkért is. Tedd állhatatossá őket, hogy el ne fáradjanak. Könyörgünk a tengeren túl élő magyar véreinkért. Gyűjts egybe bennünket oh Úr Isten, akiket szerte szórtál a világba s amíg szétszórt magyar sorsunk tart, hadd tanuljuk meg a magunkét jobban megbecsülni. Bárhol éljenek szegény magyarok, téged megtalálhassanak, Krisztus Jézusban üdvösségre jussanak, származásukról jó bizonyosságot tegyenek, népüknek becsületet szerezzenek, honi földet meglátni visszavágyakozzanak. Míg egyszer elhomályosodik előttünk a földi világ fényessége s vége szakad keserűsége, s megállunk ott fenn előtted mind számadásra. *Előted*, aki nem kérsz tanácsot senkitől, aki nem felelsz náladnál nagyobbak, Atya Fiú Szentlélek teljes Szentháromság egy örök igaz Isten. Ámen.

Tartalom.

ELŐADÁSOK.

	Oldal
<i>Arccal a falu felé</i> (1938. Kálvin János Társaság konferenciáján).....	1
<i>Van még a magyarnak Istene</i> (1938. Theologus ifjúság március 15-iki ünnepélyén).....	8
<i>Magyar Sorskérdések</i> (1938. Vezércikk).....	13
<i>Pásztor a főpásztor előtt</i> (ORLE-konferencián előadás. Debrecen 1938. augusztus 24.).....	16
(Reformációi emlékbeszéd 1938-ban a Vigadóban).....	28
<i>Isten szólt a történelemben.</i> (Esperesi jelentés 1938. okt. 19.).....	35
<i>Szilassy Aladárné arcképleleplezésére</i> (Lorántffy Zs. Egyesül.).....	40
<i>A konfirmáció</i> (1937. Előadás a jugoszláviai ref. egyházkerület lelkeszi konferenciáján Új vidéken).....	46
<i>A két végén meggyújtott gyertya</i> (Ravasz L. püspök üdvözlése 1938. újévkor).....	52
<i>A négyágú gyertyatartó fénye</i> (Évnyitó beszéd a Lónyay-utcai gimnáziumban. 1938.).....	54

PRÉDIKÁCIÓK.

<i>Mária és Erzsébet</i> (Fasor, 1937. III-ik advent).....	57
<i>Isten uralma alatt</i> (Fasor, 1937. év utolsó estén).....	61
<i>Isten hívásának visszautasítása</i> (1938. Rádió).....	66
<i>Az Úr Jézus keserű pohara</i> (Fasor, 1938. Nagypéntek).....	71
<i>Az Isten jelei</i> (Fasor, 1938. a templom 25 éves hálaadóisten tiszteletén).....	76
<i>A református ember öröksége</i> (Mátészalka, 1938.).....	80
<i>Lelki egység a Krisztusban</i> (Debrecen, 1938. Magyar Reformátusok Világgyűlésén).....	85
<i>A sötétséget világossággá teszem előttök</i> (Kálvin-tér, 1938. Egyetemi hallgatók évnyitó istentiszteletén).....	90
<i>Magyar öröm</i> (Fasor, 1938.).....	94
<i>A megdicsőülés</i> (Fasor, 1938.).....	100

LELKÉSZBEIKTATÁSRA.

<i>A szolga és a tanítvány</i> (Dr. Dómján J. beiktatására, 1938.).....	104
<i>Magyar református pap</i> (Dóczy Antal beiktatására).....	107

KOPORSÓNÁL.

	Oldal
<i>Földi és mennyei honvágy</i> (Szabó Ákos koporsójánál, 1937.)	110
<i>Berek Asszony</i> (Egy úri asszony koporsójánál, 1937.)	111
<i>A mag és a pelyva</i> (Nagy Endre koporsójánál, 1938.)	113
<i>Ha a halál árnyékában járnék is</i> (Jakó S. presbiter felett, 1938.).....	116
<i>Számadás a bennünk levő reménységről</i> (Nádas Gyula gondnok felett, 1938.).....	118
HITVALLÓ DEKLARÁCIÓ (1938.).....	121

LELKIPÁSZTOR NAPLÓJA.

<i>Egy papné sírjánál</i> (1937.).....	123
<i>A székely Toldi</i> (1937.)	124
<i>Számadás</i> (1937.).....	125
<i>Halk esti sóhajtás</i>	125
<i>15 év</i> (1938.)	126
<i>A világosi fecskék</i> (1928.)	127
<i>A perbetei fecskék</i> (1928.)	127
<i>Imádság, Ó-év este</i> (1927.)	129